

STUDIA

UNIVERSITATIS BABEȘ-BOLYAI

POLITICA

Editorial Office: 3400 CLUJ-NAPOCA, Gh. Bilașcu no.24 ♦ Tel. 405300; ext. 5352

SUMAR - CONTENTS - SOMMAIRE

VASILE BOARI, Bogăția - un ideal al lumii moderne ♦ Wealth, an Ideal of the Modern World	3
DAVID C. RINGSMUTH, LILIANA MIHUȚ, Social Policy in the United States: major Developments and Controversial Issues.....	13
GABRIEL BĂDESCU, Sondaje de opinie telefonice în predicția electorală ♦ Telephone opinion polls and electoral predictions	27
EMIL BOC, Separația puterilor în sistemul constituțional rus ♦ The Separation of Powers in the Russian Constitutional System	39
SORIN DAN SANDOR, Administrația publică și societatea informațională ♦ Public Administration and Information Society	55
CĂLIN HINTEA, Modele societale și acțiune politică în Transilvania 1992 - 1996 ♦ Societal models and Political Action in Transylvania 1992 - 1996	61
CHRISTIAN-RADU CHEREJI, Vulnerabilitate și amenințare în problema securității naționale la sfârșitul secolului XX ♦ Threat and Vulnerability for National Security at the end of the 20 th Century	71
MIRELA NEMEȘ, Reconstruirea ideologiilor politice în societatea postcomunistă. O abordare social cognitivă ♦ On the Reconstruction of Political Ideologies in Post-Communist Society - a Social Cognition Approach	83

OLIVIA TODEREAN, Mass-media și opinia publică în campania României pentru integrarea în NATO ♦ Mass-Media and Public Opinion in the Campaign for the Integration of Romania in the NATO	91
EMIL BOC, Guvernul României ♦ The Romanian Governement	111
GABRIEL BĂDESCU, Asupra unor metode de selecție pentru admiterea în învățământul superior ♦ An Analysis of Methods of Admissions for Higher Education	127
COSMIN MARIAN, Percepția eficacității economice și politice a guvernanților în România anilor '90 ♦ Perceptions of Political and Economical Efficacy of the Romanian Governance after 1990	139
ILEANA PETRAȘ-VOICU, Despre specificul naționalismului postcomunist ♦ On Post-Communist Nationalism	149

BOGĂȚIA - UN IDEAL AL LUMII MODERNE

VASILE BOARI

ABSTRACT. This study aims at describing the evolution of the idea of wealth in the mentalities of pre-modern and modern ages. The conclusion is that in pre-modern ages - antiquity, middle age - wealth was the aspiration of a small number of people. Starting with the modern age, wealth becomes a collective ideal, in the sens that, as Pierre de Boisquiebert pit it: "everybody wants to become reach and most of the people work day and night for it". The present study is part of a larger research project on *The science of Producing Wealth*.

Bogăția nu a fost un ideal al tuturor epocilor și o aspirație a tuturor comunităților umane. O foarte îndelungată perioadă din existența lor, umanitatea, comunitățile umane și chiar cea mai mare parte dintre indivizi nu aveau drept țintă producerea bogăției.

Astfel, vechile comunități nu aveau ca ideal bogăția. La drept vorbind, acest "ideal" nici n-ar fi fost posibil de atins. Mijloacele "tehnice" pentru producerea bogăției și pentru prezervarea ei nici nu fuseseră încă "descoperite". Pentru comunitățile arhaice, ținta era, prin urmare, *supraviețuirea*. Aceste comunități se deplasau pur și simplu - profitând de existența unor spații deschise, nepopulate sau confruntându-se între ele – în căutarea hranei care să le asigure supraviețuirea. Privilegiile erau practic inexistente, iar antropologii ne spun că adesea serviciile îndeplinirii unor funcții publice (de pildă cea de șef pe timp de pace) depășeau cu mult avantajele încât acestea erau nu de puține ori refuzate de cărora li se propuneau. Mai mult, banii ca mijloace de schimb și conservare nu fuseseră "inventati", fapt ce constituia un impediment major în conservarea bogăției.

După unii autori, anumite "privilegii" încep să se configureze abia spre sfârșitul epocii gentilico-tribale când apare așa numita "aristocrație gentilico-tribală". Dar chiar și în atari situații ar fi, cred, exagerat să se vorbească de bogăție în sensul propriu al acestui cuvânt.

Nici pentru popoarele lumii antice bogăția nu reprezenta de altfel un ideal. Cel mult, ea era ținta puterii centrale, a statului, a conducătorilor acestora (regi, împărați, faraoni, etc.) sau a unor indivizi ori grupuri de indivizi restrânse. Mentalitățile colective nu vizau în nici un caz bogăția ca ideal, iar tradiția

cărturărească o dezavua adesea. În consecință, ea era lăsată cel mai adesea în seama conducătorilor de state: regi, împărați, faraoni, etc.

În Egiptul antic, bunăoară, bogăția era sacralizată și – împreună cu puterea politică – era considerată apanajul faraonilor.

Astfel Ramses al II-lea era perceput ca "suveranul belșugului, marele monarh ce aduce îndestulare". El era numit "zeul desăvârșit, Ra-ul Egiptului, doica întregii țări" cel care face ca în Teba să se reverse felurite lucruri frumoase și bune, bucate și merinde" (Lalouette, C., 1987).

Egiptul antic va fi, ce-i drept, considerat de mulți egiptologi ca fiind "una dintre țările cele mai bogate din lume", "cea mai mare națiune de negustori din vremea aceea" (cf. *op. cit.*, pp.158 și 161) dar aceasta nu schimbă fundamental lucrurile. Bogăția era considerată privilegiul faraonului care o administra după cum considera de cuviință. Zeii înșiși au decis astfel, faraonii revendicându-și întotdeauna o descendență divină.

Este poate revelator, în aceeași privință, un discurs prin care zeul Ptah I se adresa lui Ramses al II-lea, "împărat în Africa și Asia".

"Îți dăruiesc Nilul cel mare, cele Două Țări, ție, toate pline de bogății, de bucate îmbelșugate și merinde, pretutindeni pe unde vei păși. Îți dăruiesc neîncetat și holde ca să îndestulezi Cele Două Țărmuri în tot timpul anului; grîul puzderie, precum nisipul de pe maluri, căci hambarele se înalță până la cer, iar mormanele de boabe se semețesc ca munții. Văzându-te, toți se bucură și se satură căci, sub tălpile tale se află grîul, peștii și păsările. Egiptul de Sus și cel de Jos se ospătează cu bucatele ce sunt ale tale. Cerul ți-e dăruit cu tot ce e în el; Geb ți-e adus cu tot ce are într-însul; apele proaspete curg spre tine cu păsărețul lor. Harsekhayt aduce cele trbuincioase de-ale gurii din cele paisprezece Ka ale lui Re, iar That le-a semănat pe drumurile sale. Dacă deschizi gura, îmbogățești pe cine poțesteți, căci ești Hnum pe pămînt, iar dinaintea ta e puternică și nemăsurată, precum cea a lui Re din vremea când stăpînea Țara cea Dublă, o, rege al Egiptului de Sus și celui de Jos, Usermaatre-Setepenre, fiu al lui Re, Ramses-cel-iubit-de-Amon" (citată după Claire Lalouette, *op. cit.* Vol I, p. 157).

Se poate, firește, accepta cu anumite rezerve, judecata conform căreia "Egiptul, grație imperiului său întins și totodată inteligenței politice și previziunii lucide a ramesizilor" ajunsese "o țară foarte bogată" și chiar că "această prosperitate va aduce zile tihnite, scumpe egiptenilor".

Astfel, consideră Claire Lalouette: "La Per-Ramses, curtea va trăi în lux și îndestulare; templele divine, în primul rând cel al lui Amon, zeul chezaș al victoriei, vor stăpâni mari bogății; ramesizii se vor strădui să amelioreze și condițiile de trai ale poporului, urmînd aici calea inițiată de Horemheb (*op. cit.* p. 166).

Cu toate acestea ar fi o exagerare să gândim că Egiptul în întregul său era cuprins de febra înăvuțirii cîtă vreme controlul asupra bogăției revenea în exclusivitate faraonilor. Populația în cea mai mare parte rămînea la bunul plac al acestora. Faraonii erau suverani absoluți în sensul cel mai propriu al acestui cuvînt. Ei stăpîneau nu doar politic ci și economic Egiptul, iar puterea lor fiind considerată de origine divină era practic nelimitată.

Situația nu era foarte mult diferită nici în China antică. Astfel, în ciuda existenței, sub anumite dinastii și în anumite epoci (de exemplu în epoca Han) a "unor familii foarte bogate, care combină activitățile agricole (producția cerealiară sau rizicultura, creșterea animalelor, piscicultura) cu cele industriale (țesături, topitorii, fabricarea lacurilor etc.) și comerciale, dispunând de o abundentă mână de lucru" (Gernet, J., 1985), economia (producerea bogăției) era controlată de puterea centrală. Regii și împărații chinezi îndeplineau asemenea faraonilor, un "mandat al cerului", cum spunea Confucius, astfel încât nu de puține ori puterea a instituit monopolul statului asupra bogățiilor. Bunăoară, în anul 119 î.Chr. s-a instituit, iar apoi (în 117 î.Chr) s-a extins în întreg imperiul monopolul de stat asupra fierului și sării care reprezentau "încă din epoca *statelor combatante*, industriile cele mai active și mai rentabile" (Cf. J. Gernet, *op. cit.*, p. 191).

"Ostilitatea la adresa negustorilor", "tradițiile antimercentile" au "marcat în chip specific civilizația chineză" și, după J. Gernet, cunoscut sinolog "avea cauze complexe și diverse.

Condamnarea luxului și a bogăției era oricum prezentă atât în tradițiile cărturărești cât și în modul de a gândi al puterii de stat. Mai mult, ea s-a insinuat și era prezentă chiar și în mentalitatea colectivă.

Astfel, chiar Gernet: "Încă înainte de imperiu tradițiile cărturărești (maoistă, taoistă ori legistă) se întîlnesc într-o aceeași condamnare a luxului și a cheltuielilor inutile, însă motivele acestei diversiuni diverg în funcție de respectivele curente de gândire. Semn de deesfrîu, de aroganță și de lipsă de virtute pentru tradiție cărturărească, gustul pentru lux apare la Mencius drept una dintre cauzele indirecte ale mizeriei țărănești. Sursă de artificialitate și cauză de dezordine pentru gînditorii taoiști, luxul este condamnat de discipolii lui Maori. În numele unui ideal de austeritate, de frugalitate universală și de nivelare egalitaristă".

Jaques Gernet încearcă să găsească și explicația unei atitudini față de lux și bogăție. "Ostilitatea împotriva luxului, manifestată de conducători și de puterea de stat, pare să aibă rațiuni profunde: activitățile negustorești sînt un factor de dezechilibru social, de vreme ce avuțiile îngăduie negustorilor să-și asigure dominația asupra celor săraci, să răscumpere pămînturile țărănești și să folosească drept sclavi în întreprinderile lor miniere, siderurgice sau meșteșugărești pe țărani aduși la sapă de lemn. Activitățile negustorești incitînd la cheltuieli inutile, deturneză oamenii de la activități fundamentale, indispensabile pentru supraviețuirea statului: producție de cereale și de țesături – necesare întreținerii armatelor și unei activități diplomatice pentru care darurile în mătăsuri reprezintă unul din mijloacele cele mai eficiente -, activități de apărare și mari lucrări publice. Daunele aduse de negustori și meșteșugari sînt, așadar, în același timp sociale, politice și economice. Vigoarea și vitalitatea Chinei în epoca Han țin în mare parte de progresele tehnice înfăptuite începînd din epoca statelor combatante și de avîntul producției de cereale, fier, sare și țesături. A abandona aceste surse de bogăție ori controlul acestora exclusiv în mîinile negustorilor ar însemna acceptarea declinului și dezmembrării imperiului. Pacea și unitatea nu sînt posibile decît dacă puterea politică poate controla și repartiza resursele principale" (*op. cit.*, p. 190).

Astfel încît chiar dacă se vorbește de existența unor familii bogate, de "averi foarte mari" și chiar de "existența unei clase de notabili bogați din care imperiul și-a recrutat cadrele administrative" (J. Gernet), puterea avea grijă să mențină controlul asupra bogățiilor.

Și, în plus, marea masă a indivizilor era săracă și aservită. De fapt, oamenii erau în cea mai mare parte sclavii puterii, și, în ciuda unor tentative de a scăpa de această servitute situația a rămas în mare măsură neschimbată.

"*Deoarece în China domnește egalitatea, dar nu libertatea, despotismul este forma de guvernămînt necesar dată*" remarca Hegel. Iar ceva mai departe el scrie că "împăratul este punctul central în jurul căruia se învîrtește totul și la care se întoarce totul, de el depinzînd astfel bunăstarea țării și a poporului" (Hegel, G.W.F., 1986).

Totul, prin urmare, de la avere pînă la libertate atîrna de voința împăratului, a puterii centrale care era inevitabil despotică și "atotp puternică".

Bogăția era sub stăpînirea și controlul ei și în consecință, cei mai mulți nici nu îndrăzneau să se gîndească la ea. Mentalitatea dominantă era aceea a supunerii și sărăciei (sau suprviețuirii).

Se poate spune prin urmare că despotismul oriental își spusese cuvîntul și în ce privește bogăția. Astfel, despotul era perceput ca un suveran absolut care deținea nu doar prerogativele puterii politice, ci și controlul asupra economiei, de fapt controlul bogățiilor, atîtea cîte existau.

Situația este diferită în lumea ebraică. Astfel, *Deuteronomul*, (a doua lege a lui Moise) îndeamnă la caritate: "Totdeauna vor fi săraci în țară; de aceea îți dau porunca aceasta: Să-ți deschizi mîna față de fratele tău, față de sărac și față de cel lipsit din țara ta"

Zgîrcenia față de cei săraci, lipsa carității erau considerate adevărate păcate, piedici în calea binecuvîntării. De aceea, Moise își avertiza coreligionarii în următorii termeni: "Vezi să n-ai un ochi fără milă pentru fratele tău cel lipsit și să nu-i dai. Căci atunci el ar striga către Domnul împotriva ta și te-ai face vinovat de un păcat; ci să-i dai și să nu dai cu părere de rău în inimă; căci pentru aceasta te va binecuvînta Domnul Dumnezeuul tău, în toate lucrurile de care te vei apuca" (Deuteronom, 15:9-10). Atitudinea aceasta îi viza exclusiv pe coreligionari, străinii nu intrau în acet regim. Textul biblic vorbește fără echivoc în această privință:

"Totuși la tine să nu fie nici un sărac, căci Domnul te va binecuvînta în țara pe care ți-o va da moștenire Domnul, Dumnezeuul tău" (Deuteronom, 15:4).

"Dacă va fi la tine vreun sărac dintre frații tăi în vreuna din cetățile tale, în țara pe care ți-o dă Domnul, Dumnezeuul tău, să nu-ți împietrești inima și să nu-ți închizi mîna dinaintea fratelui tău cel lipsit". "Ci să-i deschizi mîna, și să-i împrumuți ce-l trebuie pentru a face față nevoilor lui" (Deuteronom, 15:7-8).

Solidaritatea mergea pînă la iertarea de datorii (după fiecare șapte ani urma un an al iertării).

S-ar putea deduce de aici că bogăția nu era repudiată în tradiția ebraică. Existau însă restricții severe (asimilate unor porunci divine) în ce privește utilizarea acesteia. Pe de altă parte, ar fi, desigur o exagerare să gîndim că ea reprezenta un ideal. Idealurile erau de ordin spiritual și chiar legile care guvernau relațiile interumane erau de sorginte divină.

Bogăția nu era un ideal nici în lumea cetățillor grecești. Este, de altfel, relevant faptul că marii filosofi ai Greciei antice. Socrate, Platon și Aristotel au repudiat-o.

Despre Socrate, cunoscut pentru spiritul său ascetic, se spune că trecea uneori prin piața Atenei, plină cu tot felul de lucruri exclamînd: "Cîte lucruri de care eu nu am nevoie".

La Platon, bogăția este de-a dreptul condamnată fiind considerată o sursă de conflicte și tensiuni sociale care puteau să pună în cauză unitatea cetății, a polisului. Or, unitatea era, pentru Platon, una din caracteristicile cetății ideale, perfecte. Platon nu agreea, de aceea, regimul oligarhic în care funcțiile (magistraturile) erau atribuite în funcție de avere. În *Republica*, filosoful prezintă oligarhia în termeni cît se poate de nefavorabili.

Prin oligarhie, Platon înțelegea acea "rînduială politică" în care "magistraturile țin de venit, în care cei bogați cîrmuiesc iar, săracul nu participă la putere" (*Republica*, 550 d).

În cetatea oligarhică virtutea nu mai reprezintă o valoare preminentă.

"Cînd în cetate sînt prețuite avuția și cei avuți, virtutea și oamenii buni sînt mai puțin prețuiți" (551 a).

Regimul oligarhic nu apreciază oamenii în funcție de meritele lor reale, ci de avere. Este întocmai cum "cineva ar pune cîrmaci peste nave luîndu-se după avere, iar săracului, chiar dacă ar fi mai bun la arta cîrmuirii, nu i-ar încredința cîrma" (551 c).

Faptul e cu atît mai relevant în cazul funcției politice.

Un alt defect al oligarhiei rezidă în faptul că instituirea acesteia scindează societatea în două tabere opuse, aflate pe poziții de luptă continuă. "Obligatoriu, cetatea nu este una ci sînt două: una a săracilor, cealaltă a bogaților, deși și unii și alții locuiesc în același loc. Ei uneltesc mereu unii împotriva altora" (551 d).

Astfel stînd lucrurile, Platon preconizează – nu întîmplător – în alcătuirea cetății ideale ca paznicii să nu posede avere și nici chiar proprietate. În dialogul dintre Glaucon și Adeimantos, acesta din urmă spune, referindu-se la paznicii-războinici că "ei nu se bucură de nimic din cetate precum alții. Ei nu au pămînturi, nu-și clădesc case mari și frumoase, nu posedă cele ce se cuvin înzestrării acestora, nu au averi și argint..." (419 a).

Bogăția stîrnește invidii, generează tensiuni și conflicte sociale.

Platon nu agreează, de fapt, nici bogăția nici sărăcia. "Prima aduce după sine moliciunea, trîndăvia și inovațiile, a doua – meschinăria și incapacitatea de a munci bine, pe lîngă inovații" (422 a).

Dar, mai presus de orice, Platon dorea să evite scindarea cetății ideale în două tabere "dușmane între ele, una a săracilor, cealaltă a bogaților".

Fapt curios, Aristotel va critica la Platon, între altele, tocmai comunizarea proprietății, dar cu toate acestea, nici el nu face din bogăție un ideal.

Astfel, în *Politica*, filosoful distinge clar economia domestică de hremantistica sau arta înavuțirii. Vechii greci agreeau, desigur, economia domestică pe care o considerau "necesară și vrednică de laudă", dar disprețuiau arta îmbogățirii prin comerț și camătă (hrematistica).

Oricum, Aristotel distinge net economia domestică de arta înavuțirii.

"Că, deocamdată, economia domestică nu este totuna cu hrematistica Este un lucru cert" ne previne el în *Politica* (Aristotel, ed. 1996).

Delimitarea este de ordin axiologic. Astfel în *Politica* putem citi următoarele:

"Agonisirea averii fiind de două feluri, ... una comercială, alta domestică, aceasta necesară și vrednică de laudă, cea dintâi datorată schimbului, și cu drept cuvânt disprețuită fiindcă nu-și ia câștigul din natură, ci de la alții, împrumutul pe dobândă și camătă sunt urâte cu cea mai mare dreptate fiindcă acestea își scot câștigul tot din bani și nu le lasă distincția pentru care au fost creați. Căci pentru înlesnirea schimbului s-a introdus moneda; dobânda însă îl înmulțește în sine. De aceea numele grecesc al dobânzii înseamnă și "copil" căci copiii se aseamănă de obicei cu părinții lor și, tot așa, dobânda este bani din bani. Iar acest fel de agonisire este cel mai nefiresc dintre toate" (*Politica*, p.22).

În concepția lui Aristotel, cetatea ideală era "un agregat de oameni în stare să-și mulțumească toate trebuințele vieții lor" (8Op. cit., p132).

Firește, existau oameni bogați și în cetățile grecești, dar aceștia erau fie indivizi, fie grupuri restrânse (oligarhia); comunitatea în ansamblul ei nu părea să nutrească vise de îmbogățire. Idealul era satisfacerea trebuințelor vieții într-un mod decent.

Lucru cât se poate de curios, dintre marile personalități ale cetății ateniene, doar Pericle, adică tocmai un democrat (Platon și Aristotel nu erau nici unul adepți ai regimului democratic și de fapt nici Socrate) s-a dovedit a fi mai concesiv în privința bogăției sau mai intransigent în ce privește sărăcia.

Astfel, în celebrul său discurs funebru ocazionat de înmormântarea eroilor căzuți în bătălia de la Maraton, (discurs relatat de istoricul Tucicide în *Războiul peloponezic*), "A-ți recunoaște sărăcia nu-i pentru nimeni o rușine, ci este mai rușinos să nu cauți s-o înlături prin faptă".

Este greu de spus ce înțelegea Pericle prin faptă în cazul acesta și dacă el nutrea, într-adevăr, idealuri radical diferite de ale consătenilor săi. Fapt este că nimeni dintre înțelepții lumii antice grecești, afară poate de sofisti, care erau dezavuați tocmai pentru că "faceau negoț cu înțelepciune", nu a propovăduit idealul bogăției.

În ce privește Evul Mediu, acesta nu a făcut nici el din bogăție un ideal la scara umanității. Creștinismul (și Biserica creștină) nu părea să fie favorabil bogăției și numeroase pasaje din Sfânta Scriptură aveau să dezavueze bogăția și pe cei care făceau din aceasta un scop în sine și o valoare preminentă.

Nu afirmase oare însuși Isus că "este mai ușor să treacă o cămilă prin urecea acului decât să intre un bogat în împărăția lui Dumnezeu"?

Lucru curios: Biserica creștină care reprezintă o mare putere în Evul Mediu, aflată adesea în conflict deschis cu puterea politică și râvnind nu de puține ori la prerogativele acesteia, repudia bogăția, păstrând astfel în aparență fidelitatea față de învățătura creștină, dar, pe de altă parte, ea însăși deținea imense averi.

Fapt e că Evul Mediu nu a făcut din bogăție un ideal.

Cum scria istoricul Andrei Oțelea: "În Evul Mediu, viața economică era subordonată principiului îndestulării nevoilor elementare de hrană, îmbrăcăminte și locuință, adică de subzistență. Economia naturală, care predomina mai ales în evul mediu timpuriu, era aproape închisă. Circulația averilor și schimbul de mărfuri erau

reduse la minimum. Fiecare moșie tindea să producă toate lucrurile de care aveau nevoie locuitorii ei și nu cumpăra dinafară decît produsele care nu se găseau peste tot (vinul, sarea, fierul, plumbul, cositorul, etc.). Economia naturală era o economie de consum. Seniorul însuși nu cumpăra decît cîteva articole de lux, ca: stofe fine, coloniale și arome, aduse din Orient. În raport cu totalitatea activității economice a vremii, comerțul reprezenta o ramură neînsemnată. Idealul, foarte aproape de realitate, era autarhia fiecărei moșii.

În acest regim, producția era riguros subordonată consumului. Cantitatea produselor se măsura după nevoile fiecărui grup social, iar nevoile persoanelor care constituiau grupul – după condiția lor socială. Seniorii aveau dreptul la o existență largă, independentă și fără muncă, și în adevăr, ei duceau o viață de plăceri, cheltuiau fără socoteală, iar adesea nu ajungeau să-și acopere cheltuielile decît prin expediente. Șerbii, dimpotrivă, erau siliți să-și cîștige traiul cu sudoarea frunții și să se mulțumească cu cantitatea de produse disponibile. Dar, cu toată deosebirea condițiilor de trai care-i separa, nobilii și șerbii se asemănau prin mentalitatea lor economică: și unii și alții nu urmăreau decît îndestularea, potrivit condiției lor, a nevoilor elementare. Întreaga organizare economică a Evului Mediu e subordonată ideii de subzistență [...].

Tradiția exercită o autoritate suverană asupra societății medievale [...].

Idealul medieval era repausul într-o viață asigurată [...].

Centrul de greutate al vieții medievale era la țară, și principiul întregii activități economice era îndestularea nevoilor locale. Condiția oamenilor era legată de pămînt, principala sursă de avere a timpului. Cine avea pămînt era liber și puternic, cine nu, era la discreția celui care avea. O infimă minoritate de mari seniori, laici și ecleziastici, posedînd cea mai mare parte a pămîntului arabil, deținea puterea socială și autoritatea publică; restul populației de pe moșie, plugari și meseriași, erau reduși la condiția de șerbi" (Oțelea, A.).

Situația se schimbă treptat, dar radical, în cursul epocii moderne cînd "goana după bogăție" cuprinde, asemenea unei epidemii, națiuni întregi.

Schimbarea vizează multiple planuri. În primul rînd se schimbă mentalitatea. Cei care, în epoca modernă, țintesc spre bogăție sunt tot mai numeroși. Indivizi și popoare par, deopotrivă cuprinși de febra unei îmbogățiri rapide. Marile călătorii geografice din secolele !!! nu au ca țintă cunoașterea cum s-ar putea crede, ci dobîndirea de bogății. Firește, aceste bogății erau diferite percepute și evaluate. Pentru popoarele europene (pentru spanioli, de pildă), bogăția consta în aur (în metale prețioase). O întregă "ideologie" se va naște pe această temă (este vorba de mercantilism).

Pentru mongoli, în schimb, bogăția consta în vite. Astfel, înainte de a încerca să cucerească un teritoriu ei se interesau dacă acolo se află vite.

O altă schimbare majoră intervine pe planul gîndirii sau al ideologiei. Această schimbare a avut loc treptat. Astfel, dacă în anul 15!!, Machiavelli considera încă bogăția legitimă doar în cazul statului, nu și al cetățenilor de rînd, dacă machiavelic Maudeville nu ezita să afirme al începutul secolului al XVIII-lea că: "pentru ca societatea să fie fericită... este necesar ca cei mulți să fie deopotrivă ignoranți și săraci", optica se schimbă radical odată cu J. Locke, adică odată cu nașterea ideologiei liberale.

Pentru Locke, toți oamenii dispuși să cunoască sunt îndreptățiți la bogăție. Proprietatea este legitimată exclusiv prin muncă.

Lucrurile devin și mai clare, odată cu publicarea în 1776 de către Adam Smith, a cărții sale de referință: *Avuția națiunilor*. Titlul său desfășurat: *An inquiry into the nature and causes of the Wealth of Nations* (Cercetare asupra naturii și cauzele bogăției națiunilor) vorbește cât se poate de limpede despre intențiile autorului și despre schimbarea de ideal, de fapt, de ideologie, care s-a produs în cursul epocii moderne.

Astfel, dacă Benjamin Franklin, cu câteva decenii mai înainte, se adresa încă unei categorii aparte (restrînse numeric): celor dornici să se îmbogățească prin muncă, economie și liberă inițiativă, Adam Smith se adresează pentru prima oară unor națiuni întregi. El dorește să ofere, cu alte cuvinte, o lecție despre bogăție și despre producerea ei, nu indivizilor dornici să se îmbogățească (astfel de indivizi au existat din timpuri foarte îndepărtate), ci națiunilor. Prin urmare, el se adresează explicit națiunilor și chiar dacă utilizează o cazuistică preponderent europeană, el nu face nici un fel de discriminări între națiuni. Lecția sa este o lecție savantă, de economie politică, o "ramură de cunoștințe" cu valoare universală.

O schimbare esențială se produce, în fine, în planul vieții economice practice, prin nașterea sistemului capitalist, a economiei capitaliste și ascensiunea treptată a acesteia spre economia de piață modernă.

Istoricii au revelat importanța și amploarea acestei schimbări de situație și de mentalitate.

"Forța care a transformat repausul în neliniște, inerția în activitate, apatia în geniu calculator și ambiție nepotolită, forța care a înlocuit o ordine statică cu alta esențial dinamică și a transferat de la țară la oraș centrul de gravitate al vieții, forța care a aruncat în aer toate îngrădirile societății medievale a fost capitalismul. Începînd cu secolul al XI-lea, regimul economiei naturale, întemeiat pe producția agricolă, e înlocuit treptat cu altul întemeiat pe credit și pe bani. În secolul al XIV-lea, capitalul mobilier e destul de însemnat în Italia și în Țările de Jos pentru a organiza un nou sistem de producție și pentru a asigura apariția noii orînduirii, capitaliste" (A. Oțelea, *op. cit.*, p. 43).

Ar fi, desigur, o exagerare și un neadevăr să spunem că odată cu nașterea capitalismului lumea a devenit dintr-o dată bogată, sălînd în mod spectaculos de la sărăcie la o bogăție generalizată. Vor mai trece câteva secole pînă cînd se va putea vorbi de națiuni bogate la propriu, capabile să asigure tuturor membrilor lor o existență peste limita supraviețuirii (subzistenței). Marea schimbare și marele "cîștig" privea însă mentalitatea și ideologia. Oamenii începu efectiv să gîndească altfel, iar în orizontul ideatic, începe căutarea febrilă, a "secretului" producerii bogăției la scara unor întregi națiuni.

Se poate spune, prin urmare, că apariția, în lumea modernă, a unei științe a producerii bogăției nu este cîtuși de puțin întîmplătoare. Împrejurări noi cereau imperios o nouă știință, a cărei întemeiere i-a revenit lui Adam Smith. Dar înainte de Adam Smith, au fost Locke și Maudeville, mercantiliștii și fiziocrații. Contribuțiile acestora nu pot fi ignorate, dacă vrem să fim drepecți. După cum nu poate fi ignorată viziunea creștină privitoare la problema bogăției și atitudinea bisericilor creștine față de această problemă, devenită în secolul nostru o preocupare obsedantă.

BIBLIOGRAFIE

1. Lalouette, C., *Civilizația egiptului antic*, vol. I, ed. rom., București, Editura Meridiane, 1987, pp. 156-157.
2. Gernet, J., *Lumea chineză*, vol. I, ed. rom., București, Editura meridiane, 1985, p. 188.
3. Hegel, G.W.F., *Prelegeri de filosofie a istoriei*, ed. rom., București, Editura Academiei, 1986, pp. 121 și 123.
4. Aristotel, ed. rom., București, Editura Antet, 1996, p. 15.
5. Oțelea, A., *Renașterea și reforma*, București, Editura !!!, p. 41 și urm.

SOCIAL POLICY IN THE UNITED STATES: MAJOR DEVELOPMENTS AND CONTROVERSIAL ISSUES

DAVID C. RINGSMUTH¹, LILIANA MIHUȚ

ABSTRACT. The paper is an analysis of those aspects which are considered to be the most significant in the field of social policy in the United States. Major developments, starting with New Deal, are examined. The two elements of today's system, namely social insurance and public assistance programs are described. The study is focused on two of the controversial issues of American social policy: welfare, and health care. The main conclusion is that American government is intermingling its activity with other actors in assuring the constantly innovative functioning of a pluralist system.

Social policy has been developed in a very complex way in the twentieth century, particularly since the Second World War, not only in terms of the concrete measures adopted in various countries, but also in terms of theoretical debates. After a consistent expansion in the 1960's, "the welfare state" - considered to be the best expression of the social policy, at that time - was declared by many theorists and politicians as well to be in crisis in the late 1970's and in the 1980's. In the view of others, it was not a crisis but merely an intensification of the political dilemmas concerning the priorities, areas, levels, forms, and agents of social policy. While in the last decade the variations in the political responses to the challenge to social policy exacerbated the differences between countries, in the 1990's "the worldwide picture looks more uniform"². At present, many scholars prefer terms like "mixed economy of welfare", or "welfare pluralism" in order to describe the roles various actors - the state, communities, families, individuals - play in social policy³.

While the existence of various models of social policy is still very apparent, the American experience provides a major model for comparison and analysis. The two Constitutional principles - separation of powers and federalism - and also the coexistence of a two-party system with multiple interest groups are at least a few basic features which make the American polity unique. Although outstanding scholars warned that social policy in the United States "has reached a stalemate"

¹ California State University.

² Michael Hill (1997) *Social Policy: A Comparative Analysis*, London, New York: Prentice Hall/Harvester Wheatsheaf, p. 293.

³ *Ibid.*, pp. 3-7.

at the beginning of the 1990's⁴, it seems that in the last years of the century new changes have occurred. While some of them were stimulated by the 1996 Presidential Elections, others were initiated at state and local levels, and still others are a result of budgetary and economic crisis and constraints.

From a comparative perspective, the American model of social policy is often defined, according to Esping-Andersen's classification of welfare states, as a "liberal" one, because "means-tested assistance, modest universal transfers, or modest social-insurance plans predominate"⁵. Of course, "liberal" could have various meanings and connotations, but one of the most significant aspects involved in this context was that referring to the reduced role of the state in financing and administering social policy. Some comparative approaches went further, by stating that the United States "is not a welfare state", because it has generally preferred private solutions to public ones⁶.

Actually, the role of government in American social policy is a complex one, which has varied from one period to another, involving specific interactions with other participants in the policymaking, at the federal, state, and local levels. Moreover, the term "welfare" is commonly perceived in a narrower sense than in other countries. It refers especially to the programs which are aimed at the needy. To be "on welfare" usually means to benefit by what is often called "social assistance" elsewhere.

It is worth highlighting that the United States laid the foundations of its welfare state later than most other countries. The main explanations were identified in the strong resistance of this nation of immigrants to any intervention of the state, and also in the considerable faith in freedom and individualism, as well as in the market system.

Major Developments

Until the 1930's American welfare system was almost entirely private, consisting in voluntary philanthropy through churches and other religious groups, ethnic and fraternal societies, communities, and also generous individuals. Those who benefited by charity were especially the poor and the new immigrants. However, gradually, more and more states assumed public responsibilities for some welfare functions, such as workers' compensation laws or aid to mothers with dependent children⁷.

⁴ Paul E. Peterson, "The Politics of Social Policy in the 1990s", in Joseph A. Pechman and Michael S. McPherson eds. (1992) *Fulfilling America's Promise: Social Policies for the 1990s*, Ithaca and London: Cornell University Press, p. 227.

⁵ Gosta Esping-Andersen (1990) *Three Worlds of Welfare Capitalism*, Cambridge: Polity Press.

⁶ Rod Hague, Martin Harrop and Shaun Breslin (1992) *Comparative Government and Politics: An Introduction*, Houndmills, Basingstoke, Hampshire and London: Macmillan, p. 409.

⁷ Benjamin Ginsberg, Theodore J. Lowi, Margaret Weir (1997) *We the People: An Introduction to American Politics*, New York, London: W.W. Norton & Company, pp. 644-46.

The creation of the welfare state was a result of the Great Depression, during which the United States faced dramatic challenges resulting primarily not from individual irresponsibility, but from the imperfections in the economic system. The debates about how to deal with the devastation caused by the depression put explicitly in question the role of charity, on the one hand, and government on the other. While Republicans generally expressed the belief that extending private charity is the answer, most Democrats pleaded for strengthening the role of government.

By the time of Franklin D. Roosevelt's election in 1932, one quarter of the work force was unemployed, banks had collapsed, whole industries and thousands of businesses had failed, many farmers and home owners were dispossessed. When he accepted the Democratic nomination for president, Roosevelt proposed a "new deal" for the American people. Actually, the term "**New Deal**" has come to describe the various programs launched by the Roosevelt administration in order to pass beyond the consequences of the crisis: closer supervision of business practices, the use of government spending to stimulate the economy, and relief to certain categories of people, such as those who were old, unemployed, or had dependent children.

The foundations of the American welfare state were laid by the *Social Security Act of 1935*, which inaugurated a bifurcated national system, having two separate categories of programs: contributory and noncontributory. The first category, based on the contributions of employers and employees, comprised two provisions: *Old Age and Survivor's Insurance* (later amended to *Old Age, Survivors, and Disability Insurance - OASDI*), which provided pensions for people when they retire or become disabled, and *Unemployment Compensation*. While these two original programs were of the social insurance type, the third, entitled *Aid to Dependent Children* (later amended to *Aid to Families with Dependent Children - AFDC*) was of public assistance type. Based on regular taxes, it was the most important noncontributory program, until 1996, when was replaced⁸.

The "New Deal" has been a controversial issue of the contemporary history of the United States. Some people applauded its programs as real solutions to the problems of the Great Depression. Others minimized their effects asserting that the Second World War was the true solution as it substantially diminished unemployment. Finally, other voices were very critical of the expansion of government, on the ground that this affected the freedom of individuals and created a dangerous precedent. However, from the larger perspective given by the passing of time, Roosevelt is primarily appreciated not for creating the so-called "big government", but for being, as all great American presidents, an "experimenter", a "challenger of the conventional wisdom"⁹.

The second period of enthusiasm for welfare programs in the United States was in the 1960s. At that time, poverty was rediscovered. Concern about the poor increased after the publication of John Kenneth Galbraith's *The Affluent*

⁸ Ibid., pp. 646-48.

⁹ Arthur Schlesinger, Jr., (1996) "The Real Roosevelt Legacy", *Newsweek*, Vol. CXXVIII, No. 17, October 21, p. 33.

Society (1958), and, then, Michael Harrington's *The Other America* (1962), books which were perceived as alarm signals. John F. Kennedy put the concern about poverty on the presidential agenda. His successor, Lyndon Johnson, declared, in his first State of the Union Message, "unconditional war on poverty in America". As an admirer of Roosevelt, Johnson initiated his own version of New Deal, the so-called "**Great Society**", focused on education, training, meaningful work, prosperity, and democracy.

Four major antipoverty programs were launched in the middle of the 1960's. The first of them, *The Economic Opportunity Act of 1964*, was conceived as a counterpart of the Social Security Act of 1935. But unlike the New Deal program, this one was aimed not at workers, but at those who were not in the work force, in order to help them to be employed, and to get out of poverty. Moreover, it did not disperse cash, but services. Although some of these training services have been preserved over the years, the program on the hole was not a successful one. It failed because, on the one hand, it was inadequately funded, and, on the other hand, it created a giant ineffective bureaucracy¹⁰.

The other programs were not so ambitious, but more lasting. *Food Stamps*, a noncontributory program which started modestly in 1964, provided in-kind benefits: the poorest families received coupons that could be exchanged for selected items. Eligibility was broadened during the succeeding decades so as it is now one of the largest welfare programs of the federal government. The other two lasting programs were those set up by the *Medicare Act of 1965*: "*Medicare*", a contributory program for the elderly, and "*Medicaid*", a noncontributory one, addressed to the poor. The first is not means-tested, that is all Social Security retirees are eligible for it, regardless of their incomes. The second one is means-tested, providing medical services only for the poor, regardless of their age. These programs have been the fastest growing entitlements, primarily because the cost of medical care is growing so fast.

Another reference period for the evolution of the welfare state in the United States has started in the early 1980's, under Ronald Reagan's presidency. Unlike the Great Depression, the economic crisis of the middle 1970's had as a result not the increasing of the role of government, but, on the contrary, its decreasing. At that time, Milton Friedman's conservative views, expressed in *Capitalism and Freedom* (1962, republished in 1982) and other books, became very influential. His ideas about reducing government spends and lowering taxes were invoked to justify Reagan's policies. Welfare reform was placed very high on the agenda of the "**Reagan Revolution**", and the rate of increase of all major welfare programs, contributory and noncontributory, was cut. However, none of the programs was terminated, and the social expenditures quickly began to expand again. There was a strong resistance to reductions, which came not only from beneficiaries, but also from non-government organizations that administered government-funded programs, and from federal and state employees as well.

¹⁰ George McKenna (1994) *The Drama of Democracy: American Government and Politics*, Guilford, Connecticut: The Dushkin Publishing Group Inc., p. 582-84.

In 1994, the Republicans renewed the proposals for welfare reform, through their "**Contract with America**", which included a promise to control welfare spending, and to reduce welfare dependency. Very little of this ambitious agenda was enacted in the following two years, but the popularity of the concept grew substantially, and in 1996, President Clinton finally signed the bill for welfare reform. Thus, the *AFDC*, adopted in 1935, was abolished, and replaced with the *Temporary Assistance to Needy Families (TANF)*. Instead of the former federal guarantee of assistance to the poor, this new program gives to the states more control over eligibility for welfare. At the same time, the states have to move at least half of the adults on aid into work by the year 2002. The new legislation also establishes a lifetime limit of five years on the receipt of assistance¹¹.

While some scholars and politicians applauded the change, others consider that this reform has raised many questions and has posed many problems regarding funds, jobs, and so on. Welfare has continued to be a controversial issue.

Main Components and Controversial Issues of Today's System

As a result of the mentioned developments, the United States has preserved its bifurcated system of welfare state: one arm consists of **social insurance** schemes, addressed to the middle class; the other arm consists of **public assistance** for the poor. Social insurance was designed during New Deal as a "preventive" strategy against poverty. In contrast, public assistance involved an "alleviative" strategy, designed to provide a minimum level of subsistence to certain categories of needy people¹².

The most important and most popular element of social insurance is the *OASDI* program, which now usually means "Social Security". This program provides pensions for individuals when certain circumstances reduce their income: old age, death of the head of household, or permanent disability. It is financed by compulsory contributions of employees and employers, who pay equal amounts. Another social insurance benefit, *Medicare*, also addresses the needs of the elderly. This program is financed in a similar way, by the federal government, through the Social Security Administration, and covers hospitalization and at least part of doctors' bills. *Unemployment Compensation*, the third benefit of insurance type, provides employees with payments during periods of temporary joblessness. Unlike the other two, it is financed only through the employers' contributions, and it is administered primarily by the states, which have considerable freedom in taking decisions regarding eligibility, the amount of benefits, and the length of time.

Public assistance, the other part of the welfare system, is often described as being just "welfare". At present, the costliest program is *Medicaid*, which provides federally assisted medical care for the poor. Although the states receive

¹¹ Lawrence M. Mead (1997) "Citizenship and Social Policy: T.H. Marshall and Poverty", *Social Philosophy & Policy*, Vol. 14, No. 2, Summer, p. 219.

¹² Thomas R. Dye (1995) *Understanding Public Policy*, Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice Hall, pp. 125-130.

federal matching grants for this program, they are the basic providers. *Food Stamps* program, administered by the Department of Agriculture, is also a costly one, and enrolls many low-income people. There are also other noncontributory programs for certain categories of needy people: *Supplemental Security Income* (which provides cash assistance for aged, blind, disabled), *Housing Assistance to Low-income Families*, or *School Lunch Program* (for poor children) and so on. Since 1996, when *AFDC* was replaced, the *Temporary Assistance to Needy Families* is the newest significant program of public assistance.

It should be noted that social expenditures of the American federal government for both types of programs, identified in the budget as expenditures for human resources, currently amount more than 50 percent of total spending. It is significant that the larger share of spending is for contributory programs. About 40 percent of the budget goes to these kind of benefits, and only 14 percent to the means-tested ones¹³.

In spite of this disproportion, while the social insurance programs are politically popular, and have generously increased since 1935, most public assistance programs are vulnerable and surrounded by many controversies. The preferential status of the first category of programs is a result of being primarily addressed to the elderly. Not only moral reasons are involved, but also political ones. Senior citizens constitute about one third of the voting-age population, and, moreover, they are organized in large and active interest groups, such as the American Association of Retired Persons, with 30 million members.

Why are the public assistance programs so vulnerable and controversial? Since the cost of the means-tested programs is much lower compared to the social security benefits, the cost alone cannot be the main objection to the "welfare". Nevertheless, the periods of recession of the mid '70s and early '90s, which produced budget deficits, stimulated the arrival of welfare reform on the public agenda.

The debate about welfare has become increasingly ideological. Differences in approaching American values are invoked as an important explanation of the controversies. Generally speaking, American liberals argue that more generous social policies are necessary in order to ensure equality of opportunity for all people. Conservatives, on the other hand, criticize generous social policies, believing that they take the value of equality too far and thus threaten the value of liberty. Moreover, while some liberals plead for a more consistent involvement of the federal government in public assistance, some conservatives consider that this should be devolved to the state and local government, or, even better, on nongovernmental bodies, such as churches or neighborhood associations. Very often, though, the clashing views are expressed not regarding social policy - or particularly public assistance - in the abstract, but in evaluating certain programs or problems.

Since public assistance programs have been essentially conceived as antipoverty policies, one of the most debatable problems is just the extent and the nature of **poverty** in America. According to the U.S. Bureau of Census, about 15

¹³ Thomas R. Dye, *Op. cit.*, pp. 123, 133.

percent of Americans were living below the poverty level in 1993¹⁴. This official estimate of poverty is made by calculating the annual cost of basic food for a family of four, then multiplying it by three because the cost of food constitutes about a third of a family's income expenditures. In 1993, the so-called "poverty line" was approximately 14,800 dollars. Official statistics have also revealed that the incidence of poverty is not uniform. "Feminization of poverty" has become a very common concept. It draws attention to the fact that women, particularly single mothers, are more likely to be poor than men. In addition, blacks experience poverty in much greater proportion than whites. Also significantly, the American aged now experience less poverty than younger people, primarily as a result of continuing increases in social security benefits over the years.

However, the official definition of poverty is a relative one. Certainly, the American poor are better off than the middle class in the United States fifty years ago, or than the middle class in many other countries at present. It is worth mentioning that the official definition has been criticized even without making these comparisons. From a liberal view, the definition underestimates poverty, primarily because the cash benefits from social security and welfare are included in the calculation of the total income, and, on the other hand, the "near poor" are not counted. Moreover, liberals say, whereas in the 1960's, when the poverty line was one-third of the average family budget, in 1990's, it is only one sixth¹⁵. From a conservative view, the official definition overestimates poverty, mainly because in-kind benefits, as well as family assets are not considered, and also many persons underreport their real income¹⁶.

Both conservatives and liberals seek to reduce poverty. They differ on the means of achieving this goal. Although **welfare** is often seen as a solution to the problem of poverty, it is also perceived as a problem in itself. While liberals have been more in favor of welfare programs, most conservatives have opposed them. One reason for criticism was the evolution of poverty itself. Although poverty declined from 30 percent in 1950 to 11 percent in 1970, it began to move upward in the 1970's and early 1980's. According to a conservative interpretation, this trend was a result of the welfare initiatives of the 1960's¹⁷. The reproaches refer primarily not to the cost of the welfare programs, but to their effects, which induce work disincentives, diminished individual responsibility, social dependency, and therefore perpetuate poverty.

In the 1990's, the welfare reform is an important issue on the political agenda. Unlike the reform involved in the Great Society project, which meant new or increased benefits, or broader eligibility, the present round of reform means decreasing benefits, limiting eligibility, devolving them to state and local

¹⁴ Benjamin Ginsberg, Theodore J. Lowi, Margaret Weir, *Op. cit.*, p. 643.

¹⁵ Richard A. Cloward and Frances Fox Piven (1995) "Punishing the Poor, Again: The Fraud of Workfare", in George McKenna and Stanley Feingold, *Taking Sides: Clashing Views on Controversial Political Issues*, Guilford, Connecticut: The Dushkin Publishing Group, Inc., p. 241.

¹⁶ Thomas R. Dye, *Op. cit.*, pp. 110-11.

¹⁷ Charles Murray (1980) *Losing Ground: American Social Policy, 1950 - 1980*, New York: Basic Books, pp. 64-65.

governments, or even ending some programs. If the declared goal of the policy adopted 30 years ago was to decrease poverty, the goal of today's reform is to decrease welfare dependency¹⁸. However, a consensus is far from being reached. While conservatives are the major advocates of reducing or ending welfare dependency, and increasing personal responsibility, many liberals are still focused on the institutional explanations and societal responsibility for the persistence of poverty. Nonetheless, by 1992, Democratic Presidential candidate Bill Clinton, was promising voters "to end welfare as we know it".

The dramatic shift in the American policy agenda in relation to the social issues, which was symbolized by Clinton's position, can not be attributed to any single cause or element. Nevertheless, if one reviews the United States federal budget and economic policy some important patterns emerge which offer some insights. In the early 1960's the total federal budget was approximately 100 billion dollars and the portion of that which was allocated for social and human services accounted for approximately 20-25 percent¹⁹. At that same time, the amount allocated for defense or military spending accounted for nearly 50 percent of all federal expenditures. By the late 1970's and early 1980's, the federal budget was approximately 1 trillion dollars. While the growth of the spending, by a factor of ten, is significant, the changing proportions of the spending is even more notable. By 1980, the expenditures for military and defense spending had risen to approximately 250 billion dollars, a five fold increase in dollars, but a decline to approximately one fourth of the budget. On the other hand, social and human service spending had risen to approximately 500 billion dollars or one half of all federal spending²⁰.

This change in budget allocations and its obvious impact upon the political and policy agendas of America is significant by any standard. The overall growth of government spending was significant, but the shift in emphasis was even more notable. Even allowing for inflation factors, the growth of annual social service spending from approximately 25 billion dollars to 500 billion dollars is remarkable. In addition, it placed the budget process in a more tenuous position as well, since the demands for growth of support programs and their sensitivity to a declining economy were then a more important variable.

An additional budgetary factor developed during the 1980's which had a major impact upon federal social programs. During the 1980's the U.S. Congress responded to the growing public pressures for tax reductions. The personal popularity of Ronald Reagan, coupled with his equally popular and appealing call for tax reform or reduction presented the Democratically controlled Congress with a force it was unable and unwilling to resist. The result was to cut taxes and,

¹⁸ Donald F. Norris, Lyke Thompson, eds. (1995) *The Politics of Welfare Reform*, Thousand Oaks, London, New Delhi: Sage Publications, p. 2.

¹⁹ *Budget of the United States Government, Fiscal Year 1997*, Historical Tables. The annual Budget and the historical analysis provide an extremely useful resource for an overview of this material. In addition, see Allen Schick (1995) *The Federal Budget: Politics, Policy, Process*, Brookings; and Henry J. Aaron et al (1992) *Setting Domestic Priorities: What Can Government Do?*, Brookings.

²⁰ Ibid.

therefore, reduce government resources, but at the same time to maintain most social service support programs, at their same levels, or even to increase them.

The result was that the federal government total debt, which had taken 200 years to reach the 1 trillion dollars level, began a sharp increase. By the end of Reagan's second term of office, the debt had soared to over 4 trillion dollars. The popularity of tax reduction, and the pressure to maintain social programs had resulted in a national debt and annual budget deficits which became a burden for the economy and a political and social issue which could not be ignored. The policy reaction, at least in part, was to search for a means to "Balance the Budget". The most likely of candidates for the reform were the fastest growing and largest segment of the national budget: welfare and health support programs.

While Clinton early in his administration called for the health care reforms outlined earlier, and though he was sympathetic to and predisposed to continue many of the traditional programs of the New Deal and the Great Society, he responded to the economic, social and political realities. During the last Congress, Clinton and the Republican majority of the Congress have passed budgets and legislation which have resulted in reduced deficits and a reduced role and responsibility of the federal government in the areas of welfare and health care.

The result of the diminishing and scaled back efforts by the federal government in these areas has focused the responsibility upon states and localities, and, to a lesser extent, private sources and agencies. The states, which have always been sources of innovation and reform, were now given an enormous task.

These real laboratories of democracy, as the states are often called, have been encouraged to initiate and test a variety of new policies, such as: "workfare" (recipients required to work as a condition to continue receiving benefits, or as an alternative to welfare), "learnfare" (payments restricted to families whose children attend school), or "bridefare" (incentives to women on welfare to get married)²¹ and so on. But these initiatives and experiments have become controversial issues. Particularly "workfare" stimulated clashing views. Some scholars, journalists, and politicians strongly advocated work requirements as an approach to welfare reform. In their view, social programs "must promote work, and even enforce it", as a way of restoring order in society and of developing self-respect²². Others consider that workfare is not a feasible solution, because it will increase welfare costs without providing adequate jobs and without raising the living standards of the poor²³.

Though most states made attempts to deal with the welfare issue in various ways, their attempts were hampered by the uncertainty of the evolving federal policy, their own varied economic resources and the general economic climate, which has such an important impact upon these policies.

The Midwestern states of Michigan and Wisconsin were notable for some of the early efforts at welfare reform. While the programs and performance, and a comprehensive and comparative evaluation has not yet been made, some insights

²¹ Donald F. Norris, Lyke Thompson, *Op. cit.*, p. 7

²² Lawrence M. Mead, *Op. cit.*, p. 230.

²³ Richard A. Cloward and Francis Fox Piven, *Op. cit.*, pp. 239-243.

are emerging. What is clear is that change has been accepted as inevitable by governments and recipients alike. Furthermore, the reality of reductions in expenditures by the federal government, and, in many cases, by state governments as well, have resulted in real cuts in traditional programs, without their replacement. The social and human costs of this have been much speculated about, predicted and projected, but are still to be documented and evaluated systematically²⁴.

Additionally, as in the Wisconsin example, attempts at reform have raised issues of interstate competition and cooperation where rivalries and friction must be considered. While these are sometimes the result of partisan political rhetoric, the question of the impact upon citizens and communities are real and important. When funding and support is based and formulated in Washington the agenda and solutions are different than when they are devolved to the state governors, legislators and the local communities. And the issue is compounded when, as in Wisconsin example, metropolitan areas and populations spill over state borders. The political boundaries are not congruent with the policy, the problem nor the political priorities. Therefore, the movement of people to obtain benefits, or tax payers to avoid supporting programs, or the policy of a state to set limits on programs and impose residency qualifications changes the policy landscape²⁵.

In 1996, President Clinton signed the bill proposed by a Congress with a Republican majority, which made workfare an important part of the welfare reform. It seems that a consensus has been developed on this matter. But the complex process of implementing this reform has still raised many questions. Would there be enough jobs for millions of unskilled workers? Could low-paying jobs provide an acceptable standard of living? Would there be sufficient funds for the program?

Another issue which raises questions and poses problems is **health care**. As noted earlier, health care in the United States is part of the social insurance system (*Medicare*) and also part of the social assistance system (*Medicaid*). The controversies are not focused on these two programs, but on health care access and costs. Over 85 percent of Americans are covered by either government health insurance or assistance (the two mentioned programs) or private insurance, with 64 percent benefit by private insurance plans, 14 percent by *Medicare*, and 7 percent by *Medicaid*. The remaining 15 percent of the population has no medical insurance.²⁶ Health expenditure as a percentage of GDP in the United States is higher than in the other 20 industrialized nations (13,4 percent, or even more in the recent years), but the public expenditure is the lowest (about 44 percent). However, life expectancy is lower (72 years), and the rate of infant deaths per 1000 inhabitants is higher (9,8) than in these nations²⁷.

²⁴ Eliza Newlin Carney (1994) "Test Drive", *National Journal*, December 10.

²⁵ John A. Hird (1995) *Controversies in American Public Policy*, St. Martins, Note Chapter 2, Welfare Policy, Lawrence M. Mead, "Jobs for the Welfare Poor: Work Requirements Can Overcome the Barriers"; also Richard A. Cloward and Frances Fox Piven, *Op. cit.*

²⁶ Thomas R. Dye, *Op. cit.*, pp. 139-140.

²⁷ Michael Hill, *Op. cit.*, pp. 110-13.

In the area of health care, the states also have a valuable innovative experience. The Oregon example is one of the most interesting and, perhaps, most controversial. In an effort to meet the rapidly changing and costly needs of their citizens, the Oregon legislature has engaged the issue with a policy to set priorities for health care expenditures which recognized and attempt to confront the fact that not everything can be afforded. This attempt to raise and public's awareness of increasing costs and difficult choices, which in any cases have real "life and deaths" consequences has been an important effort. It was not undertaken solely because of changes in federal support for social service programs, but it has escalated in importance because of those changes, and it provides one model to analyze and evaluate the policy area²⁸.

The two problems, controlling costs and expanding access, have been in the core of the proposals for health care reform. The most recent attempt to reform the national health care system was that of President Clinton. Following the electoral promises, Bill Clinton announced his plan in 1993. In his address to the Congress, the president gave an appreciation of "what is right" with the American health care system: "best health care professionals on Earth, the finest health care institutions, the best medical research, the most sophisticated technology"²⁹. But then he focused on "what is wrong", namely on the existence of millions of Americans without health insurance, and on the rapidly growing health expenditures. Some of the key elements of Clinton's plan were the following: all Americans would have health insurance; most of the costs would be paid for by the employers (80 percent of the cost of insurance); health alliances would bargain with providers of health care to get the lowest cost and high quality care³⁰. This plan had to face many objections. First of all, it seemed that the implementation would be very expensive, at least at the starting point, and new bureaucracies would be created. At the same time, the interests of various groups - particularly employers, certain categories of doctors, and companies - would be affected. As a result, Clinton failed on health care reform.

The debate of the plan offered the opportunity for expressing the opposing views. According to the critics, there is no crisis in the provision of health care in the United States, and, consequently, there is no need of radical changes. The high costs should be explained through the fact that America is the richest nation in the world, and, therefore, can afford to devote a larger portion of incomes to top quality health care. Nor is insurance coverage a critical problem, in the view of those who oppose to the radical reform. They say that most of the uninsured people are in this condition for only a short period of time, the chronically uninsured being a small proportion of population³¹.

²⁸ John A. Hird, *Op. cit.*, Especially note John Kitzhaber, "A Healthier Approach to Health Care", and Robert H. Brook and Kathleen N. Lohr, "Will We Need to Ration Effective Health Care?".

²⁹ White House Domestic Policy Council, "Health Security: The President's Report to the American People", in George McKenna and Stanley Feingold, *Op. cit.*, p. 248.

³⁰ Thomas R. Dye, *Op. cit.*, pp. 145-46.

³¹ Irwin M. Stelzer, "What Health-care Crisis?", in George McKenna and Stanley Feingold, *Op. cit.*, pp. 255-62.

Although pros and cons concerning health care reform are still expressed, the issue is not on the top of the agenda nowadays. The 1996 presidential campaign proved it. A kind of consensus has emerged regarding some health care measures within the context of the present system.

No doubt, there are other fields and aspects relevant for the development of social policy in the United States. Education policies, employment policies, or housing policies are often described as having very significant contributions to breaking the cycle of poverty, and to assuring equality of opportunity. However, as this paper was focused on the most controversial issues of social policy, the other topics could become the object of another analysis.

Conclusions

Having in view the aspects here approached, there are good grounds for believing that the constantly innovative American polity will always find new ways of improving its answers to the newer problems put by endogenous or exogenous factors.

In comparison with other nations, the American government is not a major actor in social policy. But its activity is strongly intermingled with that of voluntary societies, churches, trade and occupational associations, and even industrial and commercial enterprises. In certain periods of the contemporary history of the United States the involvement of the state was stronger, and had a consistent influence on the future developments. Those who express a balanced view of the role various actors play in continuous improving of social policy plead for shared responsibilities. From such a perspective, "new ways to marry benefits and service, entitlements and responsibilities" could be found³².

It is hard to anticipate the future trends in American social policy. Maybe a more rational approach, based on the findings of policy analysis will replace the ideological approach which has generated so many controversies. However, as a pluralist society, it is expected that the United States will always encourage diversity of views regarding various aspects of social policy. We have reasons to believe that, beyond diversity, American pragmatism will continue to influence decisions in maintaining those programs which work and reforming those who do not.

What it is certain is that, in the last decades, many other countries - European or not - have followed the American experience in reconsidering the welfare state toward welfare pluralism.

³² Theda Skocpol (1997) "The G.I. Bill and U.S. Social Policy, Past and Future", *Social Philosophy & Policy*, Vol. 14, No. 2, Summer, p. 115.

BIBLIOGRAFIE

1. Ringsmuth, D.C., California State University.
2. Hill, M., (1997) *Social Policy: A Comparative Analysis*, London, New York: Prentice Hall/Harvester Wheatsheaf, p. 293.
3. *Ibid.*, pp. 3-7.
4. Peterson, P.E., *The Politics of Social Policy in the 1990s*, in Joseph A. Pechman and Michael S. McPherson eds. (1992) *Fulfilling America's Promise: Social Policies for the 1990s*, Ithaca and London: Cornell University Press, p. 227.
5. Esping-Andersen, G., (1990), *Three Worlds of Welfare Capitalism*, Cambridge: Polity Press.
6. Hague, R., Harrop, M., Breslin, S., (1992), *Comparative Government and Politics: An Introduction*, Houndmills, Basingstoke, Hampshire and London: Macmillan, p. 409.
7. Ginsberg, B., Lowi, T.J., Weir, M., (1997), *We the People: An Introduction to American Politics*, New York, London: W.W. Norton & Company, pp. 644-46.
8. *Ibid.*, pp. 646-48.
9. Schlesinger, A., Jr. (1996), *The Real Roosevelt Legacy*, *Newsweek*, Vol. CXXVIII, No. 17, October 21, p. 33.
10. McKenna, G., (1994), *The Drama of Democracy: American Government and Politics*, Guilford, Connecticut: The Dushkin Publishing Group Inc., p. 582-84.
11. Mead, L.M., (1997), *Citizenship and Social Policy: T.H. Marshall and Poverty, Social Philosophy & Policy*, Vol. 14, No. 2, Summer, p. 219.
12. Dye, T.R., (1995), *Understanding Public Policy*, Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice Hall, pp. 125-130.
13. Dye, T.R., *op. cit.*, pp. 123, 133.
14. Ginsberg, B., Lowi, T.J., Weir, M., *op. cit.*, p. 643.
15. Cloward, R.A., Fox Piven, F., (1995), *Punishing the Poor, Again: The Fraud of Workfare*, in George McKenna and Stanley Feingold, *Taking Sides: Clashing Views on Controversial Political Issues*, Guilford, Connecticut: The Dushkin Publishing Group, Inc., p. 241.
16. Dye, T.R., *op. cit.*, pp. 110-11.
17. Murray, C., (1980), *Losing Ground: American Social Policy, 1950 - 1980*, New York: Basic Books, pp. 64-65.
18. Norris, D.F., Thompson, L., eds. (1995), *The Politics of Welfare Reform*, Thousand Oaks, London, New Delhi: Sage Publications, p. 2.

19. *Budget of the United States Government, Fiscal Year 1997*, Historical Tables. The annual Budget and the historical analysis provide an extremely useful resource for an overview of this material. In addition, see Allen Schick (1995) *The Federal Budget: Politics, Policy, Process*, Brookings; and Henry J. Aaron et al (1992) *Setting Domestic Priorities: What Can Government Do?*, Brookings.
20. *Ibid.*
21. Donald F. Norris, Lyke Thompson, *Op. cit.*, p. 7.
22. Lawrence M. Mead, *Op. cit.*, p. 230.
23. Richard A. Cloward and Francis Fox Piven, *Op. cit.*, pp. 239-243.
24. Eliza Newlin Carney (1994) "Test Drive", *National Journal*, December 10.
25. John A. Hird (1995) *Controversies in American Public Policy*, St. Martins, Note Chapter 2, Welfare Policy, Lawrence M. Mead, "Jobs for the Welfare Poor: Work Requirements Can Overcome the Barriers"; also Richard A. Cloward and Frances Fox Piven, *Op. cit.*
26. Thomas R. Dye, *Op. cit.*, pp. 139-140.
27. Michael Hill, *Op. cit.*, pp. 110-13.
28. John A. Hird, *Op. cit.*, Especially note John Kitshaber, "A Healthier Approach to Health Care", and Robert H. Brook and Kathleen N. Lohr, "Will We Need to Ration Effective Health Care?".
29. White House Domestic Policy Council, "Health Security: The President's Report to the American People", in George McKenna and Stanley Feingold, *Op. cit.*, p. 248.
30. Thomas R. Dye, *Op. cit.*, pp. 145-46.
31. Irwin M. Stelzer, "What Health-care Crisis?", in George McKenna and Stanley Feingold, *Op. cit.*, pp. 255-62.
32. Theda Skocpol (1997) "The G.I. Bill and U.S. Social Policy, Past and Future", *Social Philosophy & Policy*, Vol. 14, No. 2, Summer, p. 115.

SONDAJE DE OPINIE TELEFONICE ÎN PREDICȚIA ELECTORALĂ

GABRIEL BĂDESCU

ABSTRACT. Because of low proportion of the Romanian population that has telephone, less than half, phone surveys have generally been considered of little value in election forecasting. We have presented methods of using samples of the population that has phone in order to generalise results for the entire population. We have argued that even if prediction does not necessarily require explanation, a good explanatory model enhances the quality of prediction.

Data we have used are from a city level survey, from the 1996 local elections, and from a national survey, conducted in March 1997.

Our findings may suggest that phone surveys not only may be viable alternatives to face-to-face surveys but may actually be superior to them under some conditions.

Realizarea de predicții electorale constituie una dintre aplicațiile din științele sociale cunoscute publicului larg în care intervin date cantitative și metode de analiza a lor. Practica sondării opiniei publice își datorează în mare măsură succesul și raspindirea reusitelor în predicția electorală. O metodă prin care pot fi anticipate rezultate electorale, diferită de cea constând în analiza datelor de ancheta, se bazează pe construirea unor serii de timp (Hamilton 1994) și a condus la rezultate deosebite în ultimii ani (Lewis-Beck 1986)¹. Pentru România și pentru țările foste comuniste, metoda seriilor de timp nu poate fi încă aplicată în predicția electorală datorită numărului scăzut de alegeri libere și a intervalului scurt de timp pentru care sunt cunoscute date relevante pentru predicție.

O altă caracteristică a țărilor foste comuniste care are efect asupra metodelor de realizare a predicțiilor electorale este proporția redusă a posesorilor de telefoane. Astfel, esanțioanele din populația celor care au telefon diferă structural sub multe aspecte în raport cu populația totală. În cazul României sondajele pun în evidență o proporție de aproximativ 40% dintre adulți care au telefon acasă. În timp ce 45% din populația adultă trăiește în rural, doar 17% din populația posesorilor de telefon trăiește în rural. De asemenea, distribuția educației formale, a tipului de localitate în funcție de mărime, a regiunii istorico-geografice în

¹ Rezultatul alegerilor parlamentare din Franța din 1997 a fost prezis eronat de către majoritatea studiilor care au avut la bază sondaje de opinie, în timp ce analiza unei serii de timp a condus la un rezultat extrem de precis (studiu nepublicat, autor M. Lewis-Beck).

care locuiește respondentul, diferă între cei care au telefon și cei care nu au. Variabilele care covariază atât cu o variabilă dependentă cât și cu variabila care precizează dacă respondentul are sau nu telefon influențează diferența dintre distribuția variabilei dependente în populația totală și distribuția aceleiași variabile pe un esanțion din populația celor care au telefon. Deci, spre deosebire de ancheta de teren, unde, în condițiile unei realizări corecte diferențele între valorile estimate și cele din populație sunt datorate exclusiv șansei (și pot fi descrise prin perechile de mărimi *eroare maxima admisibila -- probabilitate*), în cazul unei anchete telefonice există și alți determinanți ai acestor diferențe.

Din acest motiv anchetele telefonice sunt mult mai puțin folosite în România decât în țările vestice² și există în continuare retineri în ceea ce privește validitatea rezultatelor pe care le furnizează. Astfel, în timpul campaniei electorale care a precedat alegerile generale din 1996 a fost realizată, la comanda unui partid politic, o ancheta telefonică având întrebări formulate în așa fel încât să ofere informații care îi denigrau pe unii adversari politici. Mass-media a reacționat vehement semnalând încălcarea eticii profesionale de către institutul care a realizat ancheta. Deoarece în multe din comentariile din presă nu era precizat clar în ce constau acele încălcări, am solicitat opinia studenților secției de Științe Politice cu privire la acest aspect. O parte dintre ei au răspuns că principala problemă de ordin etic constă în realizarea unui studiu pe un esanțion de posesori de telefon, și care nu putea fi reprezentativ pentru întreaga populație a țării³. În parte pentru a completa acea discuție, dar în special pentru consecințele de ordin practic ale problemei, vom arăta în continuare faptul că anchetele telefonice pot să fie folosite și în cazul unor populații din care părți importante nu au telefon, fără a ridica probleme deosebite în ceea ce privește precizia rezultatelor, și cu atât mai puțin, etica profesională.

Vom analiza câteva situații în care urmează să fie realizate generalizări de la un esanțion care nu reproduce structura populației totale atunci când diferențele de structură sunt cunoscute. Consecința practică este aceea că anchetele telefonice pot fi folosite cu rezultate bune în locul celor de teren: chiar dacă la aceeași mărime a esanționului și pentru o aceeași probabilitate eroarea maximă este mai mare în cazul telefonic⁴, costul unei anchete telefonice este mult mai mic (Rotariu, Ilut 1997) și permite suplimentarea esanționului, scăzând astfel eroarea.

Explicație și predicție în comportamentul electoral

Ne propunem să realizăm predicții și de aceea determinarea exactă a relației de covariație dintre variabila dependentă, în cazul predicției electorale fiind descrisă de o întrebare de forma "Cu cine / ce partid ați vota dacă alegerile ar avea loc săptămâna aceasta?", și variabila care precizează dacă respondentul are sau

² Dintre cele 430 de sondaje preelectorale analizate într-un studiu recent (Crespi, 1988), 98% au fost realizate telefonic.

³ Pentru o discuție privind etica profesională în științele sociale, vezi Nachmias și Nachmias (1996).

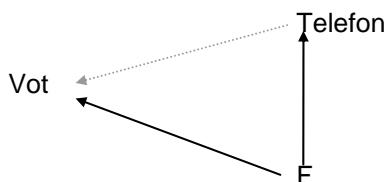
⁴ eroarea crește datorită ponderării. Vezi Sandu (1992), Rotariu și Ilut (1997).

nu telefon (**Telefon**), ar putea sa para suficienta. Astfel, dacă proporția celor din esantion care prefera partidul A este $a_1\%$ iar proporția dintre cei care au telefon a celor care prefera partidul A este $a_2\%$, atunci, în cazul unui sondaj telefonic în care $a_3\%$ din esantion au ales A generalizarea se face după următoarea formula:

proporția din populație care prefera A = $a_3 * (a_1 / a_2) \pm$ eroare datorată esantionării.

Vom încerca să argumentăm în continuare că generalizarea de la esantionul din populația posesorilor de telefon la întreaga populație câștigă în precizie atunci când relația dintre variabilele **Telefon** și **Vot** este inclusă într-un model explicativ mai complex. Astfel, explicația nu va fi scopul final al analizei dar va fi un mijloc pentru realizarea predicției.

Să presupunem că relația dintre cele două variabile considerate este o relație falsă (spurious) și nu una cauzală; de asemenea, că există o singură variabilă, **F**, care este cauza comună atât pentru **Vot** cât și pentru **Telefon**. Următoarea figură reprezintă relația dintre cele trei variabile:

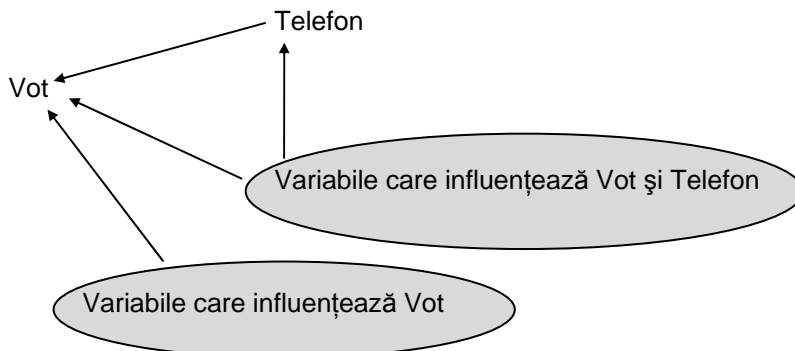
Dacă rămânem la nivelul covariației **Vot - Telefon**, constanta pe care o deducem din primul esantion, având atât respondenți cu telefon cât și respondenți fără telefon, și pe care o folosim în generalizare pentru esantioane având numai respondenți cu telefon, este afectată de erorile care apar datorită procedurii de selecție în ceea ce privește distribuția lui **F**. Se poate demonstra că pentru o eroare dată în distribuția lui **F**, diferența între erorile în evaluarea distribuției variabilei dependente, obținute dintr-un esantion din toată populația, respectiv dintr-un esantion din populația celor cu telefon și pentru care are loc corecția descrisă mai sus este pozitivă și este cu atât mai mare cu cât

- i) covariația dintre **Vot** și **F** este mai puternică și
- ii) covariația dintre **Telefon** și **Vot** este mai puternică

În plus, acestei erori i se adaugă și eroarea în distribuția lui **F** în esantionul telefonic folosit pentru predicție, precum și erorile de distribuție ale variabilei **Vot** pe fiecare din categoriile lui **F**. Dacă sunt mai multe variabile care falsifică relația **Vot - - Telefon** eroarea de esantionare în distribuția fiecăreia contribuie la eroarea rezultată în urma folosirii constantei de corecție.

Dacă, însă, **F** este identificată corect, o parte din sursele de eroare sunt înlăturate atunci când esantionul telefonic folosit pentru predicție este ponderat astfel încât distribuția lui **F** să fie cât mai apropiată de cea din populație.

Este posibil sa obtinem o relatie de urmatorul tip între **Vot**, **Telefon** și variabilele care influenteaza preferinta pentru un partid:

Variabilele care au efect asupra votului dar nu și asupra variabilei **Telefon** nu intervin în corectia adusa rezultatului de pe un esantion telefonic prin care se ajunge la un rezultat pentru intreaga populatie. Pentru variabilele care au efect atât asupra variabilei dependente cât și asupra variabilei **Telefon** este necesara cunoasterea cât mai exacta a tabelui de asociere care descrie distributia lor în populatie (numarul de dimensiuni al tabelului este egal cu numarul de variabile de acest tip).

În cazul în care relația dintre **Vot** și **Telefon** se pastreaza și dupa includerea altor variabile în model corectia esantionului telefonic va include și o ponderare pornind de la covariatia celor doua variabile.

Sunt doua cauze posibile pentru care relația **Vot -- Telefon** se pastreaza:

1. relația este aparenta dar nu avem informatie cu privire la variabilele care o falsifica; sau chiar dacă avem în acelasi esantion toate variabilele ce determina simultan **Vot** și **Telefon**, esantionul este prea mic pentru considerarea lor simultana.

2. relația are un caracter cauzal. Pare mai putin plauzibila aceasta posibilitate inasa din perspectiva unor teorii privind participarea politica existenta determinarii cauzale ar putea fi justificata. Astfel, s-a aratat cum, în anumite situatii, institutiile care favorizeaza plasarea indivizilor în pozitii caracterizate de o densitate mai mare a relatiilor sociale conduc la un nivel de participare politica mai ridicat (Schneider, Teske, Marschall, Mintrom, Roch 1997), iar schimbarea în participare poate sa conduca la schimbări în preferintele politice (Brehm, Rahn 1997). Este posibil ca în cazul persoanelor care au telefon pozitiiile pe care le ocupa în cadrul unor retele de relatii sociale sa difere semnificativ de cele ale persoanelor fara telefon, iar aceste proprietati structurale sa aiba efect asupra comportamentului lor politic.

Este posibil ca variabilele independente sa aiba efecte de ordin mai mare decit unu asupra celei dependente, adica distributia votului pe multimile definite de intersectia categoriilor acestor variabile (de ex. barbati cu studii superioare) sa nu poata fi dedusa cunoscind distributia votului pe multimile definite de cite o singura variabila (de ex. nu aflam citi dintre barbati cu studii superioare voteaza A dacă

stim citi dintre barbati și citi dintre cei cu studii superioare voteaza A). Soluția practică este identică cu cea discutată mai sus, și constă în ponderarea esanționul telefonic astfel încât să aibă structura, definită multicriterial, a populației teoretice.

Modelul explicativ poate să difere în funcție de împrejurările în care este realizat sondajul: preferința pentru primarul unui oraș și preferința pentru un partid în alegerile parlamentare nu au cu necesitate aceiași determinanți socio-demografici, acționând în același mod. De asemenea, momentul realizării sondajului, dat de timpul rămas până la alegeri, poate influența modelul explicativ al votării.

Vom analiza două situații:

1. un sondaj realizat la nivelul orașului Cluj cu trei săptămâni înainte de alegerile locale din 1996⁵; întrebarea este "Va rugăm să ne spuneți pe cine ați vota pentru funcția de primar dacă alegerile ar avea loc săptămâna aceasta" iar răspunsurile sunt recodificate în două categorii: "Gheorghe Funar", "alte răspunsuri".
2. un sondaj național realizat în martie 1997⁶, deci la câteva luni după alegerile generale, în care apare întrebarea "Dacă duminică viitoare s-ar organiza alegeri pentru parlamentul României, cu ce formațiune politică ați vota?"; răspunsurile sunt recodificate în trei categorii: "opozitie", "putere", "nu știu/ non răspuns".

Alegerea primarului în Cluj, 1996

Sondajul realizat în Cluj în timpul campaniei electorale a condus la un rezultat foarte apropiat de cel obținut în alegeri: mai puțin de 1% diferență și, în plus, Gh. Funar a avut peste 50% atât în rezultatul prezis cât și în cel realizat, câștigând din primul tur.

Pentru acest sondaj nu există o asocieră semnificativă statistic ($p = 0,93$). Subesantionul celor care au telefon ar fi indicat 50,2% răspunsuri în favoarea lui Funar față de 50,7% obținute pe esanțion (Tabelul 1.)

⁵ Sondajul a fost parte a unei cercetări realizate de *Laboratorul de analiză politică factuală* din Facultatea de Științe Politice și Administrație Publică, finanțat de United States Information Agency (U.S.I.A.); coordonatori au fost Gabriel Badescu și Peter Wagner

⁶ Sondajul a fost realizat de Metro Media Transilvania, la cererea "Fundatiei Soros pentru o societate deschisă".

Tabelul 1. Tabelul de asociere între **Vot Funar** și **Telefon**.

			Telefon		Total
			Nu	Da	
Vot Funar	Nu	% within Vot Funar	30,6%	69,4%	100,0%
		% within Telefon	48,3%	49,8%	49,3%
	Da	% within Vot Funar	31,9%	68,1%	100,0%
		% within Telefon	51,7%	50,2%	50,7%
Total		% within Vot Funar	31,3%	68,7%	100,0%
		% within Telefon	100,0%	100,0%	100,0%

Chiar dacă nu exista asociere între cele doua variabile este posibil sa existe doua sau mai multe variabile care sa determine atât **Vot** cât și **Telefon**, iar efectul suprapus sa conduca la o covariatie nula. În acest caz modelul predictiv cistiga în robustete dacă acele variabile sunt identificate și distributiile lor sunt ajustate pentru esantioanele telefonice: în caz contrar, variatiile aleatoare în distributii pot sa determine o covariatie între **Vot** și **Telefon**, adica o diferenta între rezultatele obtinute prin sondaje realizate pe teren, respectiv telefonic.

Variabilele din chestionar care au un efect semnificativ statistic ($p < 0,05$) asupra Votului, iar acest efect nu este falsificat de efectul altor variabile, sint: **nationalitatea, nivelul de educatie formala și locul de nastere**. Pentru ca mai putin de 7% dintre maghiari, reprezentind 1,4% din esantion au raspuns ca ar vota cu Funar, maghiarii pot fi exclusi din esantion în analiza urmatoare fara sa se piarda din informatia necesara predictiei.

Nici în subesantionul în care nu sunt maghiari nu exista o relatie semnificativa statistic între **Vot** și **Telefon** ($p=0,65$).

Tabelul 2. Tabelul de asociere între **Vot Funar** și **Telefon** în subesantionul care nu cuprinde maghiari.

			Telefon		Total
			Nu	Da	
Vot Funar	Nu	% within Vot Funar	29,7%	70,3%	100,0%
		% within Telefon	38,7%	40,7%	40,1%
	Da	% within Vot Funar	31,5%	68,5%	100,0%
		% within Telefon	61,3%	59,3%	59,9%
Total		% within Vot Funar	30,8%	69,2%	100,0%
		% within Telefon	100,0%	100,0%	100,0%

Variabila **Telefon** nu intervine în relația dintre **Vot** și **Nivelul de educație formală**, și nici în cea dintre **Vot** și **Locul de naștere**. Modelul logliniar (Agresti, 1990) care descrie totalitatea relațiilor dintre cele patru variabile poate fi redus, fără a pierde în mod semnificativ în precizie, la un model care cuprinde următoarele relații:

Vot -- Educație, Vot -- Loc de naștere, Educație -- Loc de naștere.

Goodness-of-fit test statistics

Likelihood ratio chi square = 9,25277 DF = 13 P = ,754

Pearson chi square = 9,64252 DF = 13 P = ,723

Se observa ca au fost eliminate toate efectele de ordin mai mare decit doi, precum și cele în care intervine variabila Telefon, iar diferenței dintre tabelul de asociere simplificat și cel inițial îi corespund valori hi^2 reduse ($p > 0.7$).

În concluzie, pentru alegerile locale din Cluj din 1996 predicția electorală ar fi funcționat la fel de bine folosind un sondaj telefonic ca și în cazul unui sondaj pe teren, fără să fie nevoie de ponderarea esanționului.

Intentia de vot în martie 1997, pentru alegerile parlamentare

Sondajul național din seria Barometru, din martie 1997, pune în evidență o relație între votul pentru partide și variabila **Telefon**.

Tabelul 3. Tabelul de asociere între **Vot parlament** și **Telefon** în esantionul național.

			telefon		Total
			Nu	Da	
vot parlament	opozitie	% within vot parlament	68,1%	31,9%	100,0%
		% within telefon	33,0%	23,4%	29,2%
	putere	% within vot parlament	55,5%	44,5%	100,0%
		% within telefon	43,6%	52,9%	47,3%
	ns/nr	% within vot parlament	60,0%	40,0%	100,0%
		% within telefon	23,4%	23,6%	23,5%
Total		% within vot parlament	60,2%	39,8%	100,0%
		% within telefon	100,0%	100,0%	100,0%

Diferența este semnificativă statistic ($p < 0,01$). În timp ce 47,3% din esantion și-au exprimat preferința pentru unul dintre formațiunile politice aflate la putere, proporția dintre cei care au telefon este de 52,9%, adică mai mare cu 5,6%.

Vom construi un model explicativ pentru variabila **Vot**, având două categorii - '1' cei care ar vota pentru Opoziție și '2' cei care ar vota pentru Putere; cei care nu au răspuns au fost excluși din analiză. Variabilele independente sunt:

1. ultima școală absolvită (**Scoală**): fără liceu, liceu sau postliceal, facultate.
2. mediu de rezidență (**Tip localitate**): rural, urban.
3. regiune istorico-geografică (**Regiune**): Muntenia + Dobrogea, Transilvania, Moldova, București.

De asemenea, este inclusă în model și variabila **Telefon**. Pentru scopul urmărit aici, este importantă identificarea variabilelor dependente și a combinațiilor dintre acestea care influențează atât variabila **Telefon** cât și variabila **Vot**.

Relațiile dintre cele 5 variabile pot fi reprezentate simplificat, fără a pierde mult din acuratețe, prin următorul model:

**Vot -- Scoala, Fot -- Regiune, Scoala -- Regiune -- Telefon,
Regiune -- Tip localitate -- Telefon;**

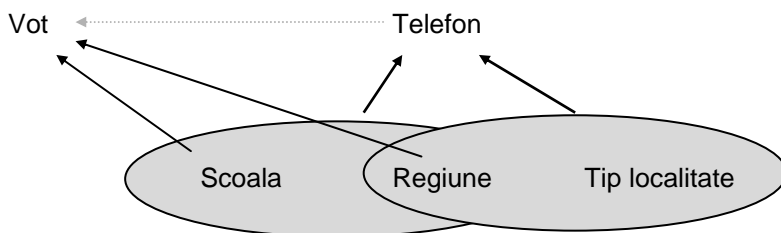
Goodness-of-fit test statistics

Likelihood ratio chi square = 49,84680 DF = 56 P = ,706

Pearson chi square = 45,02903 DF = 56 P = ,853

unde printr-o diada sau o triada de variabile reprezentam o relatie de ordin doi, respectiv de ordin trei. Diferenta dintre modelul complet (saturat) și cel simplificat nu este semnificativa statistic ($p > 0,7$).

Figura urmatoare reprezinta relatiile dintre variabile:

Validarea acestui model are urmatoarele consecinte:

- relatia dintre **Telefon** și **Vot** este aparenta, atât **Scoala** cât și **Regiunea** fiind simultan cauze pentru cele doua variabile; de aceea nu este necesara o corectie a esantionului pornind de la asocierea dintre **Vot** și **Telefon**.
- preferinta pentru Opozitie sau pentru Putere poate fi explicata pornind de la nivelul de educatie și regiunea în care se afla respondentul; Mediul de rezidenta nu are un efect direct asupra votului. O persoana care nu a absolvit liceul are, în medie, controlind pentru efectul celorlalte variabile, o sansa de 1,6 ori mai mare sa voteze Opozitia decit o persoana care a absolvit o facultate. Persoanele din Transilvania tind sa prefere formatiunile aflate la Putere mai mult decit ceilalti locuitori ai tarii, cu exceptia celor din Bucuresti fata de care diferenta nu este semnificativa.
- **Scoala** și **Regiunea** sunt singurele variabile care au efect simultan atât asupra variabilei dependente cât și asupra variabilei **Telefon**. Pentru ca efectul lor combinat asupra votului nu difera în mod semnificativ de zero rezulta ca nu este necesara o ponderare pornind de la tabelul de asociere dintre cele doua variabile ci doar de la distributia de frecvente a fiecareia.

În consecinta, s-ar fi putut obtine rezultate asemanatoare cu cele ale sondajului Barometru din Martie 1997, în privinta variabilei **Vot**, dacă ar fi fost

realizat un sondaj telefonic iar datele ar fi fost ponderate astfel incit distributia variabilei **Scoala** și distributia variabilei **Regiune** sa fie aceleasi cu distributiile din populația tarii.

Concluzii

Desi cele mai multe dintre sondajele de opinie realizate în Romania sunt de tip fata în fata, la domiciliul respondentilor, și doar un numar redus sunt telefonice se pot aduce argumente serioase în favoarea celor din urma: au costuri mult reduse, operatorii pot fi controlati mai usor și mai bine iar timpul de realizare poate fi scurtat mai mult (Rotariu și Ilut 1997). Principalul dezavantaj al anchetei telefonice în raport cu cea fata în fata il constituie diferenta de structura a populatiei care are telefon în raport cu populația totală. De aceea generalizarea nu poate fi facuta direct, adica valorile estimate de pe un esantion telefonic și cele corespunzatoare din populatie nu se afla într-o relatie de forma:

valoare în populatie = valoare pe esantion + eroare de esantionare,
iar eroarea de esantionare este o variabila aleatoare normala cu media zero.

Totusi aceasta generalizare poate fi facuta și am aratat în ce fel, exemplificind pentru doua sondaje care au avut și un scop preelectoral: dupa ce sunt identificate variabilele care influenteaza atât variabila dependenta cât și variabila prin care se precizeaza dacă respondentul are sau nu telefon, sunt determinate toate relatiile dintre acestea și variabila dependenta, de ordin doi sau mai mult, care difera de zero; esantionul telefonic trebuie sa fie ponderat astfel incit distributiile procentuale ale acestor variabile sa fie identice cu cele din populatie.

Am argumentat importanta obtinerii unui model explicativ cât mai complet pentru a avea un model predictiv robust, și prin aceasta, am aratat cum explicatia nu este doar un scop în sine al cercetarii stiintifice ci și un mijloc prin care este imbunatatita predictia.

BIBLIOGRAFIE

1. Agresti, Alan, 1990, *Categorical Data Analysis*. Wiley - Interscience.
2. Brehm, J., W. Rahn, 1997, *Individual-Level Evidence for the Causes and Consequences of Social Capital*. American Journal of Political Science 41.
3. Crespi, I. 1988, *Pre-election Polling: Sources of Accuracy and Error*, New-York: Sage.
4. Hamilton, J.D., 1994, *Time Series Analysis*, Princeton Univ. Press.

SONDAJE DE OPINIE TELEFONICE ÎN PREDICȚIA ELECTORALĂ

5. Lewis-Beck, M., 1986, *Comparative Economic Voting: Britain, France, Germany, Italy*, American Journal of Political Science. vol.30.
6. Nachmias, C., D. Nachmias, 1996, *Research methods în the social sciences*. St. Martin's Press.
7. Rotariu T., Iluț, P., 1997, *Ancheta sociologica și sondajul de opinie*, Polirom.
8. Sandu, D., 1992, *Statistica sociala*, Curs litografiat, Univ. din Bucuresti.
9. Schneider, M., Teske, P., Marschall, M., Mintrom, M., Roch C. 1997. *Institutional Arrangements and the Creation of Social Capital: The effects of Public School Choice*. American Political Science Review 91.

SEPARATIA PUTERILOR IN SISTEMUL CONSTITUTIONAL RUS

EMIL BOC

SUMMARY. The article is debating the separation of powers in the Russian Constitution from 1993. In the first part we try to present and explain the political context in which the new constitution was adopted. The political context explains many features of the present Supreme Law in Russia. After that we are analyzing the main political and constitutional features of the new constitution, the executive, legislative and judicial powers of the Russian Federation, including the checks and balances provisions. In the end we concluded that Russia has a "superpresidential" system with a large French and American influence. It is interesting to observe that some unconstitutional French practice has been constitutionally insert in the Russian Constitution.

In decembrie 1993, Federatia Rusa a adoptat o noua Constitutie care, dupa ce prevede explicit principiul separatiei puterilor in stat, consacra una dintre cele mai puternice institutii prezidentiale din Europa.

Cadrul politic al adoptarii Constitutiei din 1993

In mod ideal, constitutiile ar trebui elaborate in afara de orice constrangeri determinate de indivizi, circumstante sau partide politice¹. "O constitutie buna, dupa cum sublinia Pierre-Henri Teitgen cu ocazia elaborarii constitutiei franceze din 1958, nu este o constitutie facuta 'pe masura', ci o constitutie 'de confectie', facuta cu scopul de-a dura o perioada indelungata²". In acelasi spirit, Alfred Bour, cu aceeasi ocazie, afirma ca "Noi nu elaboram Constitutia nici pentru un om, nici pentru anumite circumstante date³". Realizarea unui asemenea ideal ar presupune, de exemplu, intrarea in vigoare a unei Constitutii dupa 10 ani – 15 ani de la adoptarea ei. Idealurile sunt insa... idealuri. Nu este greu de observat faptul ca, in general, constitutiile sunt elaborate in vremuri de criza in care timpul este o variabila extrem de importanta. De asemenea, nu trebuie ignorat faptul ca textele constitutionale sunt elaborate de indivizi ce sunt implicati, mai mult sau mai putin in exercitiul puterii de stat prezente sau viitoare. Din perspectiva acestor consideratii, vom analiza contextul elaborarii legii fundamentale din Rusia.

¹ Jon Elster – "Afterword: the making of postcommunist presidencies", in Ray Taras, **Postcommunist Presidents**, Cambridge University Press, 1997, p 232.

² *Documents pour servir a l'histoire de l'elaboration de la constitution du 4 octobre 1958*, vol. II, Paris, La Documentation Francaise, 1988, p. 300, citat de Jon Elster, **op.cit.** p. 233.

³ **ibidem.**

Rusia post-sovietica a rezultat din destramarea Uniunii Sovietice. Sub Mihail Gorbaciov, Rusia a fost ultima care a intrat in "miscarea nationala" impotriva puterii sovietice centrale. Noul Parlament al RSFSR ales in 1990, Congresul Deputatilor Poporului⁴, a inceput sa se opuna centralismului sovietic si sa solicite dreptul de a-si colecta propriile impozite si taxe si de-a plati selectiv contributiile catre bugetul central. Aceste drepturi au fost incluse in Declaratia de Suveranitate adoptata de Congresul Deputatilor Poporului in 12 iunie 1990, data comemorata azi ca Ziua Independentei. Un an mai tarziu, in iunie 1991, Boris Eltan primul presedinte ales vreodata al Rusiei. Spre deosebire de presedintele sovietic, M. Gorbaciov, care nu a infruntase niciodata alegeri populare, Boris Eltan se bucura de legitimitate democratica rezultata din alegeri libere. De fapt, in intreaga confruntare dintre Boris Eltan si Parlament care a durat pana in octombrie 1993, presedintele s-a bazat pe aceasta legitimitate democratica. Congresul Deputatilor Poporului fusese ales in vremea cand Rusia se afla, ca parte a URSS, se afla sub influenta comunista.

In conditiile in care 15 republici solicitau autonomie, Mihai Gorbaciov a incercat sa mentina URSS negociind un Tratat al Uniunii. Semnarea Tratatului programata pe 20 august 1991 a fost sabotata de un complot comunist hotarat sa pastreze uniunea cu orice pret. Planul a esuat si datorita lui Boris Eltan care a condus o viguroasa campanie impotriva puterii comuniste. Esecul puciului l-a transformat pe Boris Eltan aproape intr-un erou national, dobandind si o legitimitate charismatica⁵

In decembrie 1991 URSS inceta sa mai existe si a fost inlocuita cu o noua Confederatie a Statelor Independente (CSI). Mihai Gorbaciov a demisionat in ziua de Craciun. La Kremlin steagul rosu sovietic a fost inlocuit cu tricolorul alb, albastru si rosu al Rusiei independente, iar Boris Eltan s-a mutat in biroul fostului Secretar General al PC in calitate de prim presedinte ales al Rusiei.

Scena politica interna a Rusiei din anii 1992-1993 a fost dominata de lupta pentru putere dintre Presedintele Boris Eltan si Parlamentul condus de Ruslan Hasbulatov, sustinut de Vice-Presedintele Alexander Rutskoi. In prima faza, conflictul dintre Presedinte si Parlament s-a focalizat pe probleme economice. Multi parlamentari au criticat ritmul rapid al reformei impus de Presedinte. Incepand cu anul 1993 criticile la adresa lui Boris Eltan vizau si tendintele lui de conducere dictatoriala. In cele din urma, Boris Eltan a reusit sa convoace un referendum pentru a curma lupta dintre Presedinte si Parlament. Referendumul a avut patru intrebari axate pe probleme economice si politice (in principal, raporturile de putere dintre Presedinte si Legislativ). Din punct de vedere juridic, rezultatele intrebriilor erau obligatorii cel putin 50 % din electorat vota "da" pentru intrebarea respectiva. Rezultatele referendumului sunt prezentate in tabelul 1.

⁴ Congresul Deputatilor Poporului avea 1.068 membri. Congresul a ales un organ permanent, Sovietul Suprem, compus din 274 membri. Ambele institutii erau conduse atunci de Boris Eltan.

⁵ Leslie Holmes, *Post-Communism. An Introduction*, Polity Press, Cambridge, 1997, p.176.

Tabel 1. Rezultatele referendumului din aprilie 1993 din Rusia

	DA		NU		Voturi nule
	%voturi	%electorat	%voturi	%electorat	
1. Aveti incredere in Presedintele Federatiei Ruse, Boris Eltan?	58.7	37.3	39.2	25.2	2.1
2. Aprobati masurile socio-economice luate de Presedinte si Guvern incepand cu 1992 ?	53.0	34.0	44.6	28.6	2.4
3. Considerati necesare alegeri anticipate pentru Presedintie?	49.5	31.7	47.1	30.2	3.4
4. Considerati ca sunt necesare alegeri anti-cipate pentru Congresul Deputatilor Federatiei Ruse ?	67.2	43.1	30.1	19.3	2.7

Sursa: W.Slater, "No victors in the Russian referendum", in **RFE/RL Research Report**, vol.2, 1993,p.12.

Din punct de vedere legal, nici o propunere nu a fost aprobata cu peste 50 % din totalul voturilor electoratului. Aceasta s-a datorat si faptului ca la vot au fost prezenti doar 64 % din totalul cetatenilor cu drept de vot .Fara a realiza o victorie legala, Boris Eltan a obtinut o victorie morala asupra Parlamentului⁶. In ciuda criticilor si a ambiguitatilor referendumului, Eltan a sustinut ca rezultatele acestuia au demonstrat faptul ca el este singura autoritate legitima in Rusia⁷. Totusi, referendumul nu a rezolvat conflictul dintre Presedinte si Parlament. In septembrie 1993 relatiile dintre Presedinte si Parlament au devenit atat de tensionate incat Boris Eltan a dizolvat Parlamentul. Curtea Constitutionala si majoritatea analisitorilor au considerat masura neconstitutionala. Acesta a fost si motivul pentru care mai multi parlamentari au refuzat sa paraseasca cladirea Parlamentului (Casa Alba). Curand, acestora li s-au adaugat alti rebeli, inclusiv forte paramilitare, opuse Presedintelui Eltan. In interiorul Parlamentului Alexander Rutkoi a fost declarat Presedinte in exercitiu.Dupa ce fortele rebele au incercat sa ia cu asalt televiziunea Ostankino si au fost respinse, Boris Eltan a gasit justificarea decisiva pentru a ataca cladirea Parlamentului. In 4 octombrie cladirea Parlamentului a fost bombardata si, in cele din urma, Hasbulatov, Rutkoi si alti lideri au fost arestati.Victoria lui Eltan asupra Parlamentului si a sustinatorilor acestuia a

⁶ Karen Henderson, Neil Robinson, **Post-Communist Politics.An Introduction**, Prentice Hall, London,1997, p.193.

⁷ Leslie Holmes, **op.cit.**, p. 178.

constituit ultimul obstacol in directia adoptarii unei noi constitutii prezidentiale. In conditiile in care nu mai exista un Parlament care sa adopte noua Constitutie, Boris Eltan a convocat corpul electoral pentru 12 decembrie 1993 sa voteze noua componenta a Parlamentului si noua Constitutie. Cu siguranta, Eltan ar fi putut impune o dictatura in octombrie 1993, dar nu a facut-o si a convocat corpul electoral pentru alegeri si votarea constitutiei⁸. Dupa infrangerea rezistentei parlamentare, Boris Eltan a finalizat si proiectul noii Constitutii adoptat de Conventia Constitutionala in 10 noiembrie 1993. Constitutia Federatiei Ruse a fost aprobata prin referendumul din 12 decembrie 1993: 32.937.638 voturi "pentru" (adica 58.4 % din sufragiile exprimate) si 23.431.333 voturi "impotriva" (adica 41.6 % din sufragiile exprimate), in conditiile in care au participat la vot 58.187.755 cetateni, adica 54.8 % din totalul populatiei cu drept de vot.

Dupa "lupte seculare" Presedintele Boris Eltan a obtinut, folosind expresia lui Pierre-Henri Teitgen, o constitutie "*pe masura*". Prerogativele prezidentiale extinse si raporturile executiv – legislativ consacrate de Constitutia din 1993 pot fi explicate din perspectiva evenimentelor descrise mai sus.

Principiile constitutionale si politice ale Legii fundamentale din 1993

Constitutia din 1993 marcheaza ruptura juridica definitiva cu trecutul ideologic comunist si apropierea de traditia democratica occidentala. Sintetic, principiile constitutionale si politice care caracterizeaza noul asezamant constitutional rus sunt urmatoarele:

a) *Rusia este un stat rebuplican, de drept, democratic, social si federal.* Inca din primul articol al Constitutiei se mentioneaza faptul ca Rusia este "*un stat democratic, federal, de drept si cu un regim republican de guvernament.* Structura federala a Rusiei este compusa din republici, teritorii, regiuni, orase cu statut federal, regiuni autonome si districte autonome⁹. Republicile federatiei au propria lor constiutie si legislatie, iar regiunile, orasele cu statut federal, regiunile si districtele autonome au propria *carta* si legislatie. Articolul 7 consacra intr-o maniera extensiva caracterul social al statului: politica statala trebuie sa aiba drept scop crearea conditiilor unui nivel de trai decent si dezvoltarii individuale, munca si sanatatea cetatenilor trebuie protejate, garantarea salariului minim si a altor forme de asistenta sociala (pensii, alocatii, indemnizatii pentru copii, invalizi, batrani etc).

b) *Principiul suveranitatii nationale*

Puterea, potrivit art. 3, apartine poporului "*multinational*", depozitarul suveranitatii nationale, care-si exercita autoritatea in mod direct prin alegeri libere si referendum. Mandatul parlamentar, fara a se mentiona expres, este reprezentativ.

c) *Principiul pluralismului politic si ideologic*

⁸ Karen Henderson, Neil Robinson, *op.cit.*, p. 179.

⁹ Cele 89 de "subiecte" ale Federatiei Ruse sunt urmatoarele: 21 de republici, 6 teritorii, 49 de regiuni, 2 orase cu statut federal sau de importanta federala (Moscova si Saint Petersburg), 1 regiune autonoma si 10 districte autonome.

In timp ce constitutiile anterioare aveau la baza monismul politic si ideologic, actuala lege fundamentala a Rusiei consacra pluralismul ideologic ("*Nici o ideologie nu poate fi considerata ideologie de stat sau obligatorie, art.13.2*") si pluralismul politic ("*Pluralismul politic si sistemul multipartidist este recunoscut in Federatia Rusa, art.13.3*").

d) Principiul consacrarii extensive a drepturilor si libertatilor cetatenesti

Dupa modelul altor constitutii central si est europene, legea fundamentala a Rusiei consacra exhaustiv drepturile si libertatile cetatenesti. Spre deosebire de trecut, indivizii nu mai sunt perceputi ca elemente nesemnificative ale unui ansamblu superior care decide pentru ei si fata de care trebuie sa fie supusi, ci in calitate de entitati individuale beneficiind de drepturile si libertatile consacrate de Constitutie¹⁰.

Articolul 2 din Constitutie consacra drepturilor si libertatilor cetatenesti atributul de "*valoare suprema*", iar recunoasterea si protectia drepturilor si libertatilor cetatenesti constituie o obligatie a statului. Drepturile si libertatile cetatenesti sunt recunoscute si garantate in conformitate cu principiile si normele dreptului international si cu prevederile Constitutiei Federatiei (art.17.1). Capitolul II din Constitutie este consacrat drepturilor si libertatilor cetatenesti si reglementeaza in 48 de articole (!) varietatea acestor drepturi: dreptul la viata (art.20.1), dreptul la viata intima, familiala si privata (art.23.1), dreptul de a alege si a fi ales (art.32.2), dreptul la educatiei (art.43.1), libertatea de exprimare (art.29.1), dreptul la proprietate (art.35), dreptul la mostenire (art.35.4) etc.

e) Principiul separatiei puterilor in stat

Daca organizarea statala anterioara (comunista) avea la baza principiul "centralismului" democratic, actuala arhitectura constitutionala rusa, cel putin in teorie, sta sub cupola principiului separatiei puterilor in stat: "*Puterea de stat in Federatia Rusa este exercitata pe baza principiului separatiei puterilor in executiva, legislativa si judecatoreasca. Organele puterii executive, legislative si judecatoresti sunt independente*". Pentru prima data in istoria milenara a Rusiei principiul separatiei puterilor in stat si-a gasit o consacrare constitutionala. Modalitatile concrete de aplicare a principiului separatiei puterilor in stat vor fi analizate in continuare.

1. Puterea Executiva

Puterea executiva in Federatia Rusa este bicefala, formata din Presedinte si Guvern.

Potrivit Constitutiei, Presedintele Federatiei are o tripla calitate:

- este Seful Statului
- este "garantul Constitutiei Federatiei Ruse si a drepturilor si libertatilor cetatenesti (art.80.2);
- determina directiile fundamentale ale politicii interne si externe (art. 80.3).

¹⁰ Patrick Fraisseix, *La Constitution russe du 12 decembre 1993: ves un nouvel etat de droit?*, in *Revue de Droit Public*, nr. 6, Nov-Dec, 1994, p. 1770.

1.1. Statutul Presedintelui Federatiei

Presedintele Federatiei este ales prin vot universal, egal, direct si secret pentru un mandat de patru ani (art.81.1). Nici o persoana nu poate detine mai mult de doua mandate prezidentiale consecutive.

Sub aspectul conditiilor de eligibilitate, orice persoana poate candida la functia prezidentiala daca indeplineste urmatoarele conditii:

- se detina cetatenia Federatiei Ruse
- sa fi implinit cel putin 35 de ani
- sa aiba domiciliul in tara de cel putin 10 ani.

1.2. Raporturile dintre Presedinte si Guvern

In raporturile cu Guvernul, Presedintele dispune de o larga autoritate.

Presedintele desemneaza Primul Ministru cu acordul Dumei de Stat si poate demite Guvernul si Primul Ministru in mod discretionar.

In desemnarea candidatului la functia de Prim-Ministru, Presedintele dispune de o putere aproape discretionara intrucat, in urma refuzului a trei solicitari de investitura, Presedintele poate dizolva Duma de Stat, convoaca noi alegeri si numi ca Prim Ministru candidatul presidential la fotoliul de premier (art.111.4). Prerogativa prezidentiala de demitere discretionara a Guvernului si a Primului Ministru pare fi inspirata din practica presidentialista franceza in care premierii pot fi revocati prin vointa unilaterală a Presedintelui (cazul lui Michel Debre in 1962). Diferenta consta in aceea ca in Franta o asemenea prerogativa poate fi exercitata doar in cazul existentei *puterii majoritare* in timp ce in Rusia, fiind consacrata constitutional, prerogativa demiterii Guvernului si premierului poate fi exercitata oricand, indiferent de "arhitectonica" fortelor politice din Parlament.

Membrii Guvernului sunt numiti de Presedinte, la propunerea Primului-Ministru (art.83-e, 112.2), iar revocarea acestora urmeaza aceeasi simetrie.

Presedintele poate prezida sedintele Guvernului si, potrivit Constitutiei , "*determina orientarea fundamentala a politicii interne si externe*". O asemenea prerogativa constitutională induce o anume ambiguitate in raporturile dintre Presedinte si Premier intrucat, potrivit Constitutiei si la fel ca in Franta, Germania sau Italia, Premierul "*defineste orientarea fundamentala a activitatii guvernamentale* (art.113).

Actele Guvernului (hotarari si decizii) pot fi anulate de catre Presedinte daca sunt contrare Constitutiei, legilor federale si decretelor prezidentiale (art.115.3).

Constitutia Rusiei consacra, dupa modelul francez dar intr-o maniera mult mai extinsa, o putere reglementara a puterii executive in doua etaje: potrivit art. 90 din Constitutie, Presedintele Rusiei emite decrete si ordonante care nu pot fi contrare Constitutiei sau legilor federale, iar Guvernul Federatiei adopta hotarari si ordonante "*pe baza si in vederea aplicarii Constitutiei, a legilor federale si decretelor normative ale Presedintelui Federatiei* (art.115.1)".

Actele normative ale Presedintelui sunt supuse doar controlului Curtii Constitutionale care poate decide cu privire la constitutionalitatea acestora. Decretele si ordonantele Presedintelui au caracter obligatoriu pe intreg teritoriul

Federatiei (art.90.2). Parlamentul Rusiei (Adunarea Federala) nu poate anula decretul Presedintelui, dar poate adopta legi cu privire la acelasi subiect. Avand in vedere carentele activitatii legislative¹¹ si subordonarea Guvernului fata de Presedinte, acesta din urma se poate substitui atat Parlamentului cat si Guvernului¹².

1.3. Atributiile Presedintelui Federatiei

Presedintele federatiei dispune de largi prerogative cu privire la nominalizarea in functii publice, dupa cum urmeaza:

- numeste Presedintele Bancii Centrale cu acordul Dumei de Stat (art.83-d) si poate solicita Dumei de Stat demiterea acestuia;
- numeste judecatorii Curtii Constitutionale, Curtii Supreme de Arbitraj, si ai Curtii Supreme de Justitie, cu acordul Consiliului Federatiei;
- Numeste si revoca Procurorul General cu acordul Consiliului Federatiei;
- Numeste si revoca, dupa consultarea comisiilor parlamentare de specialitate, reprezentantii diplomatici ai Rusiei pe langa alte state si organizatii internationale (art.83-l).

In vederea nominalizarii judecatorilor de la instantele amintite, Presedintele dispune de un *Consiliu pentru politica de cadre* care examineaza candidaturile pentru functiile de judecatori la Curtea Constitutionala, Curtea Suprema de Arbitraj si Curtea Suprema de Justitie.

Pe langa aceste atributii de nominalizare partajate, Presedintele dispune si de puteri proprii de nominalizare. In acest sens Presedintele:

- numeste si revoca reprezentantii plenipotentari ai Presedintelui Federatiei Ruse (art.83-j);
- numeste si revoca membrii Inaltului Comandament al Fortelor Armate din Federatia Rusa (art.83-k);
- numeste si revoca sefii administratiilor de regiuni;
- formeaza si prezideaza Consiliul de Securitate (art. 83-g).

Decretul nr. 66 al Presedintelui Federatiei Ruse din 10 ianuarie 1994 cu privire la "structura organelor federale ale puterii executive" enumera urmatoarele organele federale ale puterii executive subordonate Presedintelui Federatiei "*in privinta competentelor care-l sunt atribuite de Constitutie sau de actele legislative ale Federatiei Ruse*":

¹¹ Profitand de ineficienta legislativa a Parlamentului, Presedintele Boris Eltan a recurs de mai multe ori la practica decretelor prezidentiale in vederea realizarii politicii sale (de exemplu, decretul nr. 1226 din 14 iunie 1994 cu privire la masurile imediate pentru protejarea populatiei impotriva banditismului si a altor forme de criminalitate organizata). Este adevarat, in cele mai multe cazuri se mentiona in decret faptul ca dispozitiile sale raman in vigoare pana la data adoptarii unei legi in domeniul de reglementare a decretului.

¹² Michel Lesage, "*La Constitution russe du 12 decembre 1993 et les six premiers mois du systeme politique*", in *Revue du Droit Public et de la Science Politique en France et a L'Etranger*, nr.6, Nov-Dec., 1994, p.1746.

- trei ministere federale: Aparare, Interne si Externe
- Serviciul federal pentru radio si televiziune
- Serviciul arhivelor de stat
- Directia Generala de Protectie a Federatiei Ruse
- Agentia Federala de Comunicatii si Informatii Guvernamentale
- Serviciul Federal de Frontiera
- Serviciul Federal de Contra- spionaj.

In afara de prerogativele amintite, Presedintele Rusiei dispune de prerogativele traditionale ale unui Sef de Stat:

- ❑ Comandant suprem al fortelor armate (art.87.1);
- ❑ Conduce negocierile si semneaza tratatele internationale ale Federatiei Ruse (art.86-b);
- ❑ Semneaza instrumentele de ratificare (art.86-c);
- ❑ Conduce politica externa a Federatiei Ruse (art.86-a);
- ❑ Confera decoratii si alte titluri de onoare (art.89-b);
- ❑ Acorda gratieri si dreptul de azil (art.89-a,c);
- ❑ Promulga legile federale intr-un interval de 14 zile.

Portretul functiei prezidentiale poate fi completat cu alte dimensiuni si prerogative dupa modelul american sau francez. La fel ca Presedintele american, Presedintele Rusiei depune juramantul de credinta in aceeaasi atmosfera ceremoniala (art.82), adreseaza mesaje anuale Parlamentului cu privire la principalele probleme ale natiunii (art.84-f) si nu poate exercita mai mult de doua mandate consecutive (art.81.3). In caz de vacanta a functiei prezidentiale interimatul este asigurat de catre Primul-Ministru. La fel ca si in cazul interimatului functiei prezidentiale din Franta, persoana care exercita interimatul, Presedintele Senatului, in Franta, Primul Ministru, in Rusia, nu poate dizolva Parlamentul, organiza referendum si propune revizuirea Constitutiei.

1.4. Punerea sub acuzare a Presedintelui Federatiei

Dupa modelul american si francez, dar pe baza unei proceduri mult mai complicate, Presedintele Rusiei poate fi pus sub acuzare pentru inalta tradare si alte infractiuni grave.

Intiativa punerii sub acuzare apartine cel putin unei treimi din numarul membrilor Camerei Inferioare a Parlamentului. Duma de Stat, dupa confirmarea Curtii Supreme si a Curtii Constitutionale, decide punerea sub acuzare a Presedintelui cu o majoritate de 2/3 din numarul total al deputatilor. Demiterea din functie a Presedintelui, pe baza deciziei Dumei de Stat, este realizata de Consiliul Federatiei cu o majoritate de 2/3 din numarul total al membrilor sai.

Fie numai si din aceste exemple se poate deduce faptul ca in Rusia Guvernul exercita puterea executiva, dar sub autoritatea Presedintelui. Particularitatea notabila consta in aceea ca Guvernul este responsabil si in fata Dumei de Stat care,asa cum vom vedea, poate demite Guvernul. Guvernul raspunde in fata Dumei de Stat doar pentru actele sale si nu si pentru acelea ale Sefului Statului. Sistemul rus nu cunoaste institutia contrasemnarii de catre Primul Ministru a actelor prezidentiale. Presedintele nu raspunde politic pentru actele sale. Totusi, Presedintele raspunde in fata Parlamentului pentru inalta tradare si alte infractiuni grave constatate de catre Curtea Suprema si Curtea Constitutionala.

2. Puterea legislativa

Parlamentul rus este compus din doua Camere, Duma de Stat (Camera inferioara) si Consiliul Federal (Camera Superioara) care formeaza Adunarea Federala. Mandatul Camerelor este de patru ani.

2.1. Consiliul Federatiei este alcatuit din reprezentanti alesi de entitatile federate (in numar de 89) din Federatia rusa.

2.1.1. Atributiile principale ale Consiliului Federatiei sunt urmatoarele:

- hotaraste destitutirea Presedintelui, cu o majoritate de 2/3;
- decide cu privire la utilizarea fortelor armate dincolo de grantele Rusie (art. 102-d);
- confirma modificarile de frontiera (art.102-a);
- confirma starea de asediu (art.102-b).
- numeste judecatorii Curtii Constitutinale, Curtii Supreme si Curtii Supreme de Arbitraj, la propunerea Presedintelui Republicii.

2.2. Duma de Stat este compusa din 450 de deputati alesi pe baza unui scrutin electoral mixt¹³, dupa modelul german.

2.2.1. Atributiile principale ale Dumei de Stat sunt urmatoarele:

- ❑ accepta sau respinge propunerea Presedintelui cu privire la Primul Ministru;
- ❑ decide cu privire la motiunea de incredere solicitata de Guvern;
- ❑ numeste si revoca Presedintele Bancii Centrale a Federatiei Ruse;
- ❑ numeste si revoca Comisarul pentru drepturile omului;
- ❑ declara amnistia;
- ❑ initiaza procedura punerii sub acuzare a Presedintelui Rusiei

Odata alesi, membrii Parlamentului se bucura de imunitate. Fiecare Camera a Parlamentului isi alege un Presedinte si un vicepresedinte din randul membrilor sai.

2.3. Actele Parlamentului. Parlamentul adopte legi constitutionale federale si legi federale. Legile constitutionale federale¹⁴ sunt intervin in domeniile expres prevazute de Constitutie si sunt adoptate in Consiliul Federatiei cu o majoritate de trei patrimi din numarul total, iar in Duma de Stat cu o majoritate de doua treimi din numarul total al deputatilor.

Legile federale sunt adoptate cu majoritate absoluta in ambele Camere ale Parlamentului.

2.4. Procedura legislativa

Initiativa legislativa apartine Presedintelui Federatiei, Consiliului Federatiei sau membrilor acestuia, deputatilor din Duma de Stat, Guvernului si organelor

¹³ 225 de deputati sunt alesi pe baza scrutinului majoritar intr-un singur tur, iar 225 de deputati sunt alesi pe baza scrutinului reprezentarii proportionale aplicand un prag electoral de 5 %.

¹⁴ Exemple de domenii reglementate prin legi constitutionale federale: organizarea si functionarea Guvernului Federatiei Ruse (art.114.2), admiterea de noi membri in Federatia Rusa (art.65.2), regimul starii de razboi (art.87-3).

reprezentative ale entitatilor federate din Federatia Rusa. De asemenea, Curtea Constitutionala, Curtea Suprema de Justitie si Curtea Suprema de Arbitraj pot avea initiativa legislativa in domeniilor lor de jurisdicție. Proiectele de lege trebuie sa fie depuse prima data in Camera Inferioara a Parlamentului (Duma de Stat), iar proiectele de legi bugetare trebuie sa aiba acordul Guvernului. Legile sunt adoptate prima data in Duma de Stat si dupa aceea in Consiliul Federatiei.

In general, legile federale sunt adoptate cu majoritatea absoluta a deputatilor din Duma de Stat si din Consiliul Federatiei. De asemenea, o lege adoptata de Duma de Stat se considera adoptata de Consiliul Federatiei daca acesta nu o dezbate in termen de 14 zile de la primirea ei. Daca Consiliul respinge proiectul de lege adoptat de catre Duma de Stat se instituie o comisie de mediere, iar dupa aceea legea este reexaminata de Duma de Stat care poate inlatura obiectiile Consiliului Federatiei cu o majoritate de doua treimi din numarul total al deputatilor. Presedintele Federatiei trebuie sa promulge legea intr-un interval de 14 zile. In cazul in care Presedintele refuza promulgarea legii (dreptul de veto), obiectia Presedintelui poate fi inlaturata cu o majoritate de doua treimi din numarul total al deputatilor din fiecare Camera a Parlamentului.

Legile intra in vigoare dupa un interval de 10 zile de la publicarea lor oficiala (*cf. Legii federale din 1994 cu privire la procedura de publicare si intrare in vigoare a legilor constitutionale federale, a legilor federale si a actelor Camerelor Parlamentului*).

3. Puterea judecatoreasca

Potrivit art. 118 din Constitutie, puterea judecatoreasca in Federatia Rusa este exercitata numai de catre curtile de justitie. Sistemul puterii judecatoresti este reglementat de Constitutie si de o legea constitutionalasubsecventa. Infiintarea de instante extraordinare este interzisa.

Sistemul instantelor puterii judecatoresti, potrivit Constitutiei, este compus si coordonat din: Curtea Suprema de Justitie, Curtea Suprema de Arbitraj si Curtea Constitutionala.

Judecatorii¹⁵ sunt independenti si se supun numai Constitutiei si legilor federale. Judecatorii Curtii Supreme de Justitie, ai Curtii Supreme de Arbitraj si ai Curtii Constitutionale sunt nominalizati de Presedintele Federatiei si numiti de Consiliul Federatiei. Judecatorii de la instantele inferioare sunt numiti de Presedinte in conformitate cu procedura prevazuta de lege.

Curtea Suprema de Justitie este instanta suprema in materie civila, penala, administrativa si in alte cazuri de competenta jurisdicției de drept comun (art.126).

Curtea Suprema de Arbitraj este instanta suprema pentru solutionarea conflictelor economice sau a altor cazuri aflate in jurisdicția curtilor de arbitraj (art.127).

Curtea Constitutionala este instanta suprema in materia controlului de constitutionalitate. Curtea poate fi sesizata de catre urmatoarele subiecte de drept:

¹⁵ Este interesant faptul ca in Constitutie sunt mentionate cateva din conditiile legale pentru a fi judecator: cetatenie rusa, varsta de 25 de ani, licenta in drept si cinci ani de experienta profesionala in specialitate (art.119).

Presedintele Federatiei, Consiliul Federatiei, Duma de Stat, o cincime din numarul membrilor Consiliului Federatiei sau Dumei de Stat, Guvernul, Curtea Suprema de Justitie, Curtea Suprema de Arbitraj si de organele executive si legislative ale entitatilor componente din Federatia Rusa. Dintre atributiile Curtii Constitutionale amintim:

- ❑ controlul constitutionalitatii legilor federale si a actelor normative emise de Presedintele Federatiei, Guvern, Consiliul Federatiei sau Duma de Stat;
- ❑ controlul constitutionalitatii legilor supreme ale republicilor Federatiei si ale altor legi si acte emise de acestea in legatura cu domenii aflate in aria de jurisdicție federala;
- ❑ controlul constitutionalitatii tratatelor internationale inainte de intrarea lor in vigoare;
- ❑ rezolvarea disputelor dintre organele federale ale puterii de stat precum si dintre organele federale si organele puterii de stat din republicile federate;
- ❑ interpretarea Constitutiei Federatiei Ruse;
- ❑ judecarea exceptiilor de neconstitucionalitate.

Modalitati de actiune dintre Executiv si Legislativ

Asa cum s-a putut constata,raporturile dintre Presedinte si Guvern sunt dominate categoric de catre Presedinte. Care sunt raporturile dintre Executiv si Legislativ din perspectiva echilibrului si controlului reciproc? Sa examinam cateva dintre modalitatile de actiune si control reciproc dintre Executiv si Legislativ.

1. Desemnarea Primului Ministru

Presedintele Federatiei numeste Primul Ministru cu acordul Dumei de Stat (art.111).

Presedintele trebuie sa desemneze candidatul pentru functia de Prim Ministru in termen de doua saptamani de la inceputul mandatului presidential sau de la demisia Guvernului, ori in termen de o saptamana de la respingerea de catre Duma de Stat a candidatului la functia de Prim Ministru. Duma de Stat trebuie sa examineze candidatura la functia de Prim Ministru depusa de Presedinte intr-un interval de o saptamana. In cazul in care Duma de Stat respinge de trei ori candidatura la functia Prim Ministru, Presedintele Federatiei numeste Primul Ministru, dizolva Duma si convoaca noi alegeri parlamentare.

Primul Ministru numeste ceilalti ministri federali cu acordul Presedintelui Federatiei.

Cateva concluzii se desprind din procedura desemnarii Primului Ministru:

- a) In procesul de formare a Guvernului este implicata numai Camera Inferioara a Parlamentului rus, Duma de Stat.
- b) Desi Guvernul, in totalitatea sa, raspunde in fata Dumei de Stat (evident,si in fata Presedintelui), totusi numai Primul Ministru trebuie sa obtina acordul Dumei. Influenta modelului german este evidenta. Diferenta consta in aceea ca, in caz de dezacord, Bundestag-ul german are posibilitatea sa-si aleaga Cancelarul, in timp ce in Rusia Duma de Stat nu are o asemenea posibilitate.

- c) Presedintele Federatiei poate desemna candidatul la functia de Prim Ministru in mod discretionar. Influenta modelului francez pare a fi prezenta, dar in Rusia, spre deosebire de Franta, Presedintele are consacrat constitutional dreptul de a revoca Primul Ministru.
- d) Rolul Dumei de Stat in formarea Guvernului este preponderent negativ si secundar. Duma poate doar accepta sau respinge candidatura prezidentiala, iar daca persista in dezacordul cu Presedintele acesta din urma isi impune nestingherit punctul de vedere.

2. *Responsabilitatea politica a Guvernului*

Guvernul raspunde politic in fata Presedintelui Rusiei si a Dumei de Stat. Constitutia prevede mai multe modalitati de demitere a Guvernului:

- a) la initiativa Guvernului insusi;
- b) la initiativa Presedintelui Federatiei;
- c) la initiativa Dumei de Stat.

Presedintele Federatiei poate decide oricand demiterea Guvernului.

Guvernul, prin intermediul Primului Ministru, poate sa-si prezinte demisia, dar Presedintele nu este obligat sa o accepte (art.117.1).

Primul Ministru poate solicita Dumei de Stat un vot de incredere. In cazul in care Duma respinge acordarea votului de incredere, Presedintele Federatiei, într-un interval de 7 zile, poate accepta demiterea Guvernului sau poate dizolva Duma de Stat si convoca noi alegeri.

La randul ei, Duma de Stat poate initia un vot de neincredere (motiune de cenzura) impotriva Guvernului. Daca motiunea de cenzura este adoptata cu votul majoritatii deputatilor Dumei (majoritate absoluta), Presedintele Federatiei poate demite Guvernul sau poate sa nu fie de-acord cu decizia Dumei. In cazul in care intr-un interval de trei luni, Duma de Stat adopta o a doua motiune de cenzura, Presedintele Federatiei poate demite Guvernul sau dizolva Duma si convoca noi alegeri.

Dupa cum se poate observa, desi Guvernul este responsabil si in fata Dumei de Stat, totusi, Presedintele dispune de o larga putere de apreciere cu privire la demiterea Guvernului. Doua aspecte particulare intaresc si mai mult aceasta concluzie:

- a) art. 116 din Constitutie prevede faptul ca Guvernul isi prezinta demisia in fata Presedintelui nou ales, dar nu este prevazuta o masura similara in cazul alegerii Dumei de Stat¹⁶.
- b) in general, adoptarea unei motiuni de cenzura - expresia suprema a raspunderii politice a Guvernului in fata Parlamentului in regimurile parlamentare si semiprezidentiale – conduce la demiterea Guvernului. In cazul adoptarii unei motiuni de cenzura de catre Duma de Stat, Guvernul nu este demis in mod obligatoriu. Mai mult decat atat, Presedintele poate mentine Guvernul si dizolva Duma de Stat. O

¹⁶ De exemplu, guvernul Cernomirdin nu si-a prezentat demisia in urma alegerilor pentru Duma de Stat.

inginerie constitutională absolut inedită! Se pare că și aici a fost urmat modelul francez, în speta practică neconstituțională a lui Charles de Gaulle de menținere a Guvernului Debre (1962) și de dizolvare a Adunării Naționale în urma adoptării unei moțiuni de cenzură de către aceasta din urmă.

Președintele Federației nu răspunde politic în fața Parlamentului. Sub aspect juridic, Președintele poate fi pus sub acuzare pentru trădare sau alte infracțiuni grave. Demiterea Președintelui se poate face, după o procedură complicată și greoaie, de către Consiliul Federației cu o majoritate de două treimi din numărul total al membrilor Camerei.

3. *Dizolvarea Parlamentului*

Trebuie observat faptul că numai Duma de Stat poate fi dizolvată, nu și Consiliul Federației. Influența modelului francez este iarăși evidentă: Senatul francez nu poate fi dizolvat.

Spre deosebire de modelul francez unde Președintele poate dizolva oricând Adunarea Națională, în cazul Rusiei Președintele poate dizolva restrictiv Duma de Stat, adică numai în situațiile în care se pune în discuție soarta Guvernului. Prin urmare, Președintele rus nu poate face din prerogativa dizolvării Dumei o armă de strategie politică, la fel ca și omologul său francez.

4. *Inițiativa legislativă și dreptul de veto*

Inițiativa legislativă, după cum am mai arătat, aparține Președintelui Federației, Consiliului Federației sau membrilor acestuia, deputaților din Duma de Stat, Guvernului și organelor reprezentative ale entităților federate din Federația Rusă. Inițiativa legislativă în materie bugetară nu poate fi prezentată fără avizul Guvernului. Se poate observa *dedublarea* puterii executive în privința inițiativei legislative: atât Președintele cât și Guvernul au drept de inițiativa legislativă. În majoritatea regimurilor parlamentare și semi-prezidențiale doar Guvernul are drept de inițiativa legislativă.

În faza promulgării legii, Președintele poate refuza semnarea acesteia. Veto-ul prezidențial, la fel ca și în sistemul american, poate fi depășit doar cu o majoritate de două treimi în fiecare Camera a Parlamentului.

5. *Competențe partajate ale Președintelui și Parlamentului*

Multiple numiri în funcții publice presupun acordul dintre Președinte și Parlament, în special dintre Președinte și Consiliul Federației. Numirea în funcție a judecătorilor Curții Constituționale, Curții Supreme de Justiție, Curții Supreme de Arbitraj se realizează de către Consiliul Federației la propunerea Președintelui Rusiei. La fel, numirea și revocarea din funcție a Procurorului General se face de către Consiliul Federației, la propunerea Președintelui Rusiei.

Constituția Rusiei din 1993, bazată pe principiul separației puterilor în stat, este marcată de un exces prezidențial, de supremație a Președintelui în cadrul puterii executive și de preponderanță prezidențială în raporturile dintre Executiv și Legislativ.

Regimul constituțional instituit prin Constituția din 1993 nu se încadrează în nici una din alternativele clasice: prezidențial, semi-prezidențial sau parlamentar.

Regimul nu este prezidential intrucat cunoaste un executiv bicefal cu un Guvern responsabil atat in fata Presedintelui cat si in fata Dumei de Stat. Regimul nu este parlamentar intrucat sefului statului este ales prin sufragiu universal, Guvernul raspunde si in fata Presedintelui, iar acesta din urma este inzebrat cu prerogative forte. Regimul nu este semi-prezidential intrucat Presedintele poate numi si, mai ales, revoca Primul – Ministru fara restrictii, iar Presedintele dispune de dreptul de a emite decrete in toate domeniile, sub rezerva conformitatii lor cu textul constitutiei si a legilor federale. Totusi, ce fel de regim are Rusia?

Constitutia din 1993 este o rezultanta a evolutiei politice interne si reflecta victoria Presedintelui Eltan in raporturile cu Parlamentul. Un alt argument vehiculat in favoarea unor prerogative prezidentiale extinse pornea de la premisa ca dezvoltarea stabila a Rusiei in perioada de tranzitie, fara existenta unui sistem partidist cristalizat si functional, nu putea fi asigurata fara un executiv inzebrat cu prerogative forte¹⁷. Realitatea nu pare a confirma acest argument: criza din Cecenia, de exemplu, constituie un contra-argument al stabilitatii politice. Mai mult decat atat, Presedintele Eltan a ignorat si textul Constitutiei trimitand trupe in Cecenia fara a declara starea de urgenta care urma sa fie aprobata de Consiliul Federatiei. Daca criticile la adresa tendintelor autoritare ale lui Boris Eltan au existat si inainte de 1993, acestea s-au intensificat dupa adoptarea Constitutiei si, mai ales dupa interventia in forta in Cecenia. Regimul instituit este apreciat drept "*superprezidentialism*", iar Boris Eltan considerat "*un tar modern*"¹⁸.

Regimul rus poate fi catalogat, pana la o definitie mai precisa, drept "superprezidential". Filiatia lui poate fi stabilita pornind de la regimul semi-prezidential francez si de la regimul prezidential american. Intr-o opinie¹⁹, recunoscandu-se caracterul atipic al regimului rus, se considera ca acesta are o tripla filiatie: 50 % de inspiratie constitutionala franceza, 30% de inspiratie americana si 20 % mostenire imperiala rusa! Intr-o alta opinie, dupa cum mentiona Patrick Fraisseix²⁰, *suprematia Presedintelui asupra puterii executive se aseamana cu un absolutism obscurantist gratie unui text constitutional care, pe de-o parte, reproduce caracteristicile cele mai prezidentialiste din regimul american si francez, iar pe de alta parte, introduce competente suplimentare fara echivalent in alte regimuri democratice.*

Fara a intra in detalii procentuale, consideram aceasta "filatie" imposibil de "tagaduit". Este insa interesant de observat faptul ca, inspirandu-se si din modelul francez, constituantul rus a preluat si consacrat constitutional practici...neconstitutionale franceze! De exemplu, desi revocarea Primului Ministru nu este permisa constitutional, Presedintele francez o utilizeaza frecvent. Presedintele Rusiei poate revoca, constitutional, Primul Ministru. La fel, Presedintele De Gaulle, in loc sa accepte demiterea Guvernului ca urmare a adoptarii unei motiuni de cenzura, a

¹⁷ A se vedea, pentru detalii, Matthew Shougart, "Of Presidents and Parliaments", in **East European Constitutional Review**, Winter, 1993.

¹⁸ A se vedea, pentru detalii, Stephen Holmes, "Superpresidentialism and its Problems", in **East European Constitutional Review**, Fall 1993/Winter, 1994.

¹⁹ M. Gerald, citat de Patrick Fraisseix, *idem*.

²⁰ Patrick Fraisseix, *op.cit.*, p. 1785.

dizolvat Adunarea Nationala. Presedintele Rusiei, in urma adoptarii unei motiuni de cenzura de catre Duma, are posibilitatea fie sa accepte demiterea Guvernului, fie sa dizolve Duma de Stat.

Regimul "superprezidential" rus are la baza principiul separatiei puterilor in stat. Chiar daca prerogativele prezidentiale sunt extinse, totusi, exista mijloace de control reciproc intre puteri. Actele prezidentiale pot fi declarate neconstitutionale de catre Curtea Constitutionala, Presedintele poate fi pus sub acuzare, numirea unor importanti demnitari publici nu poate fi efectuata fara acordul Consiliului Federatiei, iar in perioada punerii sub acuzare Presedintele nu poate dizolva Duma de Stat. Este adevarat faptul ca unele prerogative prezidentiale trebuie detaliate pentru a limita arbitrariul puterii prezidentiale (de exemplu, atributia prezidentiala de asigurare a integritatii teritoriale a statului poate justifica multiple actiuni contrare drepturilor si libertatilor cetatenesti).

Este regimul "superprezidential" cea mai buna alegere pentru Rusia? Este prematur inca sa ne pronuntam. Depinde de modul in care alti presedinti, dupa Boris Eltan, se vor raporta la textul constitutional. Boris Eltan a avut multiple ocazii sa instaureze un regim autoritar, dar nu a facut-o si a preferat arbitrarul corpului electoral. Sub acest aspect, este important sa distingem intre lideri puternici si dictatori. Atat timp cat liderii puternici prezinta respect fata de Constitutie si accepta practicile democratice - alegeri libere si corecte, respectarea drepturilor si libertatilor cetatenesti, pluralismul politic etc., - un regim "superprezidential" poate fi viabil. Este la fel de adevarat ca regimul rus poate evolua si spre o autocratie, temperata, eventual, de o lovitura de stat. Consolidarea sistemului partidist si o eventuala revizuire a Constitutiei in directia intaririi prerogativelor Parlamentului poate conferi stabilitate si sanse de viitor primului regim democratic din istoria milenara a Rusiei.

BIBLIOGRAFIE

1. Elster, J., *Afterword: the making of postcommunist presidencies*, in Ray Taras, *Postcommunist Presidents*, Cambridge University Press, 1997, p 232.
2. *Documents pour servir a l'histoire de l'elaboration de la constitution du 4 octobre 1958*, vol. II, Paris, La Documentation Francaise, 1988, p. 300, citat de Jon Elster, **op.cit.** p. 233.
3. *Ibidem.*
4. Congresul Deputatilor Poporului avea 1.068 membri. Congresul a ales un organ permanent, Sovietul Suprem, compus din 274 membri. Ambele institutii erau conduse atunci de Boris Eltan.
5. Holmes, L., *Post-Communism. An Introduction*, Polity Press, Cambridge, 1997, p.176.

6. Henderson, K., Robinson, N., *Post-Communist Politics. An Introduction*, Prentice Hall, London, 1997, p.193.
7. Holmes, L., *op.cit.*, p. 178.
8. Henderson, K., Robinson, K., *op.cit.*, p. 179.
9. Cele 89 de "subiecte" ale Federatiei Ruse sunt urmatoarele: 21 de republici, 6 teritorii, 49 de regiuni, 2 orase cu statut federal sau de importanta federala (Moscova si Saint Petersburg), 1 regiune autonoma si 10 districte autonome.
10. Fraisseix, P., *La Constitution russe du 12 decembre 1993: ves un nouvel etat de droit?*, in *Revue de Droit Public*, nr. 6, Nov-Dec, 1994, p. 1770.
11. Profitand de ineficienta legislativa a Parlamentului, Presedintele Boris Eltan a recurs de mai multe ori la practica decretelor prezidentiale in vederea realizarii politicii sale (de exemplu, decretul nr. 1226 din 14 iunie 1994 cu privire la masurile imediate pentru protejarea populatiei impotriva banditismului si a altor forme de criminalitate organizata). Este adevarat, in cele mai multe cazuri se mentiona in decret faptul ca dispozitiile sale raman in vigoare pana la data adoptarii unei legi in domeniul de reglementare a decretului.
12. Lesage, M., *La Constitution russe du 12 decembre 1993 et les six premiers mois du systeme politique*, in *Revue du Droit Public et de la Science Politique en France et a L'Etranger*, nr.6, Nov-Dec., 1994, p.1746.
13. 225 de deputati sunt alesi pe baza scrutinului majoritar intr-un singur tur, iar 225 de deputati sunt alesi pe baza scrutinului reprezentarii proportionale aplicand un prag electoral de 5 %.
14. Exemple de domenii reglementate prin legi constitutionale federale: organizarea si functionarea Guvernului Federatiei Ruse (art.114.2), admiterea de noi membri in Federatia Rusa (art.65.2), regimul starii de razboi (art.87-3).
15. Este interesant faptul ca in Constitutie sunt mentionate cateva din conditiile legale pentru a fi judecator: cetatenie rusa, varsta de 25 de ani, licenta in drept si cinci ani de experienta profesionala in specialitate (art.119).
16. De exemplu, guvernul Cernomirdin nu si-a prezentat demisia in urma alegerilor pentru Duma de Stat.
17. A se vedea, pentru detalii, Matthew Shougart, "Of Presidents and Parliaments", in *East European Constitutional Review*, Winter, 1993.
18. A se vedea, pentru detalii, Stephen Holmes, "Superpresidentialism and its Problems", in *East European Constitutional Review*, Fall 1993/Winter, 1994.
19. Gerald, M., citat de Patrick Fraisseix, *idem*.
20. Fraisseix, P., *op.cit.*, p. 1785.

ADMINISTRAȚIA PUBLICĂ ȘI SOCIETATEA INFORMAȚIONALĂ

SORIN DAN ȘANDOR

ABSTRACT. *Public Administration and Information Society.* The entire world is preparing to enter into the Information Society. Public Administration is a sector supposed to have great responsibilities in that direction, to lead this move. Romanian Public Administration missed already a chance after 1989. Now, when trying to build its own informational systems, PA has to look careful at the needs that such a system must fulfill. Three main problems must be solved: the realization of the system, cost and personnel.

În 1993 a făcut o mare vâlvă programul anunțat de către vicepreședintele S.U.A., Al Gore, de construcție a unei noi societăți informaționale. Replica Uniunii Europene a fost Raportul Bangemann, care trasa același obiectiv pentru Europa (Occidentală). În ambele cazuri administrația publică trebuia să fie avangarda către societatea informațională.

În cazul României un astfel de obiectiv pare mult mai îndepărtat. Totuși, în 1990 programul electoral al Frontului Salvării Naționale prevedea construirea unei societăți informatizate, dar se știe că promisiunile electorale sunt făcute ca să încante alegătorii, nu ca să fie îndeplinite.

În 1990 situația din punct de vedere al tehnologiei comunicației și informației era dezastruoasă. Echipamentele erau mult inferioare calitativ și cantitativ în raport cu cele existente în țările occidentale, ba chiar în raport cu cele ale țărilor vecine. Ceea ce exista, și putea fi folosit, era structura unităților din domeniul tehnicii de calcul.

Existența în fiecare județ a unui Centru Teritorial de Calcul Electronic, care concentra cei mai buni specialiști și care avea ca și clienți majoritatea agenților economici din județ putea să fie armătura unei rețele informatice naționale. Cu colaborarea Institutelor de Tehnică de Calcul și a universităților se putea elabora și realiza un proiect național de informatizare. Lipsa de tehnică putea prezenta și posibilitatea implementării unor standarde ridicate.

Din păcate, aceste șanse au fost ratate. Investițiile în domeniul infrastructurii telecomunicaționale au fost relativ mici și au întârziat. Centrele Teritoriale de Calcul Electronic au fost grupate sub egida Consiliului Național pentru Informatică, dar au pierdut cei mai buni specialiști în favoarea sectorului privat și-au pierdut toți clienții pe care-i aveau la începutul anului '90, multe dintre ele trăind acum din activități comerciale sau din închirierea de spații, nu din

informatică. Forul lor tutelar, C.N.I., a inițiat un vast program de realizare a unor proiecte informatice, alocând sume destul de mare și cu o eșalonare în timp și pe câte 5 ani. Aceste proiecte au fost însă concepute pe același principiu ca și cele care se alocuau institutelor de cercetare din alte domenii, adică fără o clară aplicabilitate practică. Impactul a fost minim.

În domeniul administrației publice, poate cel mai slab informatizat înainte de 1990, schimbarea a fost lentă și lipsită de coerență. Se știe că birocrația este prea puțin predispusă la schimbare. Introducerea unui sistem informațional bazat pe tehnică de calcul presupune o serioasă schimbare a culturii organizației birocratice, confruntarea dintre un sistemul închis al birocrației cu cel deschis al informaticii. Au fost neglijate valențele înnoitoare ale tehnologiei comunicației și informației.

Administrația publică există, în mare măsură, doar cu scopul de a colecta, păstra, exploata și valorifica informații. Faptul că administrația românească este rămasă în galaxia Gutenberg constituie o notă proastă pentru ea. Străinii veniți din zone în care birocrația are o altă cultură informațională sunt uluiți de cantitatea enormă de hârtii pe care trebuie să le completeze și să le plimbe de la o instituție la alta. O mare parte din puterea birocrației este bazată pe sistemul acestor hârtii, legitimitatea instituției birocratice însăși derivând din mulțimea care stă la coadă la oficiile sale.

Nici restul societății românești nu stă prea bine la capitolul exploatarea tehnicii de calcul și a comunicațiilor. Faptul că nici băncile, sector cu mari posibilități financiare, nu s-au putut sustrage dominației hârtiei și a formalităților birocratice, este elocvent. Administrația publică este pe ultimul loc între toate sectoarele.

Sistemul informațional reprezintă un ansamblu de fluxuri și circuite informaționale organizate într-o manieră unitară, utilizând metode, proceduri, resurse umane și materiale pentru selectarea, înregistrarea, prelucrarea, stocarea și/sau transmiterea datelor și a informațiilor, prin intermediul cărora se asigură interconexiunile informaționale dintre subsistemul de conducere și sistemul condus, dintre organismul pe care îl servește și mediul extern, cu scopul final de realizare a obiectivelor organizației respective (*Dicționar de informatică*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1981).

Principalele cerințe pe care trebuie să le îndeplinească sistemul informațional al unei instituții aparținătoare administrației publice sunt:

- ✓ Să furnizeze informații cât mai repede și cât mai complete pentru forul tutelar (informare externă pe verticală)
- ✓ Să furnizeze informații cât mai repede și cât mai complete pentru conducerea instituției (informare internă pe verticală)
- ✓ Să furnizeze informații pentru alte servicii decât cele care le-au creat (informare internă pe orizontală)
- ✓ Să poată furniza informații pentru alte instituții interesate (informare externă pe orizontală)
- ✓ Să poată fi extins fără eforturi deosebite.

Principala componentă a sistemului informațional este constituit de sistemul informatic. Problemele care pot împiedica realizarea unui astfel de sistem sunt, în principal, de natura modalității de construire, a costului și a personalului.

I. Probleme legate de realizarea sistemului:

Realizarea unui sistem informatic nu este un lucru foarte ușor. Dincolo de considerente de cost sau de personal, problemele majore pot surveni chiar din etapa de analiză. Un sistem a cărui analiză nu a fost efectuată corect are șanse foarte mici ca să fie viabil. În general, analiza este realizată în colaborare cu beneficiarii. În administrația publică, și nu numai, avem de a face cu beneficiari care sunt rareori capabili să descrie algoritmic activitatea pe care o desfășoară, astfel încât să poată fi transformată în programe. O altă cerință pe care puțini funcționari reușesc să nu o sublinieze este tentația ca aplicația informatică să urmeze cât mai mult activitatea desfășurată înainte de informatizare, refuzul lor de a-și schimba obișnuințele împiedicând optimizarea procesului. Furnizorul sistemului poate fi constituit dintr-o firmă care oferă soluții "la cheie" (oferind și hardware și software), prea puține firme fiind capabile de așa ceva, sau poate fi constituit din personalul cu cunoștințe de specialitate din cadrul instituției, în acest din ultim caz acesta s-ar putea să fie influențat să realizeze un astfel de sistem în funcție de cerințele conducerii mai mult decât de cerințe obiective de specialitate. Selecția ofertelor este o altă problemă: cine o face și pe ce criterii. Trebuie păstrată o balanță cât mai bună între preț și calitate (performanță), dar deseori criteriul performanță este sacrificat în favoarea costului dacă departamentul economic are ultimul cuvânt sau invers dacă în hotărârea finală compartimentul de informatică are cuvântul decisiv. În plus, deseori interesele personale ale unuia sau altuia din conducere au ajuns să decidă rezultatul.

II. Probleme de cost:

Aceasta este marea problemă a sistemelor informatice. Un calcul foarte aproximativ ne poate da o idee despre costurile care apar. Luând cazul unei instituții cu circa 200 de angajați vom avea nevoie de minimum 50 de calculatoare (un calculator la patru angajați pare a fi un insuficient, dar este mai mult decât ceea ce există în realitate). Vom mai avea nevoie de imprimante, de cel puțin o rețea de calculatoare, de legătură la INTERNET, vom achiziționa software, etc. Costul ar putea să evolueze până la 1 miliard de lei, iar cheltuielile pentru funcționare vor fi de minimum 100 de milioane pe an (în cazul unei instituții aparținând administrației publice locale doar costul realizării unui sistem de informații geografice – GIS, Geographical Information System - poate costa mult mai mult). Având în vedere foarte rapida evoluție a calculatoarelor dotarea existentă se va uza moral în cinci până la șapte ani și se va impune schimbarea ei. 1 miliard de lei reprezintă cheltuielile cu salariile pentru circa 80 de angajați, deci pentru a fi rentabilă informatizarea trebuie să aducă o substanțială creștere a productivității muncii funcționarilor.

III. Probleme de personal:

1. Atitudinea față de calculator. Mulți dintre cei care lucrează în instituțiile publice au o certă reticență față de lucrul pe calculator. Lipsa de pregătire generează atitudini de respingere a informatizării, motivată de teama de a-și pierde serviciul. Atitudini gen "ce ne trebuie nouă calculator, când ne-am descurcat atâția ani fără el ?" se pot întâlni des în cazul celor cu vechime mai mare în administrație. Un alt gen de atitudine este cel în care pentru un eșec se dă vina pe calculator, ori se știe că acestea funcționează pe principiul IGIG (Introduci Gunoaie, les Gunoaie). Conducerea instituției poate avea rezerve din punctul de vedere al securității datelor în cazul lucrului în rețea sau a conectării la INTERNET sau la alte rețele.
2. Instruirea personalului. Mare parte din personalul din instituțiile publice este constituită din persoane cu studii medii. În cazul lor, dar și în cazul majorității celor cu studii superioare, este greu să efectueze tranziția la munca pe calculator. Instruirea lor costă bani și cere timp. Dacă se încearcă recrutarea de personal nou care să știe să lucreze pe calculator constatăm că puțini dintre cei care se prezintă cu o diplomă eliberată de unul dintre multele centre de pregătire în informatică nu știu de fapt să lucreze, diploma fiindu-le eliberată fără merit. Sistemul de învățământ nu oferă prea mult, la nivelul liceelor existând foarte puține calculatoare, doar la nivelul universității încercându-se familiarizarea studenților cu calculatorul.
3. Personalul de specialitate din administrația publică. Cei mai buni specialiști în calculatoare sunt atrași în alte sectoare datorită salarizării mai bune, astfel că pentru administrație recrutarea unor oameni competenți în domeniu este o mare problemă. Un alt gen de probleme care pot fi generate de personalul de specialitate poate fi refuzul lor de a cunoaște administrație, ei preferând să nu iasă din specialitatea lor, pe care o supraapreciază, considerând-o mult mai presus de celelalte activități desfășurate în jurul lor. Este genul de atitudine pe care vechii greci îl numeau cu un cuvânt din care a derivat cuvântul nostru "idiot", adică refuzul de a-ți pune serviciile la dispoziția comunității din care faci parte preferând să te dedici unor activități esoterice.

Această situație trebuie să fie depășită. Eforturi trebuie să fie depuse atât la nivelul fiecărei instituții în parte, cât mai ales la nivel național.

Trebuie dezvoltat învățământul în domeniul calculatoarelor și generalizat cel puțin la nivelul liceelor, astfel încât la nivelul universităților să se învețe doar aplicații specifice fiecărui profil.

Statul trebuie să încurajeze crearea unei rețele informatice naționale la care să fie conectate toate instituțiile publice. Astfel se va putea realiza un sistem informațional național care va permite o mult mai bună cunoaștere a situației de către guvernanți, o mult mai rapidă circulație a informației între instituțiile statului și va da posibilitatea cetățeanului să se elibereze din ghearele birocrăției.

BIBLIOGRAFIE

1. Witkin Norman, *Enterprise Networking*, VNR Communications Library, 1995.
2. Liebowitz Jay, Khosroupour Mehdi, *Cases in IT Management in Modern Organizations*, Idea Group Publishing, 1997.
3. Edwards Chris, Ward John, Bytheway Andy, *The Essence of Informations Systems* 2nd edition, Prentice Hall, 1995.
4. Ward John, Griffiths Pat, *Strategic Planning for Information Systems*, 2nd edition, Wiley, 1996.
5. Lowe Doug, *Tehnologia client/server pentru to(n)ți*, (Client/Server for Dummies) Teora, 1996.
6. ***, *Dicționar de informatică*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1981.

MODELE SOCIETALE ȘI ACȚIUNE POLITICĂ ÎN TRANSILVANIA 1992- 1996

CĂLIN HINTEA

ABSTRACT. *Societal Models and Political Action in Transilvania 1992-1996.* After 1989 the intensity of the political life in Transilvania has increased significantly. Several political tried to obtained control over this area. Beyond this political fight we can ask ourselves which were the societal models promoted and sustained by these political forces.

După 1989 România a intrat într-un proces de schimbări care au fost numite, în funcție de partea care se pronunța, mai mult sau mai puțin reale, benefice sau necesare. Viața politică a cunoscut o izbucnire, fiind orientată spre un obiectiv comun, cel puțin la nivel declarativ: construirea unei societăți democratice. Pe plan general idealul ar fi coagularea unui corp de reguli specifice, sigure, general acceptate și a unei forme democratice, stabile de autoguvernare, adecvată unor structuri sociale specifice.

Regulile, procedurile minimale au tins să fie respectate cu o anumită regularitate: se țin alegeri, sunt tolerate diversele asociații, sunt respectate unele drepturi (cel puțin declarativ), aplicarea unor tratamente arbitrare este în declin, etc.

După explozia de entuziasm și încredere care a urmat înlăturarea regimului comunist, românii s-au confruntat cu o serie de greutăți și dificultăți care i-au făcut să devină mult mai circumspecți în așteptările lor față de noua orânduire. Date fiind așteptările inițiale foarte ridicate, șocul resimțit a fost mare atunci când s-a realizat că prăbușirea dictaturii nu aduce în mod automat prosperitate, libertate, egalitate, securitate sau șansă; că ea nu este capabilă să genereze o voință generală manifestă. Mulți pot să se întrebe dacă termenul de democrație este suficient de apropiat de așteptările și dorințele lor pentru a-l menține ca un ideal de urmat, indiferent de greutățile întâmpinate.

S-au constituit noi structuri, organizații și partide politice. S-a constituit o nouă clasă politică, ce încearcă tot mai puternic să-și asume titulatura de "elită". Toate aceste fenomene au fost însoțite de o explozie informațională de amploare, dacă nu calitativ, cel puțin sub aspect cantitativ. Dezamăgirea despre care am amintit s-a manifestat, interesant, în special la adresa prestației pe care

forțele și instituțiile politice le-au avut în acești ani. Conform sondajelor de opinie¹, guvernul întrunește aproximativ 60% păreri negative; Parlamentul României, organism care reunește aproape toate forțele politice semnificative, are parte de aproximativ 70% păreri negative. La celălalt pol se află două instituții care se află dincolo de alegerea și controlul popular direct: armata(92 păreri pozitive) și biserica (91 păreri pozitive).

Toate acestea ne demonstrează o neîncredere semnificativă la adresa clasei politice în general, o lipsă de încredere în posibilitățile unor instituții democratice fundamentale.

În ultimii ani politicienii români au făcut eforturi "remarcabile" pentru a convinge de dorința lor sinceră de a sluji interesele cetățeanului, eforturi care au crescut în intensitate proporțional cu apropierea alegerilor. Ceea ce nu au făcut însă a fost asumarea unor opțiuni politice fundamentale², prin care să își definească propria viziune asupra tipului de societate în care urmează să trăim. La nivel declarativ asemenea alegeri au fost făcute; la nivel real ele sunt mai greu de definit exact și precis. La nivel general fiecare formațiune politică a încercat să își justifice pretențiile de acces la structuri ale puterii(la nivel național sau local) prin enunțarea unor strategii și optici specifice. Este interesant în ce măsură aceste enunțuri au cu adevărat o acoperire.

Lucrarea de față nu își propune o analiză la nivel național, ci una orientată spre partide care au pretenții monopoliste într-o zonă bine delimitată a țării - Transilvania. În ce măsură a fost susținută pretenția PUNR de unic apărător al românilor ardeleni, de garant al integrității naționale? În ce măsură este susținută pretenția UDMR de a controla, din punct de vedere politic, întreaga minoritate maghiară, de a-i dicta conduita pe care aceasta trebuie să o urmeze? Cum se pot susține asemenea pretenții? Care sunt modelele societale pe care respectivele forțe politice le propun pentru zona în discuție? Dacă acestea există de ce sunt ele mai bune decât altele? În ce măsură acțiunea politică propriu zisă susține programele, modelele propuse?

Pe de altă parte, de cele mai multe ori analizele politice operează nediferențiat la nivelul întregii țări; această lipsă de nuanțe duce la neobservarea unor fenomene politice care, ulterior, conduc la surprize foarte mari pentru cei care le-au făcut sau pentru opinia publică. Este interesant de urmărit dacă există diferențe de percepție între provinciile istorice și, dacă da, care este modul lor de manifestare în viața politică.

Pe plan european această problemă s-a pus în două feluri. Un mod de abordare a fost cel al clivajului centru - periferie. În acest caz este vorba despre o revoltă a periferiei mai sărace față de centrul mai bogat. Acest caz se întâlnește în special în cazul Marii Britanii, unde, în Scoția, respectiv Țara Galilor s-au format partide cu specific regional - Partidul Național Scoțian și Partidul Național Galez -

¹Sursa de date este Barometrul de Opinie Publica, finanțat de Fundatia Soros pentru o Societate deschisa, realizat în septembrie 1995 de Institutul pentru Cercetarea Calitatii Vietii și Centrul de Sociologie Urbana și Regionala.

²P. Schmitter considera ca în lipsa unor asemenea opțiuni pericolul regresiei sau neconsolidării democrației crește. Vezi Philippe C. Schmitter, Pericole și dileme pentru democrație, Revista Polis, nr.3/1995, p. 167.

care au obținut scoruri semnificative în alegerile de la sfârșitul anilor '70. Succesul acestor mișcări a scăzut în anii '80, când problemele macro economice dominau scena politică. În Italia, problema s-a pus diferit. Aici, importante segmente de populație din regiunile cele mai bogate, cele din nord, au ajuns să sprijine Liga Nordului, un partid politic care urmărea federalizarea Italiei. În acest caz este vorba de revolta împotriva unei presupuse centralizări care ar dirija resurse provenite din nord pentru ajutorarea zonei mai puțin dezvoltate din sud (Mezzogiorno). Desigur aceste exemple sunt diferite de cazul României și nu se urmărește aici realizarea unei false corelări. Ceea ce este însă interesant este concluzia că succesul acestor mișcări este mai mare în momente de criză economică sau de criză a sistemului politic. În bună măsură aici contează și caracterul lor anti - sistem. În momentul în care partidele existente în sistemul politic la acel moment se dovedesc slabe în rezolvarea unor cerințe ale populației, aceasta este susceptibilă a se orienta spre soluții noi oferite din afara sistemului.

Problema specificului regional nu a fost, în general, abordată în România. De cele mai multe ori, orice încercare de demonstrare a diversității a fost pusă, în mod greșit, în opoziție cu ideea unității naționale. De altfel, perioada comunismului a fost perioada în care politica de eliminare a diversității a fost dusă până la încercarea de a obține o dezvoltare cât mai echilibrată a tuturor regiunilor țării (spre exemplu investițiile au fost dirijate prioritar spre regiunile mai puțin dezvoltate).

Dincolo de aceste lucruri, cercetările orientate spre evidențierea unei ființe naționale unice sau unor trăsături comune ale tuturor românilor (cum ar fi cele ale lui Rădulescu - Motru, Drăghicescu, Blaga sau Vulcănescu) nu elimină observarea specificității sau diversității. Oricum, ar fi interesat de observat, spre exemplu, dacă există o opțiune de vot pentru partide cu baza în Transilvania.

Toate aceste elemente pot da o idee asupra sensului și scopului lucrării de față; multitudinea de aspecte care pot luate în discuție ne-a făcut să ne concentrăm asupra câtorva, susceptibile a fi ilustrative pentru o situație dată. Lucrarea se poate constitui într-o bază de pornire pentru cercetări ulterioare vizând decelarea unor caracteristici majore ale vieții politice în Transilvania, cercetări ce nu pot fi decât benefice pentru înțelegerea cât mai corectă a vieții politice românești în ansamblul său.

Regiunile istorice³ sunt unități semnificative ale spațiului geocultural. Este probabil ca în interiorul lor și la granițele dintre ele să se producă fenomene de diferențiere, contact, comunicare, cu ample semnificații sociale și culturale. Frontierele sunt linii de ruptură, de discontinuitate într-un astfel de spațiu dat; frontierele administrative și culturale constituie cazul cel mai clar al unor asemenea limitări în spațiul administrativ politic și cultural. Întrebarea de bază este ce relevanță pot avea asemenea frontiere (culturale spre exemplu) pentru procese de ordin politic cum ar fi alegerile? Relația este una dublă - pe de o parte caracteristicile spațiului condiționează procesul politic, pe de altă parte structurarea respectivului spațiu poate fi afectată de procesele în cauză.

³ Dumitru Sandu, Sociologia tranziției. Valori și tipuri sociale în România, Editura Staff, București 1996, p. 228.

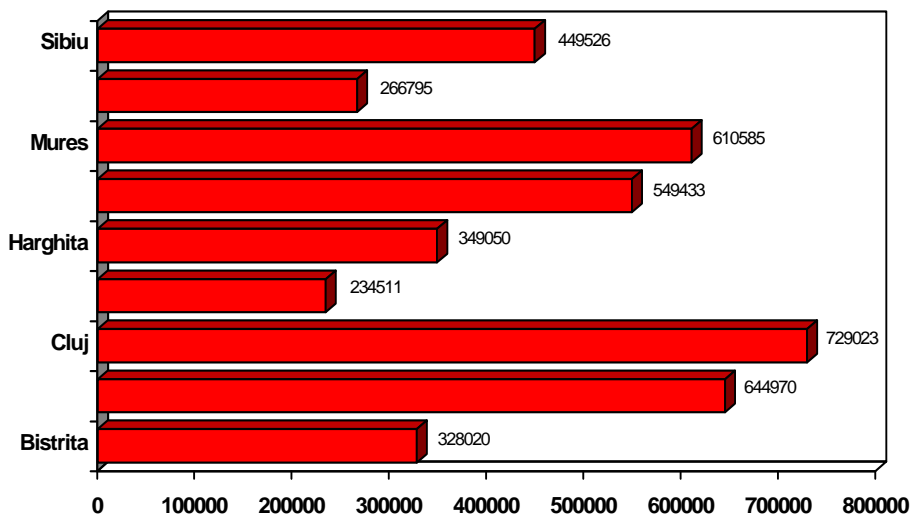
Problema identităților grupale a fost, după 1989, construită și acaparată în bună măsură de politicieni; totuși ea nu a putut fi redusă doar la atât, interacțiunea socială din cadrul grupului sau ale acestuia cu alte grupuri fiind elemente deosebit de importante în structurarea acestor identități grupale.

Spațiile identitare sunt configurații de variabile, relativ durabile, cu grad mare de structurare, care determină fenomenele de identitate grupală. Regiunile istorice, grupurile etnice, religioase, profesionale, de vârstă, pot funcționa ca spațiu identitar. În seria variabilelor care le structurează, vom distinge între cele *constitutive* - care au nu numai funcția de generare a fenomenelor identitare, ci și de recunoaștere și etichetare a lor - și cele cu rol strict *cauzal*, generatoare de fenomene identitare, dar neimplicate în recunoașterea lor socială. O formă identitară complexă este cea a tradiționalismului comunitar (identitar), reprezentat de loialități față de grupurile naturale care funcționează ca agenți tradiționali de socializare: familia, comunitățile locale și biserica (persoanele din Crișana-Maramures manifesta nivelul maxim de tradiționalism comunitar). Limitele de regiune istorică sunt, în cazul României, identificate cel mai adesea cu frontierele culturale, socio-culturale sau demografice. În această perspectivă, regiunile istorice - Moldova, Muntenia, Dobrogea, Oltenia, Transilvania, Crișana-Maramureș, Banat și București- au funcție de arii cultural- istorice (vezi fig.1.2) România apare ca fiind împărțită în două mari blocuri culturale: Transilvania, Banat și Crișana Maramureș pe de o parte și Moldova, Muntenia, Oltenia și Dobrogea pe de altă parte. Se regăsește aici, deci, diferența știută între partea intra și cea extra carpatice a României. În ce măsură Transilvania se manifestă ca având veleități de spațiu identitar distinct ? Putem aminti, în ceea ce urmează, câteva argumente în sprijinul acestei idei:

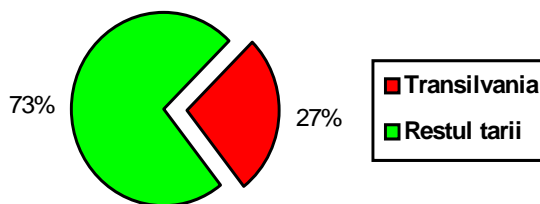
1. Transilvania apare ca o regiune aparte formată din zece județe: Sălaj, Bistrița Năsăud, Cluj, Mureș, Alba, Hunedoara, Sibiu, Brașov, Covasna, Harghita. Populația este structurată după cum urmează:

Alba- 412.673
 Bistrița- 328.020
 Brașov- 644.970
 Cluj- 729.023
 Covasna- 234.511
 Harghita- 349.050
 Hunedoara- 549.433
 Mureș- 610.585
 Sălaj- 266.795
 Sibiu- 449.526

Populația județelor din Transilvania în 1992

Populația Transilvaniei ca și procent din populația țării

În cadrul ei apar anumite diferențieri, structurate pe cinci arii culturale:

- aria de influență germană (Brașov și Sibiu)
- aria de compoziție predominant maghiară (Covasna, Harghita)
- aria montan- românească a județelor Alba și Hunedoara
- aria mixtă româno maghiară formată din Mureș și Cluj
- aria nordică a județelor Bistrița Năsăud și Sălaj.

2. Loialitățile regionale de maximă identitate pot fi găsite în Transilvania, unde cota lor este mai mare decât pentru loialitățile comunitare

3. Sub aspectul problemelor sociale locale Transilvania este singura regiune istorică a țării cu structură trihotomică, având atât arii centrale, cât și periferice și semiperiferice (vezi tabelul 1.3). Spre exemplu, Moldova, Muntenia și Dobrogea apar ca regiuni lipsite de o arie centrală proprie (aceasta favorizând o migrare semnificativă spre regiuni care dispun de arii centrale).

Tabel 1.3. Grupări cultural istorice în funcție de gravitatea problemelor sociale locale

Regiune istorică	Grupări de tip CENTRU	Grupări de tip SEMI- PERIFERIE	Grupări de tip PERIFERIE
Moldova		Suceava, Neamț, Bacău, Vrancea, Galați, Iași	Botoșani, Vaslui
Muntenia		Buzău, Giurgiu, Brăila, Prahova, Dâmbovița, Argeș	Călărași, Ialomița, Teleorman
Oltenia	Dolj, Gorj	Vâlcea, Mehedinți, Olt	
Dobrogea			Constanța, Tulcea
Transilvania	Brașov, Sibiu, Cluj, Mureș, Covasna, Harghita	Alba, Hunedoara	Bistrița Năsăud, Sălaj
Crișana- Maramureș	Arad	Bihor, Satu Mare, Maramureș	
Banat	Timiș, Caraș Severin		
București	București		

În același domeniu al diferențierii problemelor sociale, putem observa o acută segmentare regională a conștiinței asupra problemelor sociale locale; spre exemplu corupția și infraționalitatea sînt resimțite ca deosebit de grave în orașele din Dobrogea și în București. Prin comparație, în Transilvania situația este mult mai puțin problematică în această privință.

3. Transilvania prezintă trei modele socio - culturale proprii, specifice acestei zone:

- modelul sud vestic, unde se înregistrează cel mai înalt grad de structurare și pondere în populație (județele Brașov și Cluj)
- modelul estic, ce are ca nucleu județele cu preponderență maghiară (Covasna și Harghita)
- modelul nordic (județele Sălaj și Bistrița Năsăud)

Astfel de județe tipice, cu maximum de încărcătură informațională despre profilurile grupei sau regiunii din care fac parte, pot constitui puncte de referință importante în analizele regionale.

4. În ceea ce privește indicele nivelului de educație, se pot observa similitudini cu modul în care se structura harta analfabetismului în 1948;

A. Golopenția și D. C. Georgescu⁴ relevau existența unei linii de ruptură între provinciile de dincolo și dincoace de Carpați: "În provinciile de dincoace de Carpați și în Dobrogea neștiința de carte e mai frecventă. În provinciile foste sub stăpânire autriacă, dimpotrivă, mai rară".

La acest moment macroaria cu nivel maxim la indicele de educație este constituită de o grupare de patru județe din Transilvania (Brașov, Sibiu, Arad și Timiș).

5. Așa cum observau Almond și Verba⁵ modelul democratic al statului participativ presupune mai mult decât instituțiile formale ale democrației- sufragiu universal, partid politic, legislativ ales. O formă democratică a sistemului politic participativ presupune în egală măsură și o cultură politică aflată în concordanță cu el. Statul democratic oferă omului obișnuit șansa de a participa ca un cetățean influent la procesul luării deciziilor politice. Este foarte important modul în care fiecare dintre noi ne manifestăm ca parte a unei societăți democratice și folosim posibilitățile care ni se oferă pentru influențarea și controlul asupra puterii politice.; importante sunt opțiunile pe care le facem în acest domeniu.

În ceea ce privește elementele definitorii ale culturii politice în Transilvania se pot observa câteva caracteristici semnificative (vezi tabelul 1.4) :

- o orientare democratică crescută (un indice mai crescut înregistrează doar capitala)
- cea mai puternică orientare din țară spre ideea statului minimal
- o încredere scăzută în putere
- o orientare foarte puternică pro - economie de piață

Tabel 1.4. Cultura Politică pe regiuni istorice. 1995

Valori medii în cadrul regiunii

1-Moldova, 2- Muntenia, 3- Oltenia, 4- Dobrogea, **5- Transilvania**, 6- Crișana Maramureș, 7- Banat, 8- București

	Indici	1	2	3	4	5	6	7	8
1	Orientare democratică	-1	-14	-14	-7	6	-7	2	30
2	Pentru Stat Minimal	-4	-9	-3	-12	10	6	3	8
3	Încredere în putere	-1	11	2	5	-2	23	-18	-29
4	Orientare pro- economie de piață	3	-6	4	5	29	5	16	47

Surse: D. Sandu, op. cit. p. 272

Toate aceste date ne pot da o imagine asupra existenței unor regionalizări efective existente în viața social - culturală a țării. În cazul specific pe care ne propunem să îl discutăm, cel al Transilvaniei, este evidentă includerea în fenomenul diferențierilor regionale ale legăturilor identitare. Evident, nu tot atât de

⁴A. Golopenția și D.C. Georgescu, 1948, Populația Republicii Populare Române la 25 ianuarie 1948. Rezultatele provizorii ale recensământului, Institutul Central de Statistică.

⁵Gabriel A. Almond, Sidney Verba, Cultura Civică, Editura Du Style, București, 1996, p. 34- 35.

clară este sursa acestor ea putând fi constituită de manifestarea unor culturi locale, a unor structuri valorice de profunzime, constituite prin acumulări istorice sau de alte fenomene. Dat fiind faptul că lucrarea de față nu își propune analizarea unei asemenea dileme, vom constata doar că Transilvania manifestă la nivel real un specific regional- identitar clar observabil. În ce măsură acest specific influențează modul de manifestare al forțelor politice românești în Ardeal? Pe de altă parte, în ce măsură acțiunea politică influențează manifestările regional-identitare din zonă? Este interesant de urmărit dacă partidele politice își structurează discursul și pretențiile pe fenomenele de specificitate existente, dacă oferă în contrapondere la aceasta modele specifice de dezvoltare, în concordanță cu caracteristicile și așteptările acestei zone.

În aceste condiții, nu este greu de înțeles de ce problematica etnică a fost și a rămas, se pare, una din temele electorale cele mai profitabile. Astfel, proiectele de codificare a unei noi situații a minorității maghiare au apărut pe fundalul unui anumit comportament politic, încât nu s-a ajuns niciodată la o discuție obiectivă asupra revendicărilor în cauză. Ele au fost mereu asimilate unei politici care atenta la integritatea și suveranitatea statului, mergând până la revizionism. Această identificare - favorizată de cultivarea ambiguității în declarații și acțiuni ale UDMR, ca și de lipsa unei dorințe de comunicare și a unei comunicări în mediul politic românesc - s-a substituit analizei politico- juridice, transformându-se în clișeu și în subiect de propagandă electorală. Evident, întreaga dispută se poartă, de ambele părți, în numele apărării valorilor democratice sau a societății civile.

Un lucru este însă cert: mulți oameni sunt dispuși încă să acorde credit acestor forțe politice și implicit acestor modele, sau mai bine zis acestei lipse de modele. Pentru liniștea noastră interioară ne putem convinge că e vorba doar de o fază a dezvoltării politice a unei țări foste comuniste. Realitatea este că nimeni nu va aștepta în noile condiții internaționale ca România să își formeze încetul cu încetul, în virtutea inerției, o viață politică democratică; interesul nostru imediat este legat de acceptarea țării în Europa instituționalizată iar acest lucru nu poate fi decât îngreunat de perceperea României ca o țară cu potențial de conflict inter-etic. Acesta este unul din domeniile în care clasa politică românească trebuie să dea dovadă de maturitate, să încerce să își justifice dorința de a primi titlatura de elită politică.

BIBLIOGRAFIE

1. Agenția Națională de Presă Rompres, *Partide politice*, București, 1993.
2. Cîmpeanu Pavel, *De patru ori în fața urnelor*, Ed. All, București, 1993.

3. Revista Studii Internaționale, publicație semestrială editată de Centrul de Studii Internaționale, aprilie 1995.
4. Andreescu Gabriel, Stan Valentin, Weber Renate, *Concepția UDMR privind drepturile minorităților naționale*, supliment al Revistei Române de Drepturile Omului, editată în 22 august 1994 de Centrul pentru Drepturile Omului din cadrul APADOR- CH 1995.
5. Gabriel A. Almond, Sidney Verba, *Cultura Civică*, Ed. Du Style, București, 1996.
6. Dumitru Sandu, *Sociologia tranziției*, București, 1995.

VULNERABILITATE ȘI AMENINȚARE ÎN PROBLEMA SECURITĂȚII NAȚIONALE LA SFÂRȘITUL SECOLULUI XX

CHRISTIAN-RADU CHEREJI

ABSTRACT. *Threat and Vulnerability for National Security at the End of the XXth Century.* The article explores the new dangers for national security after the Fall of the Berlin Wall and how the changes in the international system gave birth to a new generation of threats for national states. Threats like international terrorism, organized crime, ecological catastrophes and other like these offer a challenge without precedence for the very existence of the national states in the next century. All of these create extensive vulnerabilities for the states, which have to find new strategies of response. The present structure of the international system, together with the threats that creates and the national policies of response, generates a new environment for the international politics of the next century.

Deși problematica apărării statului și a valorilor naționale a fost dintotdeauna o preocupare majoră a elitelor politice, conceptul de *securitate națională* este relativ tânăr, patrundând în vocabularul politologic abia la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial.

Apariția, în secolul al XVII-lea, în Europa Occidentală, a statului-națiune a dat un conținut nou relațiilor internaționale. Statul-națiune, definit de John Herz ca "unitate teritorială defensivă, pacificată în interior și fortificată la frontiere"¹ a devenit actorul fundamental în spațiul sistemului internațional, lupta sa pentru supraviețuire și putere devenind axa principală de desfășurare a interacțiunilor majore în relațiile internaționale. Dacă francezii au folosit pentru definirea politicii de apărare a statului sintagma "defensă națională" iar britanicii "defense of the realm", școala politologică americană a fost cea care a introdus conceptul de *securitate națională*, incorporându-i o serie de elemente noi, ce depășeau cadrul îngust al defensivei militare a teritoriului național.

¹ J.H. Herz, *The Rise and Demise of Territorial State*, in James ROSENAU, *International Politics and Foreign Policy*, N.Y., The Free Press, 1967, p. 83.

Inca de la inceput, urmandu-l pe Arnold Wolfers², vom atentiona asupra ambiguitatii conceptului de *securitate nationala*. Fiecare autor de seama care s-a aplecat asupra acestui concept l-a definit in mod propriu, fapt care ingreuneaza formarea unei opinii coerente, universal acceptate, in ce priveste continutul si valentele conceptului ca atare. Ambiguitatea sa rezida in multitudinea de segmente ce-l compun, influenta avand si nivelul de analiza folosit de fiecare autor in parte. Asadar, in demersul definirii conceptului de *securitate nationala* "the level-of-analysis" este esential, conceptul capatand nuante diferite functie de nivelul de analiza unde se amplaseaza cel interesat in dezlegarea saradei securitatii nationale.

Scopul acestui studiu nu este sa elucideze complexitatea conceptului de *securitate nationala* ci sa desprinda cateva elemente definitorii ale acestuia, in contextul sistemului international post-1989. In acest sens, dorim sa stabilim o corelatie intre noii factori de risc aparuti la nivel global dupa caderea Zidului Berlinului si modalitatile de asigurare a securitatii nationale, necesare contracararii actiunii acestor factori. Pentru inceput, vom parcurge, pe scurt, cateva din definitiile importante ale conceptului de *securitate nationala*, pentru a-i distinge elementele componente, urmand, mai apoi, sa analizam unii factori de risc ce se disting prin intensitatea pericolului pe care-l reprezinta. In final, vom incerca un raspuns la intrebarea: ce inseamna asigurarea securitatii nationale in contextul sistemului international global la sfarsitul acestui secol ?

Una din primele incercari de definire a *securitatii nationale* o datoram publicistului politic Walter Lippmann, care, in lucrarea sa ***U.S. Foreign Politics. Shields of the Republic***, aparuta in 1943, arata ca "o natiune este protejata atunci cand nu se afla in pericol de-a sacrifica valori fundamentale, daca reuseste sa evite un razboi sau, in eventualitatea declansarii acestuia, daca este capabila sa obtina victoria"³. Martor al celui de-al Doilea Razboi Mondial, tribut ar curentului realist de analiza a relatiilor internationale, autorul sus-citat pune accentul pe capacitatea militara a unei natiuni de a-si apara valorile fundamentale. Aceasta concepie este proprie tuturor specialistilor ce fac parte din curentul realist, pentru care asigurarea securitatii nationale este o chestiune de putere, ca expresie a interactiunilor la nivelul sistemului international.

La randul sau, John Herz trata securitatea nationala ca fiind un sistem de mentinere a impermeabilitatii statului teritorial, considerand teritorialitatea ca valoare suprema a unei natiuni⁴. Alaturi de el, intr-unul din studiile cele mai complexe cu privire la securitatea nationala, Arnold Wolfers prelua definitia lui Lippmann, identificand valorile fundamentale ale unei natiuni ca fiind integritatea teritoriala si suveranitatea nationala⁵. De mentionat ca articolul 10 al Pactului Societatii Natiunilor, preluat mai apoi si in Charta Natiunilor Unite, se referea la "mentinerea, in contra oricarei agresiuni, a integritatii teritoriale si a independentei

² Arnold Wolfers, *Discord and Collaboration*, John Hopkins Paperbacks, 2nd edition, 1967 - vezi eseu National Security as a Ambiguous Symbol, p. 150-162.

³ Walter Lippmann, *US Foreign Policy. Shields of the Republic*, Little, Brown & Co, Boston 1943, p. 51.

⁴ J.H. Herz, *art.cit.*, p. 84.

⁵ A. Wolfers, *op.cit.*, p.154.

politice a tuturor membrilor Societatii". Așa cum se poate desprinde din aceste enunțuri, securitatea națională se compune, deci, din elemente ce țin de prezervarea statului-națiune, de supraviețuirea sa pe scena politică internațională. Capacitatea de-a realiza acest obiectiv se măsoară, în viziunea realiştilor, în termeni de putere, în principal putere militară. Adepții curentului realist gâdesc sistemul internațional ca teren al încercărilor de forță, al balanței de putere, considerând că, în esență, relațiile dintre state sunt un joc de sumă zero, unde ceea ce un actor câștigă, în mod automat, un altul pierde. În privința securității naționale, se acordă prioritate statului, menținerii integrității sale și capacității de-a acționa fără constrângeri exterioare, națiunea fiind privită ca monolitică, bază fundamentală a statului.

Acest tip de definiție a conceptului de *securitate națională* a rămas valabil pe întregul parcurs al Războiului Rece. Odată cu căderea Cortinei de Fier și cu destrămarea U.R.S.S. pericolul unui conflict deschis, stat contra stat, în emisfera nordică a globului pământesc, s-a dispersat în mare măsură, probabilitatea de declanșare a unui astfel de eveniment apropiindu-se de zero. Amenințările la adresa securității naționale au devenit mai difuze, mai subtile, acest fapt necesitând redefinirea conceptului de *securitate națională*, aceasta și datorită folosirii abuzive a sintagmei *securitate națională* pentru a justifica acțiuni din cele mai diverse. Această tendință, de introducere sub umbrela securității naționale a tot felul de acțiuni în scopul protejării unor interese de grup sau de restrângere abuzivă a unor drepturi ale cetățenilor unui stat au fost observate cu mult înaintea căderii comunismului, cauzând polemici între susținătorii definițiilor clasice și cei ce doreau o reevaluare a modului de abordare a problematicei securității naționale. Exemple de folosire abuzivă, deformată, a conceptului de *securitate națională* sunt numeroase⁶. Astfel, în 1982, junta militară argentiniană a justificat invazia Malvinelor ca fiind o prioritate pentru asigurarea securității naționale a Argentinei. Adevăratul motiv a fost, însă, necesitatea ralierei populației argentinieni în jurul unei dictaturi deja condamnate la dispariție. Observăm aici folosirea conceptului de *securitate națională* în scopul creării unei diversiuni externe care avea rolul de-a abate atenția opiniei publice argentinieni de la gravele probleme interne ale țării. Într-un alt registru se înscrie agitarea "pericolului comunist" de către senatorul Joseph McCarthy și unii din colegii săi pentru a obține limitarea drepturilor cetățenesti a unor segmente din populația americană și pentru castigarea de capital politic. Acestea sunt doar două exemple de manipulare a conceptului de *securitate națională* în scopuri care trec dincolo de necesitatea prezervării integrității teritoriale și a suveranității naționale a statului-națiune.

Pentru a preveni astfel de acțiuni iresponsabile; definiția precisă a conceptului de *securitate națională* este absolut necesară. Un demers de acest tip are ca fundament, în primul rând, stabilirea amenințărilor ce planează asupra actorilor statali ai sistemului internațional. Identificarea factorilor de risc la adresa securității naționale are două obiective majore: 1. înscrierea acțiunilor de asigurare a securității naționale într-un cadru legal, benign, fără derapări înspre zonele

⁶ K.J. Holsti, *International Politics. A Framework for Analysis*, 7th edition, Prentice Hall, Englewood Cliffs, New Jersey 1995, p. 84 sq.

periculoase ale razboiului preventiv, restrangerii arbitrare a drepturilor cetatenesti sau a provocarilor inutile; 2. formularea celor mai adecvate raspunsuri in cazul unui atentat la securitatea nationala a vreunui stat oarecare si stabilirea celor mai eficiente metode de prevenire si rezolvare a crizelor ce pun in pericol statele si natiunile lumii contemporane.

Pentru realizarea unui astfel de obiectiv, este esential sa distingem, alaturi de Barry Buzzan, intre conceptele de *amenintare* si *vulnerabilitate*⁷. Desi cele doua concepte sunt interdependente, vulnerabilitatea putandu-se transforma, in anumite conditii, in amenintare, totusi, ele sunt de sine statatoare si au greutate si roluri diferite in problematica securitatii nationale.

A.Vulnerabilitate

In general, s-a considerat ca elementele de vulnerabilitate tin de pozitia si conformatia geografica a statelor lumii⁸. Caracteristicile geografice ce constituie vulnerabilitate pentru securitatea nationala sunt socotite a fi cele ce favorizeaza, in principal, invaziile militare sau coercitiile economice. Astfel, Bosforul a reprezentat, de-a lungul intregii istorii a Turciei, un element de vulnerabilitate, marile puteri, mai ales Rusia, avand un interes major in dobandirea controlului asupra stramtorilor. Structura geografica a Europei Centrale, alcatuita din vaste intinderi plate, a facut vulnerabile statele din aceasta regiune, mai ales in conditiile invecinarii lor cu doi giganti economici si militari: Germania si Rusia. Analog este cazul Israelului, desertul lipsit de obstacole naturale si ingustimea teritoriului facandu-l extrem de vulnerabil in cazul unui atac concentric, bine coordonat, al statelor arabe vecine. Astfel se explica reticenta Tsahalului in privinta retrocedarii Inaltimilor Golan catre Siria, in cadrul Procesului de Pace fin Orientul Mijlociu. Daca in acest moment, stapanirea de catre statul evreu a Inaltimilor Golan constituie un element de vulnerabilitate pentru Siria, capitala acesteia aflandu-se la doar 60 km de avanposturile militare israeliene, retrocedarea acestor fortificatii naturale catre vechiul proprietar s-ar transforma in vulnerabilitate pentru Israel, lipsit in regiunea nordica de pozitii strategice in jurul carora sa poata inchea o defensiva eficienta in cazul unui atac sirian.

Vulnerabilitatea nu este doar de factura geografica, iar evolutia lumii dupa inainte si dupa 1989 o dovedeste cu prisosinta. Factorii de risc aparuti dupa caderea Cortinei de Fier in peisajul european maresc considerabil orizontul vulnerabilitatii statelor, in special al celor din "zonele gri de securitate", adica din regiunile care nu se afla cuprinse sub umbrela unui pact major de securitate. Pentru a exemplifica afirmatiile de mai sus, vom analiza doi dintre cei mai relevanti factori de risc: terorismul si problemele minoritatilor, fie ele etnice, religioase sau de alt natura. Vom proceda la o analiza comparativa, aceeasi factori de risc fiind priviti mai intai ca generatori de vulnerabilitate, mai apoi, ca amenintari la adresa securitatii nationale a unor state. Trebuie sa mentionam ca ne-am oprit asupra

⁷ Barry Buzzan, *People, State and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*, Harvester Wheatsheaf, London 1991, p. 112.

⁸ K.J. Holsti, *op.cit.*, p. 85.

acestor doi ,factori de risc tocmai pentru a sublinia, inca o data, ca, dupa 1989, pericolul cel mai important care planeaza asupra statelor lumii de azi nu vine din directia unor potentiale agresiuni externe, ci dinspre mediul domestic. Cu alte cuvinte, securitatea nationala a unui stat oarecare este acum pusa la incercare de catre posibilele atentate ce vin din *interiorul* statului, nu dinafara sa.

A.1 Terorismul ca fenomen provocator de vulnerabilitate

Terorismul este un fenomen a carui radacini se cufunda in negurile Evului Mediu⁹, capatand amploare deosebita in timpul Razboiului Rece, mai cu seama in ultimele trei decenii. Daca, pana la inceputul anilor '70, terorismul a fost un act izolat, gruparile teroriste actionand intermitent, fara legatura unele cu altele, din acel moment s-a creat o adevarata Internationala terorista¹⁰, unul din initiatorii sai fiind dr. Waddi Haddad, fondatorul unuia din grupusculele teroriste cele mai violente ce actionau in Orientul Mijlociu. Posibilitatea realizarii unei astfel de Internationale se datoreaza, pe de o parte, adancirii globalizarii sistemului international, a multiplicarii la nesfarsit a interdependentelor de orice natura si, pe de alta parte, convingerii ca internationalizarea luptei teroriste maximizeaza eficienta acesteia. In plus, indiferent de denumiri si ideologie, gruparile teroriste aveau cateva elemente comune, ce au favorizat cooperarea dintre ele: 1. folosirea violentei, sub toate formele sale, pentru atingerea scopurilor propuse; 2. lupta impotriva ordinii stabilite si a valorilor ce alcatuiau fundamentul acestei ordini. Fie ele formatiuni extremiste de stanga, precum Brigade Rosse sau Rotte Arme Fraktion, fie ele grupari ultranationaliste, precum ETA sau IRA, fie ele "fronturi de eliberare nationala" precum ASALA - Armata Secreta de Eliberare a Armeniei - sau Fatah, toate aceste entitati teroriste au un singur crez: distrugerea, prin violenta, a unei ordini prestabilite, fie ea de natura sociala, etnica sau rasiala.

Pentru a vedea cum terorismul poate produce vulnerabilitate pentru securitatea nationala, vom lua in considerare cazul Frantei.

De-a lungul intregii epoci postbelice, Franta a fost unul din statele lumii occidentale care a promovat o politica de deschidere catre asa-numita Lume a III-a, politica avandu-si suportul in trecutul colonial al statului francez. Dupa destramarea imperiului colonial, proces punctat de razboaiele din Indochina (1945-1954) si Algeria (1954-1962), Franta a cautat sa-si mentina legaturile cu fostele colonii, implicandu-se economic si militar in zone precum Africa Ecuatoriala si Subecuatoriala si Maghreb. Aceasta politica a facilitat accesul in metropola al persoanelor provenind din respectivele regiuni ale lumii, persoane venite fie pentru studii, fie in cautare de azil politic sau economic. Strangerea legaturilor dintre Franta si Orientul Mijlociu a marit numarul imigrantilor de origine araba, multi dintre acestia fiind membri ai diverselor factiuni politice, etnice sau religioase aflate in conflict unele cu altele. In aceste conditii, lupta dintre aceste factiuni s-a mutat pe teritoriul francez, capitala Frantei devenind un adevarat camp de batalie pentru

⁹ Gral. dr. Gh. Avadaroaie si colab., *Terorism, antiterorism, contraterorism*, Ed. Antet, 1997, p. 52.

¹⁰ *Ibidem*, p. 92 sqq.

gruparile teroriste de diferite orientari. Prin crearea Internationalei teroriste, au fost atrase in acest razboi *underground* si formatiuni de aceeaasi natura din Europa si Japonia, fapt care a complicat nespuse problemele legate de prevenirea atacurilor teroriste. Dintre cei mai activi in acest razboi putem mentiona ASALA, autoarea a numeroase atentate in perioada 1981-1986, si CSPPA - Comitetul de Solidaritate cu Prizonierii Politici Arabi din Orientul Mijlociu - grupuscul terorist desprins din FLPL - Frontul Popular de Eliberare a Palestinei - condus de dr. Georges Habache, avand stranse legaturi cu Gruparea Abou Nidal, una din cele mai sangeroase grupari teroriste din Orientul Mijlociu, cunoscuta sub denumiri ca ANO, Fatah-Comitetul Revolutiionar, Organizatia Lunie Negru, Organizatia Septembrie Negru¹¹.

Seria atentatelor din capitala Frantei s-a deschis spre sfarsitul anilor '70 si a ajuns la apogeul in perioada 1985-1986. Ele s-au reluat in anii '90, ultimul producandu-se in decembrie 1996, in metrourul parizian, cauzand moartea a 8 persoane si ranirea catorva zeci. Aceste atentate aveau ca mobil fie rafiuelile dintre diversele factiuni extremiste din Orientul Mijlociu, fie modificarea politicii franceze in sensul dorit de autorii atentatului. Mobilizarea masiva a fortelor de ordine si a serviciilor speciale franceze a fost impresionanta, asa cum a putut constata pe viu si autorul acestor randuri, dar, daca este sa tinem cont de opiniile fostului comandant al GIGN - Group d'Intervention de la Gendarmerie Nationale, principala formatiune antiterorista franceza - acest tip de prevenire a atentatelor este ineficient, fiind menit mai mult sa calmeze opinia publica decat sa impiedice producerea unor noi acte teroriste.

Se observa, in lumina celor mentionate mai sus, ca securitatea nationala a Frantei este pusa in pericol de actiunile gruparilor teroriste provenite, in special, din Orientul Mijlociu si Maghreb, lunga serie a atentatelor din Paris si alte orase importante ale Frantei demonstrand vulnerabilitatea statului francez si institutiilor sale in fata acestui gen de actiuni, precum si lipsa de eficienta a masurilor de prevenire adoptate pana in prezent. Terorismul constituie vulnerabilitate pentru securitatea nationala a Frantei pentru doua ratiuni esentiale: 1. mentinerea in stare de alerta a unei asemenea forte politienesti necesita cheltuieli uriase, in conditiile unei economii in criza si a unui buget auster, menit sa aduca Franta la nivelul de convergenta cu criteriile stabilite la Maastricht pentru adoptarea monedei unice europene; 2. atacurile teroriste provoaca aparitia sentimentului de insecuritate la nivelul populatiei franceze, cauzand formarea efectului de tip "halou", in sensul ca, teroristii fiind straini, toti straini incep sa fie perceputi ca potential periculosi, ceea ce faciliteaza ascensiunea gruparilor politice de extrema dreapta, gen Frontul National condus Jean Marie Le Pen, prezentand riscul unei alunecari a Frantei spre un regim autoritar, cu sacrificiul drepturilor cetatenesti. Adoptarea legii Debray, in ianuarie 1997 este un indiciu in acest sens.

Fenomenul terorist nefiind indreptat clar impotriva Frantei, a institutiilor sale si a ordinii interioare, el nu poate fi considerat ca amenintare la adresa securitatii nationale; un astfel de caz este Algeria, caz asupra caruia vom reveni mai jos.

¹¹ Vz. Daniel Burdan, DST. *Noua ani in Divizia Antiterorista*, Ed. Artemis, Bucuresti 1993, p. 224 sqq.

A.2 Minoritățile etnice și problemele legate de ele

Pentru a urmări modul în care minoritățile etnice pot constitui vulnerabilitate pentru securitatea națională, vom lua în considerare cazul României în conexiune cu minoritatea maghiară din Transilvania. Am redus spațiul de analiză la minoritățile de natură etnică pentru simplul fapt că ceea ce este valabil pentru această categorie este valabil și pentru alte categorii, cum ar fi cele rasiale, religioase etc.

Cauzele pentru care minoritatea maghiară din Transilvania constituie vulnerabilitate pentru securitatea națională a României sunt de două categorii - directe și indirecte. Cauzele directe sunt constituite din acțiunile acestei etnii, mai precis, a liderilor săi, în scopul obținerii unor drepturi cât mai largi - unele voci vorbind chiar despre privilegii - pentru membrii minorității luați individual, cât și pentru minoritate ca ansamblu. Aceste acțiuni se desfășoară pe plan intern - presiuni ale liderilor UDMR asupra forurilor de guvernare a României, acțiuni cu atât mai eficiente cu cât, din noiembrie 1997, UDMR este participantă la guvernare - și pe plan extern - apeluri la diverse organisme internaționale, chemate să oblige guvernul român să satisfacă doleanțele minorității maghiare. Nu avem intenția, în rândurile de față, să comentăm legitimitatea și justetea revendicărilor minorității maghiare. Ceea ce ne interesează este modul în care astfel de acțiuni afectează securitatea națională a României. În acest sens, putem arăta că acțiunile mai sus-menționate au defavorizat România în cursa sa spre integrarea în instituțiile euro-atlantice, de amintit fie și numai întârzierea cu care România a fost acceptată în Consiliul European. Reticența Consiliului European vis-a-vis de candidatura României s-a datorat nu în mica măsură plângerilor UDMR către acest for relativ la politica autorităților române față de minoritatea maghiară și revendicărilor sale. De asemenea, nu trebuie uitat că drumul României spre NATO a fost condiționat de semnarea Tratatului de Bază cu Ungaria, acțiune finalizată în 16 septembrie 1996, după mai multe runde de negocieri care au avut ca punct principal de dezbateră revendicărilor minorității maghiare din Transilvania. Este evident că nu etnia maghiară trebuie blamată pentru eșecul României la Madrid, în iulie 1997, acesta datorându-se unui complex de cauze care nu au legătură cu problema minorităților etnice, dar problemele cauzate de maghiari au încetinit apropierea României de organizația nord-atlantică.

Categoria cauzelor indirecte este mai complexă, iar psihologia maselor are un aport substanțial în explicarea situației de fapt. Acțiunile liderilor UDMR, uneori prea bruste, fără pregătirea psihologică și mediatică necesară, au radicalizat anumite segmente ale populației românești, în special generația a III-a din Transilvania, care poartă încă în memorie tratamentul la care a fost supusă în timpul ocupației maghiare a Ardealului de Nord între anii 1940-1944. Acest fapt a dat posibilitatea unor demagogi populistici, precum Gh. Funar sau C.V. Tudor, să supraliciteze cartea "pericolului maghiar" în scopul acumulării de capital politic. Penetrarea unor astfel de elemente în sfera puterii centrale, în timpul guvernului Vacaroiu, când partide de gen PUNR și PRM au fost asociate la guvernare, a creat o imagine profund negativă a României în Occident, fapt care explică ritmul încet de apropiere a statului român de instituțiile euro-atlantice.

Cele doua categorii de cauze sunt interdependente, actiunile partii maghiare generand reactiile populatiei romanesti si viceversa, escaladand o cursa a radicalizarii opiniilor si pozitiiilor, cursa ce merge pana la desconsiderarea intereselor de securitate a Romaniei. In consecinta, statul roman devine vulnerabil prin izolare, candidatura sa de aderare la organisme euro-atlantice fiind privita cu reticenta de catre occidentali si americani, si prin instabilitate, zona Transilvaniei fiind considerata de multi specialisti in probleme de securitate drept una din potentialele zone de conflict din Europa Centrala. Totusi, problematica si actiunile minoritatii maghiare nu constituie amenintare la adresa securitatii nationale a Romaniei datorita unor factori de natura interioara - rationalitatea majoritatii actorilor politici ai scenei romanesti, constiinta posibilitatii rezolvarii pasnice a doleantelor minoritatii maghiare, spiritul civic si ponderatia recunoscuta a populatiei ardelenene, identificarea probelemelor fundamentale ale tarii ca fiind de natura economica si nu etnica etc - si exterioara - interesul Romaniei si Ungariei de a se integra in NATO si UE, necesitatea cooperarii dintre cele doua state in atingerea acestui scop, interesul UE si SUA de-a mentine stabilitatea in zona Europei Centrale si de Est, prevenind orice conflict potential etc. Daca minoritatea maghiara si actiunile sale nu constituie amenintare pentru securitatea nationala a Romaniei, nu acelasi lucru se poate spune despre minoritatea rusofona din Republica Moldova si din statele baltice, cazuri care le vom urmari mai jos.

B. Amenintare

Potrivit lui K.J. Holsti "amenintari sunt acele capacitati imediate aflate in mainile inamicului care pot fi folosite pentru exploatarea vulnerabilitatilor"¹². Ca urmare, constatam ca amenintarea are un caracter dinamic, fiind o actiune sau o suita de actiuni, potentiale sau in desfasurare, ce folosesc vulnerabilitatea oponentului in scopul minimizarii costurilor si maximizarii profitului. Un stat vulnerabil opune o rezistenta mai mica, fiind infrant cu costuri mai reduse - vezi cazul comparativ al Frantei si Angliei in timpul celui de-al Doilea Razboi Mondial. Asadar, amenintarea este un proces dinamic, subiectiv, directionat si intentionat, spre deosebire de vulnerabilitate, care este, in general, obiectiva, nedepinzand de vointa actorului in cauza. Prezenta minoritatii maghiare in Transilvania este un fapt independent de vointa statului roman, fiind produsul unei istorii milenare, si nu efectul vreunei intentii oarecare. In schimb, actiunea si chiar prezenta minoritatii rusofone din Transnistria a fost si este un act intentionat, menit sa duca la atingerea unor scopuri mai mult sau mai putin bine definite. Acelasi lucru il putem afirma in legatura cu terorismul, comparand cazul Frantei, analizat mai sus, cu cel al Algeriei, de care ne vom ocupa in randurile urmatoare.

¹² K.J. Holsti, *op.cit.*, p. 85 sq.

B.1 Terorismul ca amenintare

Unul din cele mai relevante cazuri in acest domeniu este cel al Algeriei¹³, stat a carui istorie postbelica a fost strabatuta de numeroase momente dramatice. Razboiul de independenta, desfasurat intre anii 1954-1962, a lasat o serie de probleme nerezolvate. Institutiile noului stat nu au fost niciodata stabile, in plus, Algeria confruntandu-se cu mari dificultati de ordin economic si social datorate, in parte, statutului de fosta colonie. Odata cu acestea, s-a manifestat constant amenintarea fundamentalismului islamic, amenintare tot mai pregnanta dupa succesul Revolutiei islamice in Iran, in 1979. Fundamentalistii, grupati sub umbrela FIS - Frontul Islamic al Salvarii - au inceput sa aiba o tot mai mare priza la public pe masura ce problemele cu care se confrunta Algeria deveneau tot mai numeroase, iar fortele aflate la putere nu reuseau sa gaseasca o rezolvare acestora. Ascensiunea FIS a fost destul de rapida, astfel ca, la alegerile din 1992, aceasta formatiune politica extremista a obtinut majoritatea, castigand detasat in fata celorlalte formatiuni politice mai moderate. Puse in fata pericolului formarii unui guvern fundamentalist, autoritatile algeriene, in frunte cu presedintele statului, au declarat nule alegerile si au interzis activitatea FIS. Un anumit rol au jucat aici si statele occidentale, in special Franta, speriate de posibilitatea instalarii unui regim fundamentalist islamic in proximitatea Europei de Sud.

Observand ineficienta luptei purtate pe taram strict politic, factorii de decizie ai FIS au decis folosirea mijloacelor violente pentru rasturnarea regimului algerian. Ca urmare, membrii FIS au trecut la aplicarea tacticilor teroriste, algerienii avand o oarecare traditie in acest domeniu, datand din vremea razboiului de independenta, cand astfel de tactici au fost folosite cu succes impotriva armatei franceze. Atacurile teroriste s-au concentrat pe doua directii: 1. lovituri impotriva institutiilor puterii din Algeria; 2. atacuri asupra tuturor celor considerati adversari ai FIS, cei vizati aici fiind in special ziaristii ce aveau curajul sa se opuna fundamentalistilor. In plus, pentru a riposta la adresa implicarii Frantei in lovitura de forta din 1992, cat si pentru a sensibiliza opinia publica franceza si mondiala, numeroase atentate teroriste au vizat ziaristii francezi sau rezidentii de origine franceza din Algeria. Ca urmare, in ultimii 5 ani, au cazut victima terorismului fundamentalist circa 20.000 persoane, multe dintre acestea de origine straina. Lista Amnesty International pe 1995 si 1996 inregistreaza zeci de ziaristi si reporteri, in majoritate francezi, cazuti victima atentatelor teroriste ale FIS. Mobilizarea serviciilor de securitate si a fortelor armate algeriene, in scopul combaterii terorismului si decapitarii FIS, nu au dat rezultatele dorite, fenomenul terorist luand amploare. Cazul deturnarii avionului Air France, in 1996, pe pista aeroportului din Alger, atentat sfarsit cu bine pentru ostateci prin interventia GIGN demonstreaza ineficienta mijloacelor folosite in combaterea FIS. Mai mult, aceste actiuni de represiune au provocat FIS la actiuni mult mai sangeroase, cum ar fi macelarirea unor sate intregi, asa cum s-a petrecut in lunile iulie si august 1997. In curand, se estimeaza ca FIS va trece la insurgenta armata, atentatele teroriste

¹³ pentru urmarirea evolutiei actiunilor teroriste din Algeria in perioada 1992-1997 vezi colectiile revistelor NEESWEEK si LUMEA.

transformandu-se in rebeliune deschisa, armata, impotriva regimului de la Alger, care a demonstra incapacitatea sa de-a stapani situatia.

Concluzia analizei de mai sus este evidenta - in cazul Algeriei, spre deosebire de cel al Frantei, terorismul reprezinta o amenintare grava la adresa securitatii nationale a statului algerian. Daca situatia continua in aceleasi forme ca pana acum, iar regimul de la Alger nu gaseste modalitati eficiente de combatere a FIS, alternativele ce se intrevad pentru viitorul Algeriei sunt fie caderea in anarhia unui razboi civil, care, mai mult ca sigur, va provoca interventia unei forte multinationale sub conducerea probabila a Frantei, fie caderea regimului de la Alger si instalarea unui regim fundamentalist islamic, situatie deloc convenabila europenilor si americanilor. Un regim fundamentalist la Alger ar agrava situatia din Mediterana, in conditiile existentei, deja, a unui regim ostil occidentalilor - ne referim aici la regimul Khaddafi din Libia, sponsor al terorismului international - si ar adauga un al treilea stat pe lista celor in care domina legea islamic, dupa Iran si Afghanistanul talibanilor. Pericolul este cu atat mai mare in cazul Algeriei datorita proximitatii acesteia de Europa occidentala. Oricare ar fi, insa, implicatiile internationale, fapt este ca terorismul promovat de FIS constituie o amenintare pentru securitatea nationala a Algeriei, indiferent care din cele doua alternative mentionate mai sus se va produce.

B.2 Minoritatile etnice ca amenintare

Destramarea URSS a lasat inafara granitelor Federatiei Ruse circa 25 de milioane de vorbitori de limba rusa ca limba principala. Acest fapt afecteaza relatiile Federatiei Ruse cu republicile ex-sovietice, acum independente, Rusia considerand ca are dreptul si misiunea de-a apara minoritatile rusofone din aceste republici. Cele mai dificile probleme de acest gen se ridica in cazurile Republicii Moldova si a Statelor Baltice. In cazul primeia, existenta unei puternice minoritati rusofone in zona de frontiera cu Ucraina, zona numita Transnistria, a dat posibilitatea acesteia, cu sprijinul fatis al Rusiei si Ucrainei, sa se separe de Moldova prin constituire asa-numitei Republici Nistrene. Prezenta, in Transnistria, a Armatei a XIV-a Ruse, ramasa de pe vremea URSS in regiune, sprijinul tacit al comandantului acesteia, generalul Lebed, a incurajat minoritatea rusofona, majoritara in Transnistria, sa se inscrie pe traseul separatismului. Profitand de slabiciunea militara a Republicii Moldova, detinatoare doar a unei militii de 12.000 angajati, lipsita de armament greu si forta aeriana, separatistii au proclamat independenta Transnistriei, neezitand sa foloseasca fortele militare acceptarea acestei situatii de catre guvernul de Chisinau. Urmarea a fost conflictul din 1992, conflict in care implicarea armatei a XIV-a de partea separatistilor a fost clara pentru oricine de buna-credinta. Rusia a sustinut, in fata OSCE si a lumii intregi, ca armata a XIV-a se afla in Transnistria ca forta de mentinerea pacii, rolul sau fiind acela de-a se interpune intre beligeranti. Fara a tagadui abilitatea Moscovei de-a folosi limbajul si conceptele proprii actiunilor de peacemaking si peacekeeping in justificarea actiunilor sale ilegale, trebuie sa observam usurinta suspecta cu care Occidentul si SUA s-au pliat pe jocul Rusiei. Acelasi lucru s-a produs si in cazul agresiunii ruse din Cecenia, cand, in fata afirmatiei Rusiei ca respectiva problema tine de afacerile

interne ale federației, statele occidentale și SUA au uitat brusc că sunt aparatoare ale Drepturilor Omului și nu au schitat nici cel mai mic gest în sprijinul cecenilor care luptau pentru libertate.

Cazul Statelor Baltice se înscrie în aceeași problemă, Rusia utilizând aici existența minorității ruse, destul de numeroase - în Letonia ajunge la 35% din populația statului - în scopuri dubioase, obiectivul fiind acela de-a le reține în propria sferă de influență și de-a împiedica intrarea acestor state în NATO și UE. Ca și în cazul Moldovei, existența minorităților ruse și rusofona este o amenințare pentru securitatea națională a statelor-gazdă, Rusia demonstrându-și în continuare apetitul imperial și dorința refacerii, prin diferite metode, a fostului imperiu. Pericolul este cu atât mai mare cu cât statele occidentale au demonstrat în ultimii 7 ani că nu au nici o intenție de a supăra Rusia prin intervenții în favoarea noilor republici, amenințate de acțiunile agresive ale Moscovei.

Concluzii

Cazurile studiate mai sus, atât cât a permis spațiul restrâns aflat la dispoziție, scot în evidență câteva lucruri. În primul rând, faptul că, în acest final de mileniu, amenințările la adresa securității naționale sunt fie de natură internă, fie o combinație de acțiuni interne și externe. Probabilitatea unei agresiuni externe, a unui conflict militar stat contra stat, s-a diminuat, în Europa un astfel de eveniment fiind aproape de neconceput¹⁴. Ca urmare, atenția celor însărcinați cu problemele de securitate națională trebuie acum să se focalizeze asupra acestor noi surse de amenințare, cum sunt nu numai terorismul și problemele cauzate de minoritățile etnice, religioase sau de altă natură, analizate mai sus, ci și crizele economice și sociale, catastrofele naturale sau poluarea, epidemiile etc.

În al doilea rând, redefinirea conceptului de *securitate națională*, în virtutea modificărilor suferite de sistemul internațional după 1989, duce la necesitatea găsirii unor noi metode de asigurare a securității naționale care să fie operabile și eficiente în fața noilor amenințări. Prevenirea crizelor economico-sociale de gen Albania, a epidemiilor de gen ebola congoleza, stăvilirea terorismului internațional nu au nimic de-a face cu metodele clasice precum dezvoltarea capacităților militare, disuasiunea nucleară sau non-nucleară, nici cu concepte ca *self-reliance* sau *nonalignment*¹⁵. Toate aceste modalități de asigurare a securității naționale, foarte studiate și foarte dezvoltate din punct de vedere conceptual și metodologic, sunt eficiente în condițiile unor potențiale amenințări externe, a unor factori de risc de natură militară, dar sunt irelevante în cazul noilor factori de risc aparuți în sistemul internațional global post 1989.

¹⁴ Mihail IONESCU, Dupa hegemonie. Patru scenarii de securitate pentru Europa de Est în anii '90, București 1993, cap.I.

¹⁵ K.J. HOLSTI, op.cit., p.87-89.

In final, credem ca singura metoda eficienta de contracarare a amenintarilor de tip neconventional ramane cooperarea internationala, prin intarirea prerogativelor si capacitatilor organizatiilor internationale guvernamentale si colaborarea acestor si a guvernelor nationale cu organizatiile internationale non-guvernamentale, foarte specializate in anumite domenii, precum Medecins sans Frontieres, Greenpeace etc. In conditiile adancirii globalizarii, asigurarea securitatii nationale devine esential o problema de cooperare internationala, nici un stat nemaiputand realiza acest obiectiv prin forte proprii. Intr-un sistem global, interdependentele acopera intreaga sfera de activitate umana, evenimentele dintr-un loc sau domeniu avand efecte universale. Ca urmare, din ce in ce mai mult, conceptele de securitate nationala si securitate internationala tind sa coincidă, metodele de asigurare a acestor doua obiective devenind identice, ceea ce va duce, in viitorul apropiat, la includerea totala a capitolului securitate nationala in cartea comprehensiva a securitatii internationale.

RECONSTRUIREA IDEOLOGILOR POLITICE ÎN SOCIETATEA POSTCOMUNISTĂ - O ABORDARE SOCIAL-COGNITIVĂ

MIRELA NEMEȘ

ABSTRACT. The fall of the totalitarian regimes in the Eastern and Central European countries was followed by the appearance of an impressive number of political parties. There are two major ideological orientations that could be distinguished though: a liberal orientation which promotes the model of western democracies and a more egalitarian orientation. This study aims at describing the way in which the central ideas of this two ideological lines (liberty and equality) are reconstructed in the Romanian society and the degree to which these reconstructions are related to the electoral preferences.

Ideologia politica - un sistem de atitudini politice

Modul de definire a ideologiei politice este unul din aspectele centrale ale diferitelor abordari teoretice care vizeaza explicarea si predictia comportamentului politic. Conceptualizarea ideologiei politice este determinanta pentru cadrul de clasificare si diferentiere a orientarilor ideologice ca si pentru identificarea si caracterizarea comportamentelor probabile ale persoanelor care adera mai mult sau mai putin la o anumita orientare ideologica. Abordarea empirica a ideologiei politice a cunoscut o perioada de dezvoltare cu precadere in anii '60 - '70, perioada cunoscută sub numele de "era atitudinilor si comportamentului electoral" (McGuire, W.J., 1995). Studiile acestei perioade au in comun definirea ideologiei politice ca sistem invatat de atitudini politice precum si preferinta pentru utilizarea sondajului de opinie ca metoda de diagnostic a acestora. Distinctia intre diferite orientari ideologice se face in functie de continutul specific al atitudinilor politice. De exemplu in studiile care au ca obiect viata politica anglo-americana, diferentierea intre o orientare ideologica liberala si o orientare ideologica conservatoare in functie de atitudinile fata de libertate si egalitate (Tetlock, 1984).

Una din asumptiile majore ale acestui grup de cercetari este ca adoptarea unui anumit set de atitudini, preferinta fata de un anumit set de valori si convingeri corespunzatoare acestor atitudini - deci o anumita orientare ideologica - va determina preferinta pentru un anumit partid sau candidat politic. Asadar, evaluarea unui candidat politic, sau a unui partid politic se realizeaza in functie de

corespondenta dintre setul de atitudini/valori ale evaluatorului și oferta politică a candidatului, sau partidului politic.

Conform acestei definiții a ideologiei politice și a rolului său în determinarea comportamentului politic, în special a comportamentului electoral, "în timp ce ideologia diferențiază oamenii raționamentul este un proces cu structura universală, care permite înțelegerea celorlalți și o cale de descoperire a adevărului obiectiv" (Rosenberg, S.W., 1988, p.96). Structura universală a raționamentului prin care se realizează evaluarea politică din perspectiva teoriei alegerii raționale ar putea fi sumar descrisă astfel. Evaluatorul este capabil să perceapă și să analizeze ofertele politice prin prisma costurilor și beneficiilor pe care acestea le implică în raport cu sistemul propriu de valori și să aleagă în urma unui astfel de calcul oferta care asigură un maximum de beneficii și un minimum de costuri - maximizarea utilității subiective expectate.

În ce privește adoptarea unui anumit set de atitudini politice de către un individ, procesul este determinat în cea mai mare măsură de mediul social: socializarea politică are loc prin preluarea atitudinilor politice comune grupului social în care individul se dezvoltă (Jennings, M, Niemi, R., 1968).

Asadar, definirea ideologiei politice ca set de atitudini diferențiate în funcție de conținutul lor specific și preluate din mediul social proximal ca și asumția existenței unei structuri de raționament universală sunt elementele definitorii ale cadrului teoretic utilizat de cercetările ideologiei politice în era atitudinilor politice și comportamentului electoral.

Abordarea ideologiei politice din perspectiva cognitivității sociale

Termenul de *cognitivitate socială* delimitază un grup de teorii la granița dintre psihologia cognitivă și psihologia socială ale căror principale reprezentante sunt teoriile consistenței cognitive, teoria schemelor cognitive sociale și teoria atribuirilor cauzale. Vom insista în special asupra relevanței primelor două teorii în descrierea relației dintre sistemul de atitudini politice și comportamentul electoral. În primul rând trebuie menționat că abordarea ideologiei din perspectiva teoriilor cognitivității sociale păstrează elementele esențiale ale cadrului conceptual descris anterior, și anume: definirea ideologiei politice ca sistem de atitudini și evaluarea ofertei actorilor politici (și în consecință comportamentul electoral) ca rezultat al corespondenței dintre sistemul atitudinal subiectiv și oferta politică. Conceptele cognitivității sociale aduc însă anumite specificări atât în ce privește sistemul de atitudini politice cât și a modului în care se realizează evaluarea politică. Aceste specificări atrag atenția asupra unor caracteristici generale ale funcționării sistemului cognitiv: tendința de a menține consistența cognitivă și organizarea cunoștințelor în sisteme de scheme cognitive.

Dinamica atitudinilor politice și consistența cognitivă. Conceptul de consistență cognitivă (Heider F., 1958, Festinger L., 1957) descrie tendința spre menținerea unei congruențe între cunoștințe sau atitudini. Perceperea incongruențelor, a disonanței între cunoștințe, sau între atitudini, (sau între o anumită atitudine și un comportament) are un ecou afectiv negativ și determină reacții care

reinstaurază consistența cognitivă. Reacțiile posibile sunt diverse: schimbarea unuia dintre elementele relației incongruente (de ex. structura de cunoștințe, atitudinea) pentru a fi în acord cu cel de-al doilea element (de ex. o altă atitudine, un comportament, o nouă informație); încadrarea relației într-un cadru mai larg în care elemente adiționale explică (rationalizează) existența unei astfel de incongruențe reducând astfel starea de disonanță fără a modifica nici unul dintre elementele relației; sau chiar negarea incongruenței. Așadar, schimbarea atitudinilor politice are loc în situațiile în care incongruențe între atitudinile politice sau între o anumită atitudine și un comportament determină apariția stării de disonanță.

Selectivitatea atitudinală în percepția ofertei politice. Conceptul de schemă cognitivă descrie o altă caracteristică generală a funcționării sistemului cognitiv și anume organizarea cunoștințelor dintr-un anumit domeniu în structuri ierarhice – schemele cognitive. Elementele definitorii ale acestor structuri sunt: o descriere generică a domeniului, exemple particulare ale obiectelor domeniului respectiv și relațiile dintre acestea (Lau, 1986). Modul de ierarhizare a cunoștințelor – a unităților informaționale care compun o anumită schemă cognitivă - reflectă gradul de generalizare și abstractizare al acestora. Categoriile generale și abstracte reprezintă nivelele superioare în structura unei anumite scheme cognitive în timp ce unitățile informaționale specifice și concrete reprezintă nivelele de la baza schemei cognitive. O anumită categorie este cu atât mai generală cu cât se află în relație cu mai multe unități informaționale concrete, cu mai multe situații sau obiecte specifice.

Rolul schemelor cognitive este de a ghida percepția informațiilor noi ca și reactualizarea informațiilor din memorie. Organizarea cunoștințelor în scheme cognitive este o reacție adaptativă a sistemului cognitiv la mediul informațional cu care are contact, în situația în care capacitatea sa de percepere și de prelucrare a informației este limitată.

În funcție de gradul de generalitate a schemelor cognitive care îl compun, un sistem cognitiv poate funcționa diferit. Diferențierea se face între stilul cognitiv complex și flexibil pe de o parte, capabil să opereze cu o cantitate mai mare de informații pe care să le evalueze din perspectiva unui ansamblu de dimensiuni și pe de altă parte, un stil cognitiv simplu și rigid, corespunzător unui sistem cognitiv ale cărui structuri de cunoștințe înglobează o cantitate mai redusă de informație și ale cărui evaluări sunt adesea unidimensionale. Rigiditatea și flexibilitatea se referă la modalitatea în care sistemul cognitiv percepe și prelucrează informațiile noi, în mod special informațiile discordante față de cunoștințele anterioare.

Data fiind capacitatea limitată a sistemului cognitiv de a opera cu informația politică pe care mediul informațional o furnizează, un raționament de tipul calculului costuri/beneficii pentru fiecare dintre alternativele posibile este greu de realizat. Limitările privesc atât capacitatea de a percepe toate ofertele politice alternative și caracteristicile lor, cât și capacitatea de a compara aceste caracteristici pentru a determina alternativa care asigură maximizarea utilității subiective expectate. Conform teoriilor cognitive percepția informației politice este parțială și selectivă, iar selecția este în favoarea informațiilor care sunt similare

intr-o oarecare masura cu structurile de cunostinte anterioare, cu atitudinile anterioare. Lau, R.R. (1986) descrie modul in care relatia dintre categorii diferite de scheme cognitive politice si evaluarea politica a candidatilor la presedentie determina comportamentul electoral al evaluatorilor.

Astfel, selectivitatea atitudinala in perceptia informatiei politice determina o tendinta spre conservarea atitudinilor anterioare - atentia se centreaza pe informatiile congruente atitudinilor deja formate schimbarile, informatiile incongruente cu aceste atitudini si care ar putea determina schimbari in sistemul atitudinal fiind neglijate. Aceasta tendinta generala de conservare a atitudinilor anterioare ca si dinamica atitudinilor politice sunt mediate de stilul cognitiv complex sau simplu utilizat in prelucrarea informatiei politice in special in cazul in care prezenta informatiei incongruente devine dificil de ignorat (de exemplu liberalizarea mass media in societatile post-totalitare este o situatie in care informatiile defavorabile regimului totalitar sunt o sursa permanenta de incongruente cu atitudinile politice socializate in acest regim). In astfel de situatii conservarea atitudinilor anterioare presupune un nivel ridicat de complexitate a sistemului cognitiv pentru ca acesta sa fie capabil sa rezolve incongruențele prin integrarea noilor informatii. In cazul in care fie nu exista abilitatea pentru a rezolva astfel incongruențele, fie domeniul respectiv nu este central pentru individul care evalueaza aceasta situatie, reactia este de a schimba unul din elementele incompatibile, in acest caz atitudinea politica.

Relatia intre orientarea ideologica si comportamentul electoral

Studiile care isi propun caracterizarea relatiei dintre orientarea ideologica si stilul cognitiv - (Tetlock, 1984, 1983) incearca sa identifice corespondente intre caracteristici ale sistemului cognitiv (complexitate si flexibilitate sau simplitate si rigiditate) si patternuri de atitudini caracteristice unor orientari ideologice diferite (conservatoare sau liberala). Rezultatele acestor studii demonstreaza existenta diferentelor de stil cognitiv nu intre orientari ideologice distincte ci intre variante extremiste si moderate ale aceleasi orientari. Astfel un stil cognitiv complex se asociaza variantelor moderate ale orientarilor ideologice (conservatoare sau liberala) in timp ce un stil cognitiv simplu se asociaza variantelor extreme ale acestora.

Studiul de fata isi propune sa verifice in ce masura exista o asociere intre orientarea ideologica si comportamentul electoral ipoteza centrala fiind ca orientarea ideologica (de stanga sau de dreapta) a electorilor determina preferinta acestora pentru candidatii politici cu aceeasi orientare ideologica.

METODA

Datele au fost obtinute in cadrul sondajului realizat de Facultatea de Stiinte Politice si Administrative in Cluj-Napoca in decembrie 1998 pe un esantionn de 950 subiecti reprezentativ pentru populatia Clujului. Din chestionarul original au fost selectati itemii relevanti pentru orientarea ideologica si votul exprimat in alegerile prezidentiale din 1992 si 1996 (vezi Anexa1). In ce priveste orientarea ideologica, intrebarile vizeaza doua categorii de atitudini: atitudini fata de situatii

specifice (ex. Guvernul ar trebui sa impiedice inchiderea intreprinderilor de stat pentru a proteja locurile de munca) si atitudini care presupun conceptualizari cu un grad mai inalt de generalizare si abstractizare - valorizarea ideii de libertate sau valorizarea ideii de egalitate in evaluarea vietii sociale.

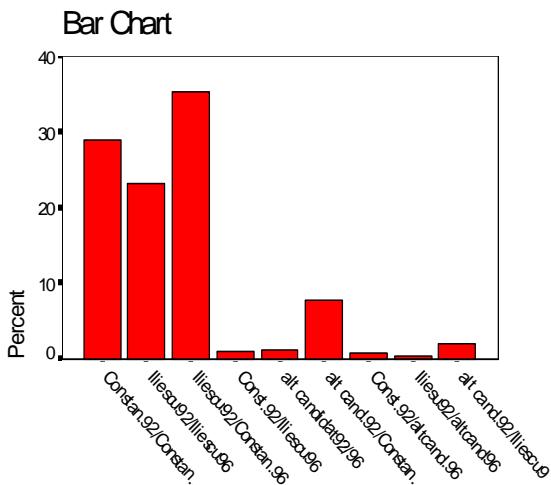
REZULTATE

Relatia orientare ideologica - comportament electoral

Analiza a urmarit verificarea asocierii intre orientarea ideologica a electorilor si preferinta acestora pentru candidatii politici.

Orientarea ideologica este definita in functie de structura sistemului de atitudini politice. Distinctia pe care o utilizam aici este intre o orientare liberala sau egalitariana in functie de atitudinile exprimate atat in cazul conceptelor de libertate si egalitate cat si in cazul situatiilor specifice.

Comportamentul electoral considerat aici este votul exprimat in alegerile prezidentiale consecutive din 1992 si 1996. Categoriile corespunzatoare acestei variabile reprezinta acordarea votului candidatului Constantinescu in ambele alegeri si, respectiv, acordarea votului candidatului Iliescu in ambele perioade electorale. Toate celelalte variante de raspuns posibile (acordarea votului constant unui alt candidat, sau votarea unuia dintre candidati intr-una din campanii si a unui candidat diferit in cea de-a doua campanie) au fost grupate in categoria "alt". Raspunsurile au fost codate in acest mod pentru a obtine efectul cel mai puternic: daca exista o relatie de asociere intre orientarea ideologica si preferinta pentru un anumit candidat politic este mai probabil ca aceasta relatie sa fie maai puternica in cazul in care preferintele electorale sunt stabile. Proportia acestor categorii de raspuns in esantionul total se poate observa in Graficul nr.1.

votul exprimat la alegerile prezidentiale 1992 si 1996

Cases weighted by Q68

Graficul nr.1

Rezultatele (Tabelul nr.1) confirma existenta relatiei dintre atitudinile fata de liberatate/egalitate si comportamentul electoral (votul exprimat in alegerile prezidentiale din 1992 si 1996) valoarea lui $\chi^2(2, N=610)=37,067$ fiind semnificativa la un prag de semnificatie de $p < 0.01$. Se observa astfel ca atitudini favorabile ideii de egalitate – o orientare ideologica egalitariana – corespund preferintei pentru Ion Iliescu, iar atitudini favorabile ideii de libertate - o orientare ideologica liberala –corespund prefeerintei pentru Emil Constantinescu. In ce priveste cea de-a treia categorie de comportament electoral, orientarea ideologica pare sa fie mai degraba liberala, dar pentru o concluzie certa este nevoie de o analiza diferentiata pentru toate categoriile posibile de raspuns care au fost grupate aici si care pot fi observate in graficul nr. 1.

Tabelul nr.1

			votul exprimat in alegerile prezidentiale (’92 si ’96)			Total
			Constantinescu	Iliescu	alt	
atitudinea fata de	libertate	n	141	68	167	376
		%	23,1%	11,1%	27,4%	61,6%
	egalitate	n	37	75	122	234
		%	6,1%	12,3%	20,0%	38,4%
Total		n	178	143	289	610
		%	29,2%	23,4%	47,4%	100,0%

In ce priveste relatia orientare ideologica/comportament electoral in cazul atitudinilor fata de situatii concrete relatia se verifica in cazul in care exista diferente semnificative intre raspunsurile subiectilor ale caror preferinte electorale se indrepta spre actori politici diferiti.

RECONSTRUIREA IDEOLOGIILOR POLITICE ÎN SOCIETATEA POSTCOMUNISTĂ

Tabelul nr. 2

	votul in alegerile prezidentiale	N	Rangul mediu
1. Veniturile oamenilor ar trebui sa fie asemanatoare pentru toti	Constantinescu	180	186,07
	Iliescu	144	133,04
	Total	324	
2. Libertatea politica trebuie sa fie introdusa treptat in tara noastra pt. ca oamenii nu au invatat inca ce sa faca cu ea	Constantinescu	166	151,31
	Iliescu	124	137,72
	Total	290	
3. Statul ar trebui sa garanteze locuri de munca pentru toti cetatenii	Constantinescu	180	191,43
	Iliescu	146	129,07
	Total	326	
4. Guvernul ar trebui sa aiba mai mult control asupra deciziilor politice luate de autoritatile locale	Constantinescu	181	166,92
	Iliescu	150	164,89
	Total	331	
5. O guvernare cu mai multe partide este mai buna decat o guvernare cu un singur partid.	Constantinescu	181	151,34
	Iliescu	150	183,69
	Total	331	
6. Guvernul ar trebui sa impiedice inchiderea intreprinderilor de stat pentru a proteja locurile de munca	Constantinescu	181	197,43
	Iliescu	150	128,07
	Total	331	
7. Avem nevoie de un conducator puternic pentru a face ordine in Romania	Constantinescu	181	188,56
	Iliescu	150	138,78
	Total	331	
8. Un sistem economic corect este acela in care nu exista diferente mari intre salarii	Constantinescu	180	187,54
	Iliescu	150	139,05
	Total	330	
9. Intreprinderile de stat care au pierderi si nu pot fi redresate, ar trebui sa fie inchise cat mai curand.	Constantinescu	181	139,97
	Iliescu	150	197,41
	Total	331	
10 Toate proprietatile nationalizate in timpul regimului comunist ar trebui sa fie inapoiate fostilor proprietari	Constantinescu	181	131,64
	Iliescu	150	207,46
	Total	331	

Testul utilizat pentru verificarea semnificatiei statistice a acestor diferente este Kruskal-Wallis (Tabelul nr. 3). Ranguri medii mai mari (in Tabelul nr. 2) corespund unei atitudini nefavorabile situatiei descrise de afirmatia respectiva evaluata (modalitatile de raspuns pentru acesti itemi au fost: 1. Sunt cu totul de acord, 2. Sunt oarecum de acord, 3. Nu prea sunt de acord, 4. Nu sunt de loc de acord). Dupa cum se observa in tabelul nr. 2. Acolo unde apar diferente semnificative (este vorba despre afirmatiile 1, 3, 5, 6, 7, 8, 9, 10) diferentele sunt consecvente cu preferinta electorala. Subiectii care voteaza constant cu Emil Constantinescu au atitudini nefavorabile fata de afirmatiile care reprezinta situatii in care valoarea de libertate este contrazisa sau in care este clara valorizarea cu precadere a valorii de egalitate. Aceasta consecventa se mentine si pentru subiectii care voteaza constant cu Ion Iliescu, dar in sensul invers si anume in favoarea ideii de egalitate.

Tabelul nr. 3

Test Statistics^{a,b}

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Chi-Square	28,250	2,163	43,644	,039	10,408	46,704	34,229	22,924	38,107	57,068
df	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Asymp. Sig.	,000	,141	,000	,843	,001	,000	,000	,000	,000	,000

a. Kruskal Wallis Test

b. Grouping Variable: VOTPRESS

Datele analizate aici se refera in special la acel segment al populatiei Clujului care are preferinte electorale stabile. Pentru acest segment al electoratului asocierea demonstrata intre orientarea ideologica atat la nivelul conceptelor abstracte de egalitate si libertate cat si la nivelul atitudinilor fata de situatii care reprezinta instantieri concrete ale acestor valori si comportamentul electoral, arata ca intr-adevar orientarea ideologica poate fi determinanta in evaluarea candidatilor politici.

BIBLIOGRAFIE

1. Heider, F., (1958), *The psychology of interpersonal relations*. New York: Wiley.
2. Festinger, L., (1957), *A theory of Cognitive Dissonance*, Stanford: Stanford Univ. Press.
3. McGuire, WJ., (1995), *The Poli-Psy Relationship: Three phases of a long affair*, in Iyengar, S and McGuire WJ (eds.) *Exploration in Political Psychology*, Duke University Press.
4. Tetlock, PE., (1984), *Cognitive Style and Political Belief Systems in the House of Commons*, *Journal of Personality and Social Psychology*.
5. Rosenberg, WS., (1988), *Reason, Ideology and Politics*, Princeton University Press
6. Jennings, M. and Niemi, R. (1968), *The transmission of political values from parent to child*, *American Political Science Review*, 62.
7. Lau, RR. and Sears, DO., (1986), *Social cognition and political cognition: the past, the present, and the future*, in Lau RR si Sears DO (eds) *Political Cognition*, Lawrence Erlbaum Associates Publishers, London.
8. Lau, RR., (1996), *Political Schemata, Candidate Evaluation and Voting Behavior*, in *Political Cognition*, Lawrence Erlbaum Associates Publishers, London.

MASS-MEDIA SI OPINIA PUBLICA IN CAMPANIA ROMANIEI PENTRU INTEGRAREA IN NATO

OLIVIA TODEREAN

ABSTRACT. The present article looks at the discourse of the Romanian press during the campaign to enter NATO in 1997. After a brief overview of the literature, the author puts forward four hypotheses: (1) the press did not have its own message; (2) it reproduced the official discourse; (3) it overemphasized the "legendary" and dramatic character of the whole campaign; (4) the press transmitted a false feed-back of the public, much stronger than it was really the case. A broad content analysis on the first three most read Romanian dailies - *Evenimentul Zilei*, *Adevarul* and *Romania libera* - confirms the hypotheses, with a certain amount of nuance depending on the newspaper. Moreover, the press seems not to have played even the minimum role of setting the agenda in the matter. Its part was to dramatize the topic via an abuse of symbols and poll figures and to create an impression of stringency and mobilization far beyond the limits of reality. This in turn produced a specific impact both on the public and on the officials, an effect that further pushed the campaign into a mass illusion.

Mass-media si opinia publica

Articolul de fata isi propune sa cerceteze care a fost discursul presei romanesti in campania Romaniei pentru integrarea in NATO. Interesul acesta se inscrie intr-o cercetare mai ampla cu privire la rolul opiniei publice romanesti in campania pentru NATO si in politica externa in general.¹ Preocuparea nu este una singulara ci poate fi incadrata intr-o linie de cercetare in stiintele sociale

¹ Articolul este o dezvoltare a capitolului 4 din lucrarea noastra *Opinie publica si politica externa. Cazul campaniei Romaniei pentru integrarea in NATO*, -lucrare de licenta, Biblioteca Facultatii de Stiinte Politice si Administrative, 1998. Ea cuprinde o cercetare asupra relatiei oficiali ↔ mass-media → opinie publica, pentru cazul analizat, precum si o revizuire ampla a fundamentelor teoretice ale relatiei opinie publica-politica externa.

dedicata acestui subiect.² Consensusul Almond -Lippmann (Holsti, 1992), care domina cercetarile in domeniu in anii '50-'70, este chestionat in fiecare dintre asumptiile sale esentiale (Holsti, 1992, Todorean, 1998).

Astfel, Wittkopf (1986, 1990) argumenteaza coerenta opiniilor publicului american cu privire la politica externa si posibilitatea de a incadra aceste opinii in atitudini generale care se inscriu pe dimensiunile sustinere-opozitie fata de internationalismul militant si respectiv sustinere-opozitie fata de internationalismul cooperativ. Tot impotriva asumptiei incoerentei si non-atitudinilor se inscriu si cercetarile lui Hurwitz si Peffley (1987). Ele demonstreaza ca atitudinile publicului cu privire la politica externa au o structura ierarhica. Preferintele particulare cu privire la o anumita politica externa deriva din pozitii generale -*general postures*, care la randul lor sunt determinate de un set de valori centrale -*core values*, care se refera la perceptia comunitatii internationale in general. Dincolo de argumentarea coerentei atitudinilor si opiniilor cu privire la politica externa, Hurwitz si Peffley mai aduc o precizare importanta, anume aceea ca atitudinile sunt coerente, dar nu pot fi incadrate in scala obisnuita folosita pentru clasificarea atitudinilor pe probleme interne, adica liberal ↔ conservator.

Ceea ce este de remarcat referitor la cercetarile amintite este ca ele nu incearca sa demonstreze empiric cauzalitatea. De obicei este demonstrata covariatia -chiar pe perioade mari de timp- si eventual ordinea temporală (Kusnitz, 1984, Page, Shapiro, 1983, 1992). In rest, se argumenteaza de fapt plauzibilitatea cauzalitatii.

O ultima observatie privitoare la tendintele actuale de cercetare a relatiei opinie publica - politica externa se refera la diversificarea modalitatilor de abordare a acesteia. O abordare aparte este realizata de Thomas Risse-Kappen (1991). Cercetarea sa analizeaza comparativ aceasta relatie pe cazul Germaniei, Frantei, Japoniei si SUA. De asemenea, ea include in analiza variabile institutionale. O alta abordare interesanta este realizata de cercetarile lui Philip Powlick (1991, 1995), care incearca sa masoare impactul pe care opinia publica il are asupra perceptiilor oficialilor politicii externe, precum si variabilele care pot influenta impactul opiniei publice la acest nivel.

Importanta mass-media in relatia opinie publica - politica externa este subliniata de toate studiile mentionate. Ea reprezinta un subiect mult dezbatut atat in literatura care se concentreaza asupra relatiei opinie publica - politica publica, cat si in literatura de specialitate dedicata exclusiv temei mass-media. Astfel, dincolo de controverse asupra gradului in care mass-media pot influenta publicul (Bryant, Zillmann, 1994, Price, 1992, Crespi, 1989) sunt recunoscute efectele de *agenda setting* - impunerea unor anumite probleme la ordinea zilei si chiar a unei

² Almond, 1954, Rosenau, 1961, Cohen, 1973, Page, Shapiro, 1983, Hurwitz, Peffley, 1987, Page, Shapiro, Dempsey, 1987, Powlick, 1991, Risse-Kappen, 1991, Zaller, 1992, Page,

ierarhii a lor, impunere care se realizeaza atat pentru oficiali cat si pentru public- si efectul de *priming* - favorizarea dezvoltarii unor atitudini similare celor care sunt descrise sau care inspira discursul mediatic (McCombs, Shaw, 1972, Gamble, Gamble, 1986, Iyengar, Kinder, 1987, Rick, 1997). In afara acestor efecte specifice, rolul mass-media in relatia opinie publica - politica publica (inclusiv politica externa) se refera atat la calitatea sa de canal principal de comunicare -si de potentare a relatiei public-oficiali - cat si la calitatea sa de emitator autonom de mesaje pe aceste canale (Rosenau, 1961, Powlick, 1995)³.

Ipoteze. Metodologie

Ipotezele cu care am pornit in abordarea analizei noastre asupra mass-media se refera doar la discursul ziarelor, in absenta unor posibilitati de observare riguroasa a posturilor de televiziune. **(1)** Prima ipoteza afirma ca ziarele nu au avut un discurs propriu cu privire la problema integrarii Romaniei in NATO sau a extinderii NATO, in general. **(2)** Ele au reflectat in mare masura discursul oficial, intelegand prin discurs oficial ansamblul declaratiilor emise de persoane apartinand principalelor institutii politice (*government*)⁴. **(3)** Sesizand potentialul de *story* al politicii in cauza (prima sansa adevarata a romanilor, transformarea fata de sistemul de securitate al razboiului rece, interesele marilor puteri, etc.), ziarele au amplificat efectul discursului oficial si au dramatizat mai mult problema, prin frecventa tratarii subiectului si prin accentul pus pe valorile simbolice ale discursului (lupta, conflict, speranta, etc.). **(4)** Acest discurs a transmis un *feedback* al publicului catre oficiali mult mai stringent si constrangator decat a fost el in realitate. Ca atare, discursul presei a contribuit si a creat in buna masura campania de "mobilizare" nationala desi s-a dorit doar o reflectare a ei.

Ca metodologie de abordare a rolului mass-media in campania pentru NATO am optat pentru analiza de continut. Discursul presei este reprezentat de analiza *Evenimentului Zilei*, *Adevarului* si *Romaniei Libere*, primele trei cele mai citite cotidiene nationale in martie 1997 (Barometrul de opinie publica, martie 1997).

Unitatile de numarare sunt reprezentate de articolele, relatarile, orice text individualizat care se refera la tema NATO. Unitatile de context sunt numerele de ziar. Tema cercetata, discursul pe marginea problemei NATO, a fost impartita in trei sub-teme - trei itemi: NATO, in general, NATO si problema extinderii, relatia

Shapiro, 1995, Powlick, 1995, etc. Pentru o inventariere foarte amanuntita a cercetarilor in domeniu, vezi Holsti, 1992.

³ Vezi subcapitolul 1.3. al lucrarii *Opinie publica si politica externa...* Aici sunt reproduse schemele lui Rosenau (1961) si Powlick (1995) care rezuma toate rolurile posibile pe care mass-media le poate dobandi in relatia analizat. Vezi de asemenea observatiile lui Rosenau (1961), pp. 16-21.

⁴ Pentru o analiza a discursului oficial din campania pentru NATO, vezi Todorean (1998), capitolul 3.

Romania-NATO. Categoriile fiecarui item au fost: *fapte si informatii, comentarii favorabile, comentarii neutre* (tip analize), *comentarii defavorabile*. Fiecare item a avut si categoria *alte*, pentru acele articole care nu s-au putut incadra in niciuna din celelalte categorii si pentru articolele care au tratat colateral tema NATO. Ele nu intra in categoriile celelalte dar se poate afirma ca au un efect de "zgomot", de a mentine problema "la indemana"⁵.

La capitolul *Observatii* s-a notat daca exista interventii ale ziaristului in text, daca este vorba de interviuri, relatari sau relatari pe scurt, daca subiectul este tratat colateral si nu se poate incadra in categoriile propriu-zise sau daca este vorba de fapte diverse. Nu a fost nevoie de esantionare, pentru ca am analizat toate numerele pe perioada 10 iulie 1996- 10 iulie 1997. Perioada a fost aleasa astfel pentru a avea termen de comparatie cu perioada dinaintea alegerilor generale si pentru a incerca sa gasim punctul de plecare al intregii campanii.

Ceea ce este de remarcat legat de rezultatele analizei de continut este ca numeroase unitati s-au incadrat la mai multe categorii si chiar la mai multe sub-teme, de aceea totalul pe categorii sau pe sub-teme este foarte greu de calculat. Am marcat in expunerea datelor, unitatile care se incadreaza doar la o categorie sau la o sub-tema si cele care se incadreaza inclusiv la acea categorie sau sub-tema. Primele nu epuizeaza totalul categoriei sau sub-temei, iar ultimele il depasesc. Complexitatea datelor nu ne-a permis o alta modalitate de prezentare, mai usor verificabila. In ceea ce priveste expunerea datelor in procentaje, toate procentajele din tabele se refera la totalul unitatilor inregistrate pe respectivul ziar - 100%. Atunci cand procentele se refera la un alt total, acesta va fi mentionat.

In ceea ce priveste clasificarea declaratiilor pe categorii de simboluri, ea a fost facuta atat de catre autor cat si de alte doua persoane complet independente, pentru a evita posibilele erori si efectele de auto-sugestie. Eroarea de clasificare a fost sub 10% dintre articolele si declaratiile analizate⁶. Categoriile de simboluri utilizate sunt: I -istorice, L -de lupta, S -sportive, N -nationale si E -europene. Invocarea Yaltei cu simbolistica sa ambigua este mentionata ca atare, desi intra la categoria de simboluri I⁷.

Verificarea ipotezelor

Ipoteza 1 se refera la faptul ca *ziarele nu au avut un discurs specific in campania Romaniei pentru NATO*. Dupa cum se poate vedea si din tabelele 4.1. - 4.3., ipoteza se verifica cel mai bine pentru *Evenimentul Zilei*, care are un procent

⁵ Vezi Zaller (1992) p. 48, axioma accesibilitatii.

⁶ Cele doua persoane care au facut clasificarile in paralel au identificat aceleasi simboluri cu autorul si altele in plus. Nu am considerat aceasta eroare de clasificare, deoarece clasificarea autorului se regaseste in intregime in aceste cazuri.

⁷ Pentru explicarea acestor categorii si a utilizarii lor, ca si pentru justificarea particularitatilor simbolului Yalta, vezi Todorean (1998), capitolul 2 si 3.

total al intervențiilor (comentariilor) ziaristului de 13, 95% din ansamblul articolelor, distribuite astfel pe sub-teme: 1,59%, 3,18 % și respectiv 10,77%⁸. *Adevarul* inregistrează un procent de 19,18% articole cuprinzând și comentariul ziaristului, dispuse în felul următor: 1,77%, 12,72% și respectiv 8,23%⁹. Fără a fi foarte mult, este un procent care ar permite o infirmare a ipotezei 1, în sensul că s-ar putea configura un discurs propriu pe intervalul acesta de 19%. *Romania Libera* este, dintre cotidienele analizate, cel care are cea mai mare marja de libertate în elaborarea unui discurs propriu: 21,08% articole cuprind și comentarii ale ziaristului, distribuite pe sub-teme astfel: 4,17%, 13,19% și respectiv 11,61%¹⁰. După cum se vede însă, defalcarea pe sub-teme a discursului propriu ziarelor arată că intervalul liber pentru construirea unui discurs propriu a fost mai mare pentru problema extinderii NATO decât pentru problema integrării României în NATO.

Acestea ar fi datele specifice pentru susținerea ipotezei 1. Ea însă este parțial infirmată în cazul *Romaniei Libere*, singurul cotidian la care am identificat o bresă de discurs propriu, distinct de cel oficial. Analiza conținutului articolelor din acest cotidian ne releva că au existat câteva articole (inclusiv editoriale) în *Romania Libera* care au vehiculat ideea că integrarea în NATO nu merită sacrificiul teritoriilor istorice - Bucovina și ținutul Hertei -, cu corolarul inutilității intrării în NATO fără drepturile la aceste teritorii¹¹. O tentativă izolată de abordare a problemei integrării în NATO din perspectiva costurilor există în același cotidian, sub forma unui singur editorial în care Anton Uncu analizează sacrificiile pe care le-ar cere integrarea în NATO și concluzionează "Adevărul este că struguri NATO sunt prea scumpe"¹².

⁸ Totalul nu este egal cu suma comentariilor pe fiecare sub-temă deoarece anumite comentarii se înregistrează la articole care tratează două sub-teme și de aceea au fost numărate de două ori.

⁹ Aceeași remarcă de mai sus.

¹⁰ V. nota 4 și 5.

¹¹ V. în acest sens editorialul lui A. Uncu din 22 ianuarie 1997, no. 2073 și articolul pe tema NATO de la pagina 5 a aceluiași număr de asemenea v. editorialul lui O. Paler din 14 februarie 1997, no. 2093 și apelul din 6 martie 1997, no. 2110, p. 3.

¹² No. 2115, 12 martie 1997, p. 1.

Tabelul 4.1. Clasificarea unităților pe categorii și sub-teme

Ziarul	NATO, in general					NATO si problema extinderii					Romania si integrarea in NATO				
Evenimentul Zilei	76 <i>66</i> 25(R)					228 <i>198</i> 64(R)					278 <i>236</i>				
	1. 52 <i>40</i>	2. 4 <i>2</i>	3. 2	4. 3 <i>2</i>	5. 16 <i>2</i>	1. 87 <i>37</i>	2. 67 <i>27(R)</i>	3. 20	4. 91 <i>31(R)</i>	5. 45	1. 94 <i>42</i>	2. 107 <i>41</i>	3. 12	4. 37 <i>16</i>	5. 82
Adevarul	95 <i>70</i> 22(R)					522 <i>455</i> 148(R)					425 <i>361</i>				
	1. 60 <i>33</i>	2. 4 <i>1</i>	3. 14	4. 8 <i>2</i>	5. 16 <i>2</i>	1. 187 <i>64</i>	2. 162 <i>67(R)</i>	3. 125	4. 140 <i>40(R)</i>	5. 82	1. 140 <i>45</i>	2. 184 <i>61</i>	3. 51	4. 62 <i>11</i>	5. 90
Romania libera	115 <i>74</i> 14(R)					429 <i>333</i> 103(R)					450 <i>363</i>				
	1. 63 <i>24</i>	2. 9 <i>0</i>	3. 25	4. 8 <i>2</i>	5. 33 <i>2</i>	1. 202 <i>35</i>	2. 134 <i>67(R)</i>	3. 116	4. 92 <i>18(R)</i>	5. 86	1. 184 <i>18</i>	2. 183 <i>19</i>	3. 43	4. 58 <i>9</i>	5. 115

Legenda:

* tot ceea ce este cu **bold** se inscrie inclusiv la sub-tema sau categoria respectivă avem deci 76 de unități care tratează și sub-tema NATO, *in general*

** tot ceea ce este scris în *italic* se clasifică doar la sub-tema sau categoria respectivă avem deci 66 de unități care se înscriu numai la sub-tema NATO, *in general*

*** cifrele care au lângă ele (R) reprezintă numărul de unități din acea sub-tema sau categorie care se referă la România.

1. reprezintă categoria *Fapte, informații*
2. reprezintă categoria *Comentarii favorabile*
3. reprezintă categoria *Comentarii neutre (analize)*
4. reprezintă categoria *Comentarii defavorabile*
5. reprezintă categoria *Alte*

N.B. Unitățile înregistrate se clasifică adesea la mai multe categorii sau chiar la mai multe sub-teme, de aceea totalurile fecare sub-teme nu reprezintă suma unităților înregistrate pe categoriile sub-temei respective. Suma unităților înregistrate în italic, numai la o anumită categorie trebuie să fie mai mică decât suma unităților înregistrate numai la sub-tema respectivă.

Tabelul 4.2. Clasificarea unităților pe sub-teme și categorii, în procentaje.

Ziarul	NATO, in general					NATO si problema extinderii					Romania si integrarea in NATO				
Evenimentul Zilei	13,4 <i>11,6</i> 4,2(R)					40,1 <i>34,9</i> 11,3(R)					49,1 <i>41,6</i>				
	1. 9,1	2.	3.	4.	5. <i>2,8</i>	1. 14,4 <i>5,8</i>	2. 12,0 <i>4,9(R)</i>	3. 3,5	4. 16,0 <i>5,4(R)</i>	5. 8,1	1. 15,9 <i>7,2</i>	2. 19,7 <i>8,4</i>	3. 2,1	4. 6,5 <i>1,7</i>	5. 14,4
Adevarul	9,6 <i>7,2</i> 2,2(R)					54,4 <i>47,4</i> 15,4(R)					44,4 <i>37,6</i>				
	1. 6,2 <i>3,4</i>	2.	3.	4.	5. <i>1,6</i>	1. 19,4 <i>6,6</i>	2. 16,8 <i>6,9(R)</i>	3. 13,0	4. 14,5 <i>4,1(R)</i>	5. 8,5	1. 14,5 <i>4,6</i>	2. 19,1 <i>6,3</i>	3. 5,3	4. 6,4 <i>1,1</i>	5. 9,3
Romania libera	12,9 <i>8,3</i> 1,5(R)					48,3 <i>37,5</i> 11,6(R)					50,7 <i>40,9</i>				
	1. 7,1 <i>2,7</i>	2.	3.	4.	5. <i>3,7</i>	1. 22,7 <i>3,9</i>	2. 15,1 <i>7,5(R)</i>	3. 13,0	4. 10,4 <i>2,0(R)</i>	5. 9,6	1. 20,7 <i>2,0</i>	2. 20,6 <i>2,1</i>	3. 4,8	4. 6,5 <i>1,0</i>	5. 12,96

Legenda:

Toate numerele reprezintă procentaje, raportate la numărul total de articole pe ziarul respectiv. În rest, legenda este aceeași cu a Tabelului 4.1., 1 reprezentând *fapte, informații*, 2 *comentarii favorabile*, 3 *comentarii neutre (analize)*, 4 *comentarii defavorabile* și 5 *alte*.

Din nou tot ceea ce este cu **bold** se încadrează inclusiv la categoria sau sub-tema respectivă, ceea ce este cu italic se încadrează doar la categoria sau sub-tema respectivă procentajele cu (R) reprezintă numărul de unități în care este menționată și România.

Tabelul 4.3. Procentajele reprezentand unitatile in care se inregistreaza si interventia ziaristului.

Ziarul	NATO, in general	NATO si problema extinderii	Romania si integrarea in NATO
Ev.Zilei	1,59%	3,18%	10,77%
Adevarul	1,77%	12,72%	8,23%
Romania Libera	4,17%	13,19%	11,61%

Ipoteza 2 vine sa o completeze pe prima in sensul ca *in locul unui discurs propriu ziarele au preferat sa reflecte discursul oficial*. *Evenimentul Zilei* are un procent de 10,20% dintre unitati reprezentand pozitii oficiale romanesti si de 21,90% unitati reprezentand pozitii oficiale straine. Procentajele merg in sensul unei posibilitati de infirmare a ipotezei 2 in cazul *Adevarului*, cu 5,3% pozitii oficiale romanesti si 13,6% pozitii oficiale straine si in cazul *Romaniei Libere*, cu 6,53% pozitii oficiale romanesti si 11,27% pozitii oficiale straine. Se adauga in cazul ultimelor doua cotidiene 2,4% si respectiv 2,5% dintre unitati reprezentand interviuri cu diverse oficialitati romane si straine pe tema NATO. Procentele in cazul celor doua cotidiene nu sunt atat de edificatoare ca in cazul *Evenimentului Zilei*. Insa tot ca o reflectare a pozitiei oficiale pot fi luate si procentele de 14,6% numai *fapte si informatii* ale *Adevarului* si respectiv 11,76% pentru *Romania Libera*¹³. Le-am inclus la reflectarea pozitiei oficiale pentru ca unitatile analizate la categoria *fapte si informatii* se refera la evenimente si luari de pozitii oficiale in problema NATO, chiar daca nu iau forma stricta a citarii unor oficiali - forma care a fost inventariata mai sus-. Reflectarea agendei oficiale a fost asadar si ea un substitut al unui discurs propriu ziarelor.

Conformitatea discursului mediatic cu cel oficial, pe care o afirmam in ipoteza 2, rezulta insa din alte doua aspecte: analiza tendintelor unitatilor si observarea frecventei cu care subiectul a fost tratat in cele trei cotidiene. Astfel, *Evenimentul Zilei* prezinta la sub-tema *NATO si problema extinderii* 12,01% articole cu comentarii favorabile fata de extindere, dintre care 4,94% fac referire si la Romania; numarul articolelor defavorabile pe aceeasi problema este de 16,07%, 5,47% cu referire la Romania. La sub-tema *Romania si integrarea in NATO* avem insa 19,78% unitati cu comentarii favorabile dintre care 8,48% numai cu comentarii favorabile. Prin comparatie, comentariilor defavorabile la aceasta sub-tema le revine 6,53% -dintre care doar 1,53% au exclusiv comentarii defavorabile. Dintre cele 6,53% comentarii defavorabile la adresa relatiei Romania-NATO, 2,47% combina comentariile defavorabile cu cele favorabile. Asadar, daca privim aceste date, discursul *Evenimentului Zilei* pare sa spuna ca eventual exista probleme cu extinderea in general, dar in cadrul ei Romania are o pozitie foarte buna. A doua parte este consonanta cu optimismul discursului oficial.

Reflectarea atitudinii favorabile fata de integrarea Romaniei in NATO reiese si mai clar din analiza celorlalte date. *Romania Libera* inregistreaza la sub-tema *NATO si problema integrarii* un procent de 15,10% articole cu comentarii

¹³ V. Tabelul 4.2.

favorabile, dintre care 7,53% cu mentionarea Romaniei; in acelasi timp, procentul articolelor cu comentarii defavorabile este de 10,49%, dintre care doar 2,02% cu mentionarea Romaniei. La sub-tema *Romania si integrarea in NATO* avem 20,63% articole cu comentarii favorabile -2,14% numai cu acest tip de comentarii - si 6,53% cu comentarii defavorabile -1,01% numai cu comentarii defavorabile, iar 2,36% cu comentarii defavorabile si favorabile. Asadar, discursul *Romaniei Libere* a afisat un optimism general atat in ceea ce priveste extinderea cat si in ceea ce priveste pozitia Romaniei in cadrul ei¹⁴. Datele cu privire la ziarul *Adevarul* sunt similare¹⁵.

Un al doilea argument indirect in favoarea ipotezei 2 vine din observarea frecventei pe care cele trei cotidiene analizate o inregistreaza in tratarea temei NATO. Graficul 4.3. arata evolutia numarului mediu de articole/numar, in fiecare luna a campaniei, pentru fiecare din cele trei cotidiene. Cu anumite variatii pe care, in absenta identificarii unor cauze precise, le consideram intamplatoare, toate trei cotidienele inregistreaza o tendinta crescatoare pe masura ce se apropie de momentul Madrid. Tendinta este cea mai puternica in cazul *Adevarului*, cu o crestere spectaculoasa in luna iulie. Analiza tuturor frecventelor ne ofera insa doua indicii:(1) in primul rand, ca tema NATO a avut un caracter prioritar la toate cele trei cotidiene, ceea ce rezulta din numarul mare de articole dedicate acestei teme pe perioada in cauza (566, *Ev. Zilei*, 887, *Romania Libera* si respectiv 959, *Adevarul*) si din distribuirea lor in aproape fiecare numar de ziar; (2) in al doilea rand, ca stringenta si caracterul primordial al problemei au crescut pe masura ce se apropia data de 9 iulie. Ambele tendinte sunt caracteristice si discursului oficial¹⁶.

Ipoteza 3 se leaga de precedenta prin faptul ca se refera tot la relatia discurs oficial-discurs mediatic. Ea afirma ca *discursul mediatic a preluat simbolurile si intensitatea discursului oficial si le-a amplificat*, pentru a exploata potentialul de *story* al subiectului¹⁷. Referitor la intensitate, graficul 4.4. se constituie atat ca un argument al ipotezei 2 cat si ca un argument al ipotezei 3.

Cat priveste manevrarea unor simboluri foarte puternice, aceasta a fost reteta pe care mass-media a utilizat-o pentru a cuceri si a mentine atentia publicului asupra problemei timp de 1 an de zile. Ca si discursul oficial¹⁸, insa la o frecventa mult mai mare, discursul mediatic a avut o incarcatura simbolica predominanta. Ea a insemnat interventia in cheie simbolica a ziaristilor si

¹⁴ Amintim ca toate procentajele se refera la numarul total de articole ale fiecarui cotidian. In cazul in care 100% se va raporta la alt numar, acesta va fi specificat in text.

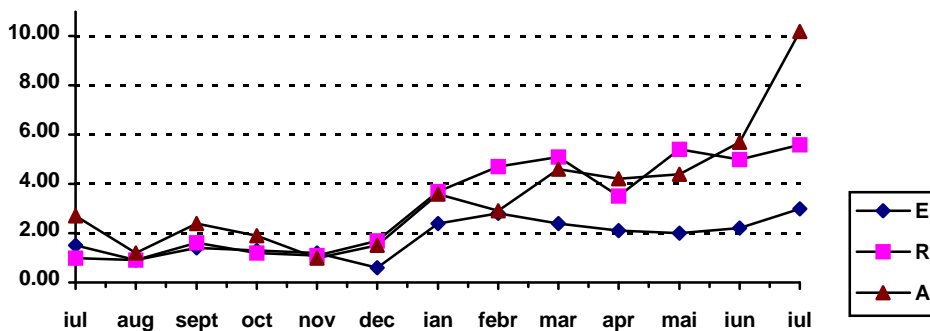
¹⁵ Pentru toate aceste date, vezi Tabelul 4.2.

¹⁶ Verificarea acestei afirmatii se gaseste in Todorean (1998), capitolul 3. Este demonstrata aici prioritatea problemei la nivel oficial si caracterul ei crescator (*Agenda*).

¹⁷ Pentru a intelege potentialul de *story* al subiectului, iata o lectura a lui Cornel Nistorescu asupra imaginii internationale a Romaniei care poate fi edificatoare asupra unuia din componentele acestui potential: "Privind lucrurile la rece, nu cred ca in capitalele lumii, in ultimii 50 de ani, s-a mai vorbit despre tara noastra cu atata interes si preocupare(...)", in *Evenimentul Zilei*, no. 1497, 31 mai 1997, p. 1.

¹⁸ Todorean (1998) capitolul 3.

prezentarea stirilor internaționale într-o manieră simbolic-dramatică, specifică de altfel presei¹⁹.

Graficul 4.4. Frecvența medie/număr/lună a articolelor.

Legenda:

E - *Evenimentul Zilei*

A - *Adevarul*

R - *Romania Libera*

Frecvențele sunt următoarele:

	<i>Evenimentul Zilei</i>	<i>Adevarul</i>	<i>Romania Libera</i>
Total	566	959	887
iul.	1,5	2,7	1,0
aug.	0,9	1,2	0,9
sept.	1,4	2,4	1,6
oct.	1,3	1,9	1,2
nov.	1,2	1,0	1,1
dec.	0,6	1,5	1,7
ian.	2,4	3,6	3,7
febr.	2,8	2,9	4,7
mar.	2,4	4,6	5,1
apr.	2,1	4,2	3,5
mai.	2,0	4,4	5,4
iun.	2,2	5,7	5,0
iul.	3,0	10,2	5,6

* Totalul se referă la numărul unităților înregistrate în fiecare ziar, nu la frecvențe.

¹⁹ V. Dye (1995) capitolul 13.

Efectele dramatice au fost amplificate de afirmatii de tip "Romania indeplineste toate criteriile", "Nu exista alternativa" precum si de invocarea opiniei publice ca o prezenta puternic mobilizata in aceasta problema - ceea ce se refera si la ipoteza 4.

Pentru *Evenimentul Zilei*, analiza cronologica a fiecarei unitati care cuprinde si interventia ziaristului ne releva utilizarea simbolurilor de tip I (istoric) si S (sportiv), precum si a altor simboluri. Astfel, in editorialul lui I. Cristoiu din 24 august citim ca "traditia indignarii are toate motivele sa ne ingrijoreze pe noi, romanii, acum cand se pune problema extinderii NATO. Unde vor aseza occidentalii noul stavilar cel menit a opri navala barbarilor (posibilii comunisti de la Moscova sau fundamentalismul islamic) asupra luminilor stralucitoare ale Romei de azi, care este Vestul civilizatat si bogat?" (simboluri tip I si L si nuante anti-occidentale)²⁰. Intr-un articol din 24 septembrie se scrie: "Romania paraseste zona gri de pana acum, a unor candidati cu carti de vizita predominant negative, (...), fiind luata in serios. Din vestiarul semiobscur, Bucurestiul ia loc pe banca rezervelor, in vazul lumii, in imediata apropiere a arenei" (simbolistica tip S)²¹. Editorialul din 15 ianuarie 1997 afirma: "Din naivitate sau poate abil manuite de marile puteri, aceste tari (din Est, n.n.) s-au prins intr-o crancena intrecere pentru a intra fiecare de una singura in gratiile Occidentului. S-a ajuns astfel la o cursa solitara dusa de fiecare tara fosta comunista pentru a intra in NATO (...)" (simboluri de tip S si nuante anti-occidentale)²². Un editorial apropiat in timp afirma: "Intre marile puteri se va declansa o adevarata batalie pentru a-si impune protejatele in acest prim val cu locuri limitate. Cum poate fi eliminata, in cadrul respectivei confruntari, o protejata a lui Y, sa zicem Romania?(...)" (simboluri de tip L si nuante anti-occidentale)²³. In numarul din 8 martie 1997, stirile cu privire la noi discutii ruso-americeane pe marginea extinderii NATO poarta titlul (anuntat si in prima pagina): "Americanii ne vand din nou rusilor?" (simboluri de tip I, mai precis trimiterea la complexul Yalta)²⁴. De asemenea, comentand despre pozitia neschimbata a rusilor in problema extinderii NATO, se titreaza "Boris Eltsin nu vrea sa lase Romania in NATO" (o oarecare imagine de tip L)²⁵. Ceea ce este mai interesant este ca in continutul relatarii despre pozitia lui Eltsin nu exista nici o aluzie la Romania, iar comentariile ziaristului se refera in egala masura la Romania si Slovenia. In ceea ce priveste singurele editoriale care se refera exclusiv la problema *Romania si integrarea in NATO*, dincolo de o abordare analitica a situatiei de dupa decizia americana de extindere cu trei state sau dupa Madrid, ele recurg la aproape aceeasi gama de simboluri²⁶.

²⁰ *Ev. Zilei*, no. 1268, 24 august 1996, p.1. Pentru explicarea nuantelor anti-occidentale, vezi Toderean (1998), capitolul 4.

²¹ *Idem*, no.1294, 24 septembrie 1996, p. 9.

²² *Idem*, no.1383, 15 ianuarie 1997, p. 1.

²³ *Idem*, no. 1395, 29 ianuarie 1997, p. 1.

²⁴ *Idem*, no. 1428, 8 martie 1997, p. 1 si 4.

²⁵ *Idem*, no. 1440, 22 martie 1997, p. 3.

²⁶ Este vorba despre editorialele din 14-15 iunie 1997, no.1509, 16 iunie 1997, no. 1510, 8 iulie 1997, no. 1529. 10 iulie 1997, no. 1531. Detalierea lor si a categoriilor de simboluri intalnite aici in Toderean (1998), capitolul 4.

În ceea ce privește ziarul *Romania Libera*, cum comentariile ziaristului ocupa un procent mai ridicat, nu vom exemplifica fiecare mostra de utilizare a unui discurs simbolic ci doar secvențele mai sugestive, rezumându-ne să cităm restul simbolurilor de același tip la note. Comentând pe marginea unor declarații ale lui Michael Portillo, ministrul britanic al Apărării, Marius Ghilezan scrie: "Când România avea nevoie mai mult ca oricând de a ieși din consecințele Yaltei, iată că un trimis al țării lui Churchill ne spune oficial că boala ce "ne-a fost impusă" țării noastre, în urma cu jumătate de secol, în îndepărtata Crimee va fi prelungită și că ni se oferă în continuare, cu larghete diplomatică, varianta "impacării" ca antidot." (Regasim aici explicit utilizarea simbolurilor istorice sub forma evocării Yaltei, precum și comparația stării României cu o boală)²⁷. În pofida unor încercări de abordare critică a problemei Yalta²⁸, utilizarea imaginii cliseu se regăsește și în alte numere²⁹.

Referitor la simbolurile europene și naționale, ca și în cazul *Evenimentului Zilei*, ele sunt mai puțin utilizate. Comentând periplul european al președintelui Constantinescu în ianuarie 1997, ziaristul notează că vizitele și pledoaria sa au rolul "să arate lumii întregi că România are un loc al ei în structurile euro-atlantice, pe care îl va ocupa mai devreme sau mai târziu, dar care îi se cuvine ca țară profund europeană"³⁰.

Mult mai bine reprezentate sunt însă simbolurile de tip sportiv. În numărul din 22 martie 1997, întâlnirea de la Helsinki a președinților SUA și Rusiei este prezentată în felul următor: "Omenirea întreaga a încremenit. Meciul marilor speranțe a început ieri, la Helsinki, tinând spectatorii cu respirația tăiată în așteptarea rezultatului discuțiilor dintre doi luptători de categoria grea.(...) Cum în umbra a rămas și banuiala că meciul ar putea face victime printre spectatori (...)"³¹. Ideea regăsită și în discursul oficial cu privire la fair play, etc., se regăsește în articolul lui Bogdan Ficeac din 2 iulie 1997, care spune că spiritul olimpic se aplică și în politică, în acest sens "important este să concurezi, nu să castigi"³².

Utilizarea acestor tipuri de simboluri s-a completat cu altele. De exemplu, în numărul din 11 decembrie 1996 se afirmă: "Mai toată lumea are impresia că intrarea în NATO se face în felul în care te-ai duce și ai da un examen la facultate. Corespunzi exigențelor, intris nu corespunzi, ramai afara. Cam așa și este. Numai că acest examen se face oarecum în stil românesc. Adică, mai întâi trebuie să ai o relație ca să cumperi subiectele pe bani și asta numai dacă nu există cineva mai mare care să-ți pună bete în roate. Cam așa merge și cu intrarea în NATO"³³. În alt

²⁷ *Romania Libera*, no. 1939, 12 august 1996, p. 3. Să remarcăm aici și utilizarea simbolurilor medicale.

²⁸ Totuși Yalta este invocată și critic, ca un cliseu al istoriei idealizate, în suplimentul numărului 1979 al *României Libere*, 27 septembrie 1996, p. II.

²⁹ În numerele din 25 octombrie 1996, no. 2009, p. 3, 28 noiembrie 1996, no. 2032, p. 5, 13 februarie 1997, no. 2092, p. 1.

³⁰ *Idem*, no. 2084, 4 februarie 1997, p. 3.

³¹ *Idem*, no. 2124, 22 martie 1997, p. 4. Titlul articolului este *Meciul secolului*.

³² *Idem*, no. 2208, 2 iulie 1997, p. 2. Tot pentru utilizarea simbolurilor S, vezi și editorialul din 23 iunie 1997, no. 2200, cu privire la "finala" de la Madrid.

³³ *Idem*, no. 2042, 11 decembrie 1996, p. 4.

articol, din 13 iunie 1997, se afirma pe prima pagina (legat de revizuirea pozitiiilor tarilor NATO) ca "suspansul e, deci, la cota cea mai inalta"³⁴.

Analiza ziarului *Adevarul* releva si ea prezenta acelorasi simboluri, cu oarecare variatii. Astfel, editorialul din 19 iulie 1996 poarta titlul *Trebuie sa ne batem pentru NATO*³⁵. Simboluri de tip L se regasesc si in numarul din 24 ianuarie 1997, in care o pagina intreaga are titlul *Razboi mediatic in cursa pentru NATO*³⁶. Editorialul din 25 ianuarie incepe cu urmatoarele propozitii: "Prefatand batalia care se va da in spatele usilor inchise, batalia mediatica a candidatilor la integrarea in NATO a inceput de mult. Daca pana acum tirul era destul de imprastiat, acum incep sa se traga primele rafale la punct fix"³⁷.

Simbolurile de tip I sunt si ele prezente, desi mesajul simbolic al *Adevarului* este de obicei mai complex, utilizand mai multe tipuri de simboluri in aceleasi fraze. Editorialul din 9 septembrie reitereaza afirmatia ca Romania indeplineste toate criteriile, pe care o alatura unei evocari a Yaltei: "Mai este nevoie de vreo dovada ca **Romania nu este in carti la masa** marilor puteri? Este limpede ca dupa Yalta, ne aflam pentru a doua oara in situatia de a fi lasati in voia soartei de catre Occident (...)." (subl. a.)³⁸ Ideea sansei dramatice si istorice se regasesc si in editorialul din 9 septembrie 1996³⁹.

In ceea ce priveste simbolurile de tip S, utilizate de cotidienele analizate mai sus, *Adevarul* le reia la rindul sau, fie in combinatie cu altele (v. si nota 36) fie singure. Editorialul din 13 decembrie 1996, in care se anunta si *deadline*-ul pentru 7-9 iulie, se axeaza pe metafora cursei dintre tarile candidate, cu Ungaria, Polonia, Cehia "in primul rand", Romania "in spate", etc.: "In cursa de obstacole pe care o va parcurge, alaturi de ceilalti concurenti pentru intrarea in NATO, tara noastra are de alergat cu greutate suplimentare"⁴⁰. Tot pentru ilustrarea utilizarii simbolurilor de tip S dar si I, precum si pentru potentialul de *story* al evenimentelor, redam si urmatorul fragment: "Mai sunt doar trei zile pana cand, la Helsinki, va avea loc, poate, cea mai importanta intalnire politica din intreaga perioada post-belica, intalnire descrisa de multi observatori ca "meciul secolului", si protagonistii isi fac ultima incalzire inainte de a urca pe "ring". (...) Dar cei doi protagonisti ai summit-

³⁴ *Idem*, no. 2192, 13 iunie 1997, p. 1.

³⁵ *Adevarul*, no. 1923, 19 iulie 1996, p. 1.

³⁶ *Idem*, no. 2079, 24 ianuarie 1997, p. 7. Gasim in acelasi titlul si ideea de intrecere sportiva.

³⁷ *Idem*, no. 2080, 25 ianuarie 1997, p. 1. Tot pentru ideea "bataliei meditaice" redam si urmatorul fragment: "batalia mediatica de la usa NATO era de asteptat. Ea a devenit crancena in momentul in care Romania a inceput sa conteze.", no. 2092, 8 februarie 1997, p. 1.

³⁸ In no.1967, citat preluat in Toderean (1998), capitolul 4, alaturi de alte exemplificari ale utilizarii simbolurilor de tip I, in numarul din 9 noiembrie 1997 (no. 2020).

³⁹ *Idem*, no. 2111, 3 martie 1997, p. 7. Simboluri de tip I (cu evocarea Yaltei) se pot identifica si in articolul din no. 2126, 20 martie 1997, p. 7, care poarta titlul *Yalta, o lectie care nu trebuie uitata*. Tot in domeniul evocarii Yaltei se situeaza si urmatorul pasaj din editorialul lui D. Tinu din no. 2129, 24 martie 1997, p. 1: "Etapa Helsinki a trecut. Urmeaza Madridul. Aceasta ar putea fi o advarata **a doua Yalta**. O Yalta fara Rusia. si fara Stalin."

⁴⁰ *Idem*, no. 2048, 13 decembrie 1996, p. 1.

ului de la Helsinki îi vor rezerva (întalnirii, n.n.) fără doar și poate, plăcerea să mențină suspansul până în ultimul moment, asupra a ceea ce Eltsin a numit ca fiind cea mai dificilă rundă de convorbiri din întreaga istorie a relațiilor ruso-americane"⁴¹.

Discursul ziarului *Adevarul* reiterează în mai multe articole ideea că România îndeplinește toate criteriile⁴². Dincolo de articolele deja analizate, unde această afirmație se combină cu alte tipuri de simboluri, există pasaje care se referă explicit și exclusiv la această idee. În editorialul din 25 ianuarie 1997 Bogdan Chirieac afirmă: "Nu trebuie pierdut din vedere faptul că, în conformitate cu criteriile stabilite de NATO, **nu există motive pentru ca România să nu fie admisă**. Argumentul stării economice proaste nu se susține, fiindcă de la înălțimea economiei americane, de pildă, diferența dintre economia României, Ungariei sau Poloniei este insignifiantă. La celelalte criterii, România poate marca puncte importante." (subl.a.)⁴³ Un alt editorial al lui Bogdan Chirieac se axează în principal pe demonstrarea amplă a modului în care România îndeplinește toate criteriile, afirmând în începutul demonstrației că "la o analiză obiectivă, practic, **acum nu există motive ca România să nu fie admisă în NATO între primele țări**." (subl.a.)⁴⁴

Ipooteza 4 se referă la impactul pe care discursul mediatic l-a avut asupra oficialilor. Ea spune că *feed-back-ul transmis de presa acestora cu privire la opinia publică a fost mult mai intens și mai stringent decât era el în realitate*. Cu alte cuvinte, imaginea opiniei publice așa cum a fost ea prezentată de presa a fost ce a unui public mult mai interesat și mobilizat în favoarea chestiunii NATO decât era cazul în realitate.

Pentru a ne susține această ultimă ipoteză, vom prezenta mai întâi procentajele favorabile intrării în NATO așa cum au reieșit ele din zirele analizate, indiferent dacă reprezintă sondaje publicate în presa, declarații ale oficialilor sau ale ziaristilor. Ceea ce ne interesează pe noi este mesajul, nu în ce măsură el era fundamentat din punct de vedere științific. În *Evenimentul Zilei* apar invocate, cronologic, următoarele procente favorabile: 92% -conferința MAPN⁴⁵, 89% bucureșteni -sondaj CURS⁴⁶, 94, 75% militari -sondaj MAPN⁴⁷ 76% - Eurobarometru⁴⁸, 77% -CURS⁴⁹, 85% -declarația generalului Degeratu, șeful Statului Major General⁵⁰, și 80% -invocate în editorial⁵¹.

⁴¹ *Idem*, no. 2123, 17 martie 1997, p. 7. Simboluri de tip S alături de reiterarea ideii de absența a alternativei se regăsesc și în editorialul din 20 decembrie 1996, no. 2054.

⁴² Pentru complexitatea discursului din *Adevarul*, vezi Todorean (1998) capitolul 4.

⁴³ *Idem*, no. 2080, 25 ianuarie 1997, p. 1.

⁴⁴ *Idem*, no. 2103, 21 februarie 1997, p. 1. Ideea este reluată în editorialele din 30 aprilie 1997, no. 2159 și 22 mai 1997, no. 2177.

⁴⁵ *Evenimentul Zilei*, no. 1377, 8 ianuarie 1997, p. 4.

⁴⁶ *Idem*, no. 1407, 12 februarie 1997, p.4.

⁴⁷ *Idem*, no. 1432, 13 martie 1997, p. 4.

⁴⁸ *Idem*, no. 1444, 27 martie 1997, p. 5.

⁴⁹ *Idem*, no. 1451, 4 aprilie 1997, p. 2.

⁵⁰ *Idem*, no. 1504, 9 iunie 1997, p. 3.

⁵¹ *Idem*, no. 1523, 1 iulie 1997, p. 1.

Ziarul *Romania Libera* prezinta urmatoarele procente: peste 90% -invocate de ziarist⁵², 82% -Metromedia⁵³, peste 90% -invocate de ziarist⁵⁴, peste 90% - intr-o scrisoare a universitarilor romani catre presedintele Clinton⁵⁵, peste 90% - premierul Victor Ciorbea, in SUA⁵⁶, peste 90% -invocate de ziarist⁵⁷, peste 70% - invocate de ziarist⁵⁸, si peste 80% -scrisoare a diasporei din SUA catre presedintele Clinton⁵⁹.

Ziarul *Adevarul* cuprinde cea mai frecventa invocare a acestor procente. Ele sunt: 95% - declaratia ministrului Apararii, Gh. Tinca⁶⁰, peste 90% - declaratie a lui D. Daianu, specialist al Bancii Nationale⁶¹, 95% - invocate de ziarist⁶², 95% - ministrul Tinca⁶³, 95% - invocate de ziarist⁶⁴, 95% - agentia spaniola EFE⁶⁵, 95% - invocate de ziarist⁶⁶, 90% - ministrul Apararii, V. Babiuc⁶⁷, peste 90% -evocate de ziarist⁶⁸, 95% dintre militari - sondaj MAPN⁶⁹, peste 90% - ministrul de Externe A. Severin, la Bonn⁷⁰, 95% -evocate de ziarist⁷¹, 90%- presedintele Constantinescu, in *Financial Times*⁷², 76% -Eurobarometru⁷³, 95% - diaspora din SUA⁷⁴, 95% - evocate de ziarist⁷⁵, 76% - Eurobarometru⁷⁶, 95% - presedintele Constantinescu, intr-un interviu in Olanda⁷⁷, 90% -evocate de *The European*⁷⁸ si peste 90% - *Wall Street Journal*⁷⁹.

Dupa cum reiese din aceste enumerari, ipoteza 4 se sustine in cazul *Romaniei Libere*, prin cifrele mari pe care ziaristii le invoca. Ipoteza este insa si

⁵² *Romania Libera*, no. 1953, 28 august 1997, p. 1.

⁵³ *Idem*, no. 2181, 31 mai 1997, p. 3.

⁵⁴ *Idem*, no. 2193, 14 iunie 1997, p. 1.

⁵⁵ *Idem*, no. 2198, 20 iunie 1997, p. 3.

⁵⁶ *Idem*, no. 2199, 21 iunie 1997, p. 3.

⁵⁷ *Idem*, no. 2200, 23 iunie 1997, p. 1 (editorial).

⁵⁸ *Idem*, no. 2202, 25 iunie 1997, p. 1 (editorial).

⁵⁹ *Idem*, no. 2213, 8 iulie 1997, p. 2.

⁶⁰ *Adevarul*, no. 1920, 16 iulie 1996, p. 10.

⁶¹ *Idem*, no. 1921, 17 iulie 1996, p. 5.

⁶² *Idem*, no. 1922, 18 iulie 1996, p. 1 (editorial).

⁶³ *Idem*, no. 1931, 29 iulie 1996, p. 1.

⁶⁴ *Idem*, no. 1940, 8 august 1996, p. 1 (editorial).

⁶⁵ *Idem*, no. 2003, 21 octombrie 1996, p. 7.

⁶⁶ *Idem*, no. 2054, 20 decembrie 1996, p. 1 (editorial).

⁶⁷ *Idem*, no. 2073, 17 ianuarie 1997, p. 2.

⁶⁸ *Idem*, no. 2098, 15 februarie 1997, p. 7.

⁶⁹ *Idem*, no. 2120, 13 martie 1997, p. 14.

⁷⁰ *Idem*, no. 2127, 21 martie 1997, p. 14.

⁷¹ *Idem*, no. 2129, 24 martie 1997, p. 1.

⁷² *Idem*, no. 2131, 26 martie 1997, p. 16.

⁷³ *Idem*, no. 2132, 27 martie 1997, p. 1.

⁷⁴ *Idem*, no. 2154, 22 aprilie 1997, p. 7.

⁷⁵ *Idem*, no. 2155, 23 aprilie 1997, p. 1 (editorial).

⁷⁶ *Idem*, no. 2179, 24 mai 1997, p. 9.

⁷⁷ *Idem*, no. 2186, 2 iunie 1997, p. 1.

⁷⁸ *Idem*, no. 2205, 24 iunie 1997, p. 11.

⁷⁹ *Idem*, no. 2212, 2 iulie 1997, p. 11.

mai puternic susținută în cazul ziarului *Adevarul*, unde imaginea opiniei publice este de mobilizare aproape totală - peste 90%, 95% - și de importanță deosebită - fapt pentru care aceste procentaje sunt atât de frecvent invocate. În cazul *Evenimentului Zilei* ipoteza nu se verifică. Procentele invocate provin din sondaje, iar când sunt evocate de alții, sunt mai aproape de cifrele indicate de sondaje - 80%⁸⁰.

Mai există însă un aspect din perspectiva căruia ipoteza 4 se poate susține. Powlick (1995)⁸¹ a dovedit că mass-media constituie pentru oficialii politicii externe americane prima sursă, prima modalitate de a-și face o imagine despre este opinia publicului pe o anumită problemă. Dacă acceptăm această afirmație și pentru oficialii români, atunci discursul mediatic a contribuit major la imaginea pe care oficialii și-au făcut-o despre opinia publică. Procentajele prezentate mai sus au putut transmite oficialilor ideea că practic publicul în ansamblul său sprijină ideea aderării României la NATO. Conținutul discursului mediatic a constituit, prin perspectiva teoretică a lui Powlick, un alt argument în sprijinul acestei percepții a oficialilor. În ceea ce privește frecvența neobisnuită acordată temei NATO de către mass-media, ea dovedește importanța pe care aceasta o atasează subiectului⁸². Deci dacă problema a reprezentat prioritatea clară a presei, este foarte posibil ca în percepția oficialilor, problema să fi reprezentat în același timp prioritatea publicului. Cu atât mai mult cu cât este evident că reprezintă prioritatea absolută a propriei agende⁸³.

Contribuția presei la campania oficială de mobilizare a publicului nu a luat numai forma frecvenței și simbolurilor. Un alt argument în favoarea impactului mediatic asupra opiniei publice vine din analiza procentajelor înscrise la categoria *alte*. Unitățile înregistrate la această categorie nu fac parte din analiza de conținut propriu-zisă. Le-am înregistrat însă și pe acestea deoarece am considerat că ele au un important efect de "zgomot" și reamintire a problemei NATO în rândul publicului. Fără a avea un mesaj consistent, aceste articole care amintesc problema NATO în diferite alte contexte au rolul de a menține chetiușea în topul agendei și atenției publicului⁸⁴.

Putem conchide că o parte importantă a impactului presei asupra opiniei publice - între 20 și 26% din unitățile înregistrate - s-a produs prin intermediul menționării problemei NATO în cele mai diverse contexte, pentru a o menține la "îndemână" publicului⁸⁵.

⁸⁰ Pentru cifrele reale din sondaje, vezi Todorean (1998), capitolul 5.

⁸¹ Powlick (1995), p.427.

⁸² Dye (1995), capitolul 13.

⁸³ Vezi din nou Todorean (1998), capitolul 3.

⁸⁴ Procentajele sunt desemnate prin categoria *Alte*, în Tabelul 4.2. Defalcarea lor pe conținut (colateral, neincadrabil sau fapt divers) se găsește în Todorean (1998), capitolul 4.

⁸⁵ v. din nou axioma 3 (a accesibilității) din Zaller (1992).

Concluzii

Acest articol isi propune sa cerceteze care a fost rolul mass-media in campania Romaniei pentru intrarea in NATO, din perspectiva opiniei publice. In esenta, el a fost unul de reluare si amplificare a discursului oficial, cu minime variatii. Inainte de a trece in revista sustinerea fiecarei ipoteze si concluziile care sunt necesare, exista o precizare importanta de facut. Dupa cum reiese din datele prezentate, nu am facut nici o asumptie cu privire la posibile relatii de cauzalitate intre discursul oficial si discursul mediatic; am dorit sa evidentiem faptul ca ele variaza impreuna, adica utilizeaza aceeasi gama de simboluri - dar cu accente diferite- si devin tot mai intense pe masura ce se apropie de iulie 1997. In afara acestei covariatii, nu putem afirma nimic cu privire la ordinea temporala si cu atat mai putin cu privire la non-falsitatea unei astfel de relatii. Am luat insa discursul oficial si discursul mediatic in sensul alcatuirii unui ansamblu unitar -simbolic- care a actionat asupra opiniei publice. In acest sens consideram ca cele doua discursuri s-au alimentat reciproc pentru a modela opinia publica, voluntar sau involuntar.

Vom preciza totusi ca din datele noastre apare ca simbolurile au fost folosite mai intai la nivel oficial, ca si invocarea opiniei publice, si mai apoi au fost preluate de presa. Presa nu pare sa-si fi exercitat functia de *agenda setting*, ea preluand simbolurile oficiale si "scenarizandu-le" dupa nevoi specific mediatic⁸⁶. Afirmatia aceasta devine cu atat mai relevanta cu cat, asa cum afirmam la inceputul acestui articol, functia de *agenda-setting* este cea mai importanta functie acceptata de catre cercetatori cu privire la mass-media. Cu alte cuvinte, presa poate juca cu siguranta cel putin acest rol. In cazul campaniei pentru NATO, presa romaneasca si-a declinat inclusiv sau in primul rand acest rol.

Absenta unui discurs propriu al ziarelor, afirmata in ipoteza 1, a fost argumentata prin numarul mic al articolelor analizate in care am inregistrat si interventia ziaristului. Ipoteza se verifica cel mai bine pe *Evenimentul Zilei*, celelalte ziare avand totusi o marja de aproximativ 20% dintre unitati in care sa-si construiasca un discurs propriu, prin comentariile ziaristului. Defalcarea unitatilor din *Adevarul* si *Romania Libera* pe sub-teme indica insa faptul ca interventia ziaristului este mai redusa la sub-tema *Romania si integrarea in NATO* decat la sub-tema *NATO si problema extinderii*. In ceea ce priveste indentificarea unor

⁸⁶ Inainte ca presa sa fi realizat proportiile campaniei si sa-si fi construit propria perceptie asupra opiniei publice, presedintele Constantinescu vorbeste in strainatate despre "obsesia" populatiei Romaniei cu privire la integrarea in NATO, deja in februarie 1997 -v. *Adevarul*, no. 2087, 3 februarie 1997, p. 1. Obsesia aceasta se va regasi mai apoi mai ales in modul de tratare a problemei la nivel mediatic. Tot in *Adevarul*, no. 2090, 6 februarie, 1997, presedintele Constantinescu compara Romania cu un bolnav care are nevoie de transfuzii - p. 1. Cateva luni mai tarziu, editorialele din *Evenimentul Zilei* vorbesc de mai multe ori de balonul de oxigen de care Romania are nevoie si pe care Occidentul i-l poate acorda. -v. nota 51. *Adevarul* din 12 martie 1997, no. 2119, rezuma un interviu la Europa Libera al presedintelui in care acesta compara eforturile pentru integrare cu un sport, "cine nu crede in sansa lui nu are ce cauta pe teren". In *Romania Libera* din 2 iulie 1997, no. 2208, p. 2, articolul lui Bogdan Ficeac se sprijina pe argumentul fair-play-ului si al importantei participarii la joc, nu castigului.

poziții distincte de cea oficială, ea are loc doar în cazul *Romaniei Libere*, sub forma articolelor în care se considera că integrarea în NATO nu merită sacrificiul "teritoriilor istorice"⁸⁷.

Ipoteza 2 vine să completeze ipoteza 1, afirmând că în locul elaborării unui discurs propriu, ziarele au preferat să reflecte discursul oficial pe problema NATO. Din nou confirmarea cea mai evidentă reiese din analiza *Evenimentului Zilei* care are procente însemnate - peste 30% din unități - reprezentând poziții oficiale românești sau străine. Celelalte două cotidiene au procentaje mai scăzute. Conformitatea discursului mediatic cu cel oficial reiese însă și din analiza tendințelor de prezentare a celor trei ziare. Astfel, toate trei cotidienele anunțate etalează per total un mesaj foarte pozitiv la adresa României, atât în ansamblul problemei extinderii cât mai ales în cadrul analizei relației România - NATO. Același mesaj pozitiv a fost specific discursului oficial⁸⁸. Frecvența tratării subiectului NATO se constituie ca un ultim argument pentru susținerea ipotezei 2. Dacă problema integrării în NATO a reprezentat prioritatea absolută a oficialilor, ea a avut aceeași poziție pe agenda presei. Acest fapt rezultă din analiza numărului total de unități dedicate subiectului pe perioada analizată dar și din analizarea frecvențelor medii/număr/lună și a tendințelor lor crescătoare.

Ipoteza trei se referă la preluarea discursului simbolic de către presă și amplificarea lui. Într-adevăr, am identificat la nivelul discursului mediatic aceleași categorii de simboluri utilizate la nivelul discursului oficial. Pe lângă ele au existat alte simboluri utilizate, însă nu atât de frecvent pentru a putea construi o nouă categorie pe lângă cele oficiale. Deși nu putem oferi porțiuni concrete, datorită lipsei unei analize pe paragrafe, din observațiile de până acum ar putea rezulta o nouă afirmație, cu titlul de ipoteză. Dacă la nivel oficial, după alegerile din 1996, a predominat discursul simbolic de tip european și național, la nivelul presei a predominat discursul simbolic de tip istoric, sportiv și de luptă. Efectele amplificatoare ale mass-media au reușit și din crearea suspansului, argumentarea lipsei oricărei alternative, a modului în care România îndeplinește toate criteriile și a prezentării situației în termeni limitați.

Ipoteza patru se referă la impactul pe care discursul mediatic l-a avut asupra oficialilor. El a creat o imagine a opiniei publice mult mai mobilizată și interesată în problema decât era cazul în realitate. Imaginea falsă a rezultat în primul rând din prezentarea și invocarea unor procente mult mai mari decât arătau sondajele⁸⁹ - acest fapt susținându-se în cazul *Romaniei Libere* și mai ales al *Adevarului*. Un al doilea efect în sensul creării unei imagini false este posibil să se fi petrecut indirect. Dacă acceptăm rezultatele cercetărilor lui Powlick (1995), atunci mass-media este o sursă majoră -prima afirmă Powlick- de configurarea a opiniei publice în percepția oficialilor. Cu alte cuvinte, oficialii percep opinia publică ca gândind sau simțind la fel cu mesajul mediatic. În acest caz, frecvența și modul dramatic de prezentare a problemei integrării României în NATO, în discursul

⁸⁷ V. nota 7.

⁸⁸ V. nota 18.

⁸⁹ Pentru sondaje, vezi Tabelul 5.1. din Todorean (1998) capitolul 5.

mass-media, a putut crea o impresie de mare stringenta si mobilizare a opiniei publice in viziunea oficialilor, desi realitatea era alta⁹⁰.

Asadar, conform rolurilor posibile pe care mass-media le poate juca, presa a actionat atat asupra oficialilor cat si asupra opiniei publice in cadrul campaniei pentru NATO. Efectele asupra opiniei publice au insemnat o reluare, amplificare si dramatizare a discursului oficial, precum si o permanenta mentinere in top a problemei -inclusiv prin efectul de "zgomot". Efectele asupra oficialilor au constat in portretizarea unei opinii publice mult mai interesate si mai mobilizate decat aratau sondajele. Aceste efecte asupra oficialilor s-au produs atat direct -prin invocarea si evocarea procentajelor si opiniei publice in general - cat si indirect, prin perceptia oficialilor cu privire la conformitatea dintre discursul mediatic si opiniile publicului. Mass-media nu si-a exercitat insa rolurile sale specifice, in primul rand cel de agenda-setting. Ea a preluat agenda si discursul oficial si l-a retransmis pe canale specifice, ca fiind propriul discurs. Acest fapt a contribuit la un caz de falsa comunicare in raport cu opinia publica. Mesajul transmis de oficiali s-a reintors la acestia pe canalele mediatiche, dar in numele opiniei publice. Atat presa cat mai ales oficialii si-au creat o imagine a unei opinii publice interesate si hiper-mobilizate in problema NATO -si ale carei interese trebuiau implicite urmate- cand de fapt schimbul de mesaje s-a realizat intr-un cerc vicios oficiali → presa → oficiali. De aceea campania pentru NATO ni se revela a fi, din perspectiva opiniei publice, istoria unui dublu esec si a unei false prezente. Esecul este intati unul al oficialilor, de a nu convinge opinia publica dar a fi convinsi ca nu fac decat sa o urmeze; este apoi un esec al presei de a nu-si exercita nici functiile minime si de a se ocupa oficialii in crearea unei iluzii. Iar falsa prezenta este a opiniei publice, foarte invocata pe parcursul campaniei dar de fapt absenta⁹¹.

BIBLIOGRAFIE

1. *Adevarul*, no. 1915 - no. 2219, 10 iulie 1996 -10 iulie 1997.
2. *Barometrul de opinie publica*, Metro Media Transilvania, comandat de Fundatia Soros pentru o Societate Deschisa.
3. *22*, no. 13, 1997, no. 22, 1997, no. 38, 1996, 22, no. 28, 1997.
4. *Evenimentul Zilei*, no. 1229 - no. 1531, 10 iulie 1996 - 10 iulie 1997.
5. *Romania Libera*, no. 1912 - no. 2215, 10 iulie 1996-10 iulie 1997.
6. Sondaj CURS referitor la aderarea Romaniei la NATO, comandat de Asociatia Manfred Woerner, Bucuresti, martie 1997.

⁹⁰ Pentru analiza opiniei publice in campania pentru NATO, vezi Toderean (1998), capitolul 5 si Concluziile.

⁹¹ Pentru detalierea acestor concluzii, vezi din nou capitolul 5 si Concluziile din Toderean (1998).

7. *** *White Book on Romania and NATO*, Ministerul Afacerilor Externe, 1997.
8. Almond, Gabriel, *The American People and Foreign Policy*, Praeger, New York, 1950.
9. Bennett, Stephen. E., Flickinger, Richard S., Rhine, Staci L., *American Public Opinion and the Civil War in Bosnia*, *Press Politics*, vol. 2, no. 4, Fall 1997.
10. Bryant, Jennings, Zillmann, Dolf, eds., *Media Effects*, Lawrence Erlbaum Associates, 1994.
11. Cohen, B. C., *The Public Impact on Foreign Policy*, Little Brown, Boston, 1973.
12. Connors, Stephen, Gibson David G., Rhodes Mark, *Caution and Ambivalence over Joining NATO*, *Transition*, August 1995.
13. Crespi, Irving, *Public Opinion, Polls and Democracy*, Westview Press, San Francisco, London, 1989.
14. Dryzek, John S., Beryikian, Jeffrey, *Reconstructive Democratic Theory*, *American Political Science Review*, vol. 87, no. 1, 1993.
15. Dye, Thomas, *Understanding Public Policy*, 8th edition, Prentice Hall, New Jersey, 1995.
16. Fishkin, James S., *The Voice of the People. Public Opinion and Democracy*, Yale University Press, New Haven, London, 1995.
17. Franklin, Mark N., Wlezien, Christopher, *Issue Salience, Policy Change, and Preferences for European Unification*, *Journal of Theoretical Politics*, vol. 9, no. 3, July 1997.
18. Gamble, Michael W., Gamble, Teri Kwal, *Introducing Mass Communication*, McGrawHill, 1986.
19. Hartley, Thomas, Russett, Bruce, *Public Opinion and the Common Defense: Who Governs Military Spending in the United States?*, *American Political Science Review*, vol. 86, no. 4, December 1992.
20. Holsti, Ole R., *Public Opinion and Foreign Policy: Challenges to the Almond-Lippmann Consensus. Mershon Series: Research Programs and Debates*, *International Studies Quarterly*, vol. 36, 1992.
21. Hurwitz, Jon, Peffley, Mark, *How are foreign policy attitudes structured? A hierarchical model*, *American Political Science Review*, vol. 81, no. 4, December 1987.
22. Ilut, Petre, *Abordarea calitativa a socio-umanului*, Polirom, Iași, 1997.
23. Ionescu, Dan, *Hammering on NATO's Door*, *Transition*, August 1996.
24. Iyengar, S., Kinder, D.R., *News that matters: Agenda-setting and Priming in a Television Age*, Chicago University Press, Chicago, 1987.
25. Kegley, Charles, Wittkopf, Eugene, *American Foreign Policy. Pattern and Process*, St. Martin's Press, New York, 1991.
26. Kusnitz, Leonard A., *Public Opinion and Foreign Policy: America's China Policy. 1949-1979*, Greenwood Press, Westport, 1984.

27. McCombs, M. E., Shaw, D. L., *The agenda-setting function of mass-media*, *Public Opinion Quarterly*, vol. 36, 1972.
28. Page, Benjamin, J., Shapiro, Robert Y., *Effects of Public Opinion on Policy*, *American Political Science Review*, vol. 77, 1983.
29. Page, Benjamin, Shapiro, Robert and Glenn Dempsey, *What Moves Public Opinion?*, *American Political Science Review*, vol. 87, 1987.
30. Page, Benjamin, Shapiro, Robert, *The Rational Public. Fifty years of Trends in Americans' Policy Preferences*, University of Chicago Press, Chicago, 1992.
31. Price, Vincent, *Public Opinion*, SAGE, London, New Delhi, 1992.
32. Powlick, Philip, *The Attitudinal Bases for Responsiveness to Public Opinion among American Foreign Policy Officials*, *Journal of Conflict Resolution*, vol. 35, December 1991.
33. Powlick, Philip, *The Sources of Public Opinion for American Foreign Policy Officials*, *International Studies Quarterly*, vol. 39, 1995.
34. Rick, Carole, *Writing and Reporting News*, Wadsworth Publishing Company, 1997.
35. Risse-Kappen, Thomas, *Public Opinion, Domestic Structure and Foreign Policy in Liberal Democracies*, *World Politics*, vol. 43, 1991.
36. Rosenau, James, *Public Opinion and Foreign Policy*, Random House Publishers, New York, 1961.
37. Rotaru, Traian, *Metode de analiza sociala si politica*, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj, 1990.
38. Todorean, Olivia, *Opinie publica si politica externa. Cazul campaniei Romaniei pentru integrarea in NATO*, lucrare de licenta, Biblioteca Facultatii de Stiinte Politice si Administrative, Cluj-Napoca, 1998.
39. Yankelovich, Daniel, *How Public Opinion Really Works*, *Fortune*, October 5, 1992.
40. Yankelovich, Daniel, *Coming to Public Judgement*, Syracuse University Press, 1992.
41. Wittkopf, Eugene R., *On the Foreign Policy Beliefs of American People*, *International Studies Quarterly*, no. 30, 1986.
42. Wittkopf, Eugene R., *Faces of Internationalism. Public Opinion and Foreign Policy*, Duke University Press, Durham, 1990.
43. Zaller, John R., *The Nature and Origins of Mass Opinion*, Cambridge University Press, Cambridge, 1992.

GUVERNUL ROMANIEI

EMIL BOC

ABSTRACT. The article is analyzing the main aspects concerning the Romanian Government: the process of government formation, government reshuffle and the government acts. The main aspect of the Government formation is that the President of Romania is not appointing the Prime-Minister, but is proposing a candidate for Prime – Minister. The major role in the process belongs to the Parliament. The President of Romania does the Government reshuffle at the proposal of the Prime – Minister. The major role in the executive power is played by the Prime Minister, not by the President of Romania.

Procedura de formare a Guvernului Romaniei se declanseaza, in mod normal, ca urmare a alegerilor parlamentare generale. In mod exceptional, o asemenea procedura se poate declansa si cu ocazia dizolvării parlamentului de catre Presedintele Republicii, a aprobarii de catre Parlament a unei motiuni de cenzura la adresa Guvernului sau ca urmare a pierderii calitatii de Prim-ministru a sefului guvernului.

Formarea Guvernului Romaniei presupune parcurgerea urmatoarelor etape constitutionale:

1. Desemnarea de catre Presedintele Republicii a unui candidat la functia de Prim-Ministru.

"Presedintele Romaniei desemneaza un candidat pentru functia de prim-ministru, in urma consultarii partidului care are majoritatea absoluta in Parlament ori, daca nu exista o asemenea majoritate, a partidelor reprezentate in Parlament" (art. 102.1, Constitutie)

Presedintele Romaniei *desemneaza un candidat* pentru functia de prim-ministru si nu numeste (in aceasta etapa) primul-ministru. Daca Presedintele ar numi primul-ministru, acesta din urma nu ar mai trebui sa primesca votul Parlamentului. Or, potrivit Constitutiei, Guvernul si Programul de guvernare trebuie sa obtina votul de investitura din partea Parlamentului.

Presedintele Romaniei nu are o independenta totala in desemnarea candidatului la functia de prim-ministru. Presedintele are obligatia sa consulte partidul care detine majoritatea absoluta a locurilor in Parlament ori, daca nu exista

o asemenea majoritate, sa consulte toate partidele reprezentate in Parlament, indiferent de numarul lor. Daca Presedintele ar omite consultarea unui partid parlamentar - indiferent de marimea lui - el s-ar face vinovat de incalcarea Constitutiei, cu posibilitatea declansarii procedurii de demitere a sa din functie.

Presedintele Romaniei poate desemna fie un candidat politic (Victor Ciorbea, 1996) fie un candidat din afara spectrului politic (Nicolae Vacaroiu, 1992). Important este ca persoana desemnata sa detina un suport considerabil din partea unor partide politice majoritare in Parlament.

Este interesant de observat cum va decurge procedura desemnarii candidatului la functia de prim-ministru atunci cand Presedintele si majoritatea parlamentara vor avea "culori" diferite. Urmand probabil practica franceza din perioada coabitarii, Presedintele va desemna drept candidat pe liderul majoritatii parlamentare sau pe un alt candidat sustinut de aceasta.

2. Solicitarea votului de investitura

"Candidatul pentru functia de prim-ministru va cere, in termen de 10 zile de la desemnare, votul de incredere al Parlamentului asupra programului si a intregii liste a Guvernului" (art. 102.2, Constitutie).

Candidatul la functia de premier trebuie sa intocmeasca in 10 zile lista Guvernului si programul de guvernare. Este evident ca programul de guvernare trebuie sa se bazeze pe programele politice ale partidelor care detin majoritatea in Parlament.

Practica politica de dupa 1991 a introdus o cutuma constitutionala in materia formarii Guvernului Romaniei, si anume aceea a prezentarii fiecarui candidat la un fotoliu ministerial in fata comisiei de specialitate a Parlamentului (in sedinta reunita). Cutuma se dovedeste utila intrucat ofera Primului-ministru un "feed-back" extrem de pretios in vederea obtinerii votului de investitura din partea Parlamentului.

3. Acordarea votului de investitura de catre Parlament

"Programul si lista Guvernului se dezbat de Camera Deputatilor si de Senat, in sedinta comuna. Parlamentul acorda incredere Guvernului cu votul majoritatii deputatilor si senatorilor" (art. 102.3, Constitutie)

a). Votul parlamentului are in vedere Programul guvernarii (in forma definitiva) si lista membrilor Guvernului in totalitate. Guvernul se investeste in bloc si se demite in bloc.

b). Parlamentul "aproba" sau "accepta" programul de guvernare? Dincolo de deosebirile semantice, consecintele politice ale utilizarii termenilor sunt diferite. Daca Parlamentul ar "aproba" programul de guvernare atunci l-ar fi imposibila demiterea Guvernului prin intermediul unei motiuni de cenzura. In schimb, "acceptarea" programului de guvernare, îi permite parlamentului sa se desisteze de Guvern, prin intermediul unei motiuni de cenzura, atunci cand liniile

politice concretizate in Program nu mai sunt respectate. Aceasta ultima versiune a fost, de altfel, consacrata si de Constitutie in art. 101.1¹.

c). Votul de investitura are semnificatia "autentificarii" programului de guvernare si a legitimizarii echipei guvernamentale. Votul de investitura marcheaza trecerea din sfera competitiei pentru putere in sfera exercitarii puterii politice² pe baza valorilor politice propuse de Guvern si acceptate de Parlament. "Luna de miere" in relatiile dintre Parlament si Guvern a inceput...

d) Neacordarea votului de incredere are drept consecinta reluarea de catre Presedintele Romaniei a procedurii de formare a guvernului. Textul constitutional nu interzice expres posibilitatea desemnarii de catre Presedintele Romaniei a aceluiasi candidat la functia de Prim-Ministru. Spiritul constitutiei, marcat de ideea colaborarii dintre puteri, infirma aceasta optiune. Totusi, ipotetic, intr-o situatie de coabitare politica (cu suport diferit la Cotroceni si in Palatul Parlamentului) Presedintele ar putea uza de arma desemnarii aceluiasi candidat respins la fotoliul central din Palatul Victoria in vederea posibilitatii recurgerii la masura dizolvării Parlamentului. In conditiile in care corpul electoral ar confirma decizia (optiunea) Presedintelui (desemnarea unei majoritati *prezidentiale* si in Parlament), situatia Executivului s-ar intari considerabil. In ipoteza contrara, pozitia Presedintelui devine extrem de precara, solutia demisiei parand a fi singura in consonanta cu logica democratica.

4. Numirea Guvernului de catre Presedintele Romaniei

"Presedintele Romaniei desemneaza un candidat pentru functia de prim-ministru si numeste Guvernul pe baza votului de incredere acordat de Parlament" (art. 85.1 C.Rom.)

Potrivit art. 103 alin. D din Constitutie, Primul-Ministru si ceilalti membri ai Guvernului vor depune individual, in fata Presedintelui Republicii, juramantul de credinta, prevazut de art. 82, adica pentru Presedinte. Data depunerii juramantului marcheaza data de la care Guvernul, in intregul sau, si fiecare membru in parte isi exercita mandatul.

Actul de numire din partea Presedintelui este unul pur formal si nu are consecinte juridice in planul relatiilor dintre Presedinte si Guvern. Presedintele nu poate refuza numirea Guvernului daca acesta a obtinut votul de incredere din partea Parlamentului. Asadar, esential in procedura de formare si investire a Guvernului este votul Parlamentului. Guvernul va raspunde politic doar in fata Parlamentului care il poate demite.

Remanierea guvernamentala reprezinta o modificare a componentei Guvernului aprobata prin votul de incredere al Parlamentului, una sau mai multe

¹ Comisia de redactare a Proiectului de Constitutie a ajuns la concluzia inlocuirii verbului "a aproba" cu verbul "a accepta" numai dupa discutiile purtate cu expertii elvetieni, in luna iunie 1991, in frunte cu prof. Jean Francois Aybert (cf. Antonie Iorgovan - *Tratat de drept administrativ*, vol 4, nota 67, p. 130).

² Antonie Iorgovan - *op. cit.*, p. 130.

pozitii ministeriale urmand a fi detinute de catre alte persoane decat cele care au figurat pe lista initiala aprobata de Parlament.

Cine efectueaza remanierea guvernamentala ?

Potrivit textului constitutional (art. 85.2), Presedintele Romaniei revoca si numeste la propunerea primului-ministru, pe unii membri ai Guvernului. Prin urmare, atat revocarea cat si numirea in functii de ministri se pot face numai la propunerea primului-ministru. Schimbarea unor ministri este un act discretionar al primului-ministru, dar validarea acestuia ramane la latitudinea Presedintelui Romaniei, acesta avand posibilitatea sa fie de acord cu propunerile premierului sau sa nu le sanctioneze.

Realizarea remanierii guvernamentale presupune, asadar, un acord intre primul-ministru si Presedintele Republicii.

Este remanierea guvernamentala supusa aprobarii Parlamentului ?

Textul constitutional nu prevede o asemenea operatie pentru realizarea remanierii guvernamentale. S-ar putea obiecta faptul ca prin remanieri guvernamentale succesive s-ar putea ajunge la schimbarea in intregime a Guvernului (cu exceptia primului-ministru) care a fost aprobat de Parlament cu ocazia votului de investitura. Fata de o asemenea practica, Parlamentul are posibilitatea sa initieze o motiune de cenzura si sa demita intregul Guvern.

In practica politica si constitutionala romaneasca de dupa 1991 remanierile guvernamentale nu au fost supuse aprobarii Parlamentului, in ciuda protestelor vehemente ale fostei opozitii. Este interesant de observat faptul ca actiunea Puterii (fosta Opozitie) este consecventa si a recurs la votul Parlamentului in cazul remanierilor guvernamentale.

Poate fi schimbat primul-ministru cu ocazia remanierii guvernamentale ? Remanierea guvernamentala nu poate afecta Guvernul in intregul ci doar unele portofolii ministeriale. Schimbarea primului-ministru conduce la demiterea intregului Guvern si la inceperea de catre Presedintele Romaniei a consultarilor politice in vederea desemnarii unui candidat la functia de prim-ministru. Primul-ministru isi pierde calitatea de *premier* in urma demisiei, a pierderii drepturilor electorale, a starii de incompatibilitate, a decesului sau a imposibilitatii de a-si exercita atributiile mai mult de 45 de zile.

In concluzie, primul-ministru nu poate fi schimbat cu ocazia unei remanieri guvernamentale. Daca primul - ministru isi prezinta demisia, atunci cade intregul Guvern si se deschide procedura formarii unui nou Guvern.

Poate Presedintele Romaniei sa dispuna revocarea primului-ministru?

Aparent o asemenea solutie ar fi posibila intrucat, potrivit art. 105 din Constitutie, functia de membru al Guvernului inceteaza in caz de revocare. Primul-ministru este membru al Guvernului, prin urmare si lui i s-ar aplica prevederea mentionata. Revocarea, dupa parerea noastra, nu se aplica primului-ministru intrucat Guvernul Romaniei nu poate fi demis din initiativa Presedintelui Romaniei, ci numai de catre Parlament in urma unei motiuni de cenzura. Or, revocarea primului - ministru de catre Presedintele Romaniei echivaleaza cu demiterea Guvernului, ceea ce contravine literei si spiritului Constitutiei noastre.

Nici în Franța, unde puterile prezidențiale sunt mult sporite față de cele ale Președintelui României, Președintele nu poate solicita, potrivit Constituției, revocarea primului ministru³. În practică însă, exceptând situațiile de coabitare, primul ministru nu este altceva decât "*gradinarul grădinii Președintelui*" (J.Giquel).

În concluzie, Președintele României nu poate să-l revoce pe primul ministru.

Din punct de vedere practic-politic este aproape imposibil menținerea în funcția de prim-ministru a unei persoane care a pierdut încrederea Președintelui. În Franța este la modă practica "demisiei în alb" semnată de premier cu ocazia numirii sale, Președintelui rămânându-i doar sarcina să aleagă momentul "prezentării" demisiei. "*Primul ministru* - spune un fost premier francez - *detine cel mai precar contract de închiriere din Paris*"⁴.

2. Componenta Guvernului

"Guvernul este alcătuit din prim-ministru, miniștri și alți membri stabiliți prin lege organică" (art. 103.3 C.Rom).

"Guvernul României este format din primul-ministru, miniștri de stat, miniștri și secretari de stat" (art. 2.1 Legea 37/1990).

1. Interpretarea logică și gramaticală a textului constituțional conduce la concluzia că legiuitorul constituant a urmarit să consacre o formulă de Guvern "fără scara ierarhică interioară"⁵. Potrivit acestei interpretări, "*enumerările într-o propoziție au o semnificație foarte precisă și, de vreme ce între funcția de prim-ministru și funcția de ministru este pusă virgula, rezultă logic că ceea ce urmează după funcția de ministru poate fi ori echivalentul acestei funcții, ori mai mic, în nici un caz nu poate fi vorba de o funcție superioară*"⁶. Astfel, categoria ministrilor de stat apare în contradicție cu formula Guvernului "fără scara ierarhică interioară".

Potrivit art. 19.1 din Legea 37/1990, miniștrii de stat coordonează, sub conducerea nemijlocită a primului ministru, realizarea politicii guvernamentale într-o ramură sau domeniu de activitate, în care scop conlucrează cu miniștrii ce răspund de îndeplinirea acestei politici în cadrul ministerelor pe care le conduc.

Se poate obiecta acestei interpretări faptul că expresia "*și alți membri stabiliți prin lege organică*" poate să însemne și posibilitatea desemnării unor membri care vor avea funcții superioare celor de miniștri.

Dincolo de disputa logică sau gramaticală, mult mai important considerăm a fi discutarea caracterului constituțional sau neconstituțional al Legii 37/1990. Deși textul constituțional face referire la legea organică (...) totuși considerăm că o lege de

³ Philippe Ardant - *Institutions Politiques et Droit Constitutionnel*, 3 edition, L.G.D.J., Paris, 1991, 510-511.

⁴ Jean Giquel - *Droit constitutionnel et institutions politiques*, Montchrestien, Paris, 1995, p. 591.

⁵ A.Iorgovan - *op. cit.*, p. 133.

⁶ *idem*, p. 134.

organizare si functionare a Guvernului adoptata inainte de intrarea in vigoare a noii Constitutii nu poate constitui... legea organica a Guvernului care functioneaza in baza Constitutiei din 1991. O alta opinie sustine doar abrogarea partiala a Legii 37/1990, adica, recunoscandu-i caracterul de lege organica considera abrogate acele prevederi din lege care vin in contradictie cu textul constitutional.

Pomind de la aceasta ambiguitate, Guvernele care s-au succedat dupa 1990 au recurs la solutia politica care le-a convenit si mai putin la textul legal. Astfel, Guvernul Stolojan nu a avut functia de ministru de stat, iar in Guvernul Vacaroiu, ministrul pentru relatia cu Parlamentul nu mai este, asa cum prevede art. 19.2 din Legea 37/1990, ministru de stat. Ingenozitatea desavarsita apartine Guvernului Ciorbea care introduce categoria ministrilor delegati pe langa primul-ministru si a secretarilor de stat, membri ai Guvernului.

Guvernul Ciorbea a preluat discretionar prevederi din Legea 37/1990, respectand unele si incalcand altele. Categoria ministrilor delegati nu se regaseste in legea 37/1990 dar nici nu incalca textul Constitutiei deoarece ei sunt ministri obisnuiti si nu introduc o ierarhie interioara contrara spiritului constitutional.

Categoria secretarilor de stat, membri ai Guvernului, nu constituie o premiera in peisajul politic romanesc. Din Guvernul format la 28 iunie 1990 faceau parte, ca membri ai acestuia, doi secretari de stat, unul la Ministerul Afacerilor Externe si altul la Ministerul Invatamantului si Stiintei. In Guvernul Stolojan a fost acceptat un secretar de stat, membru al Guvernului, la Departamentul pentru Administratie Publica Locala. Din Guvernul format in noiembrie 1992 nu mai fac parte si secretari de stat, membri ai Guvernului. In Guvernul Ciorbea intalnim 3 secretari de stat, membri ai Guvernului

Care este pozitia secretarilor de stat, membri ai Guvernului? Pana in prezent pozitia lor este definita de art. 21 din legea 37/1990. Potrivit legii, acestia conduc activitatea departamentelor ce le-au fost incredintate, in cadrul ministerelor in care acestea functioneaza si raspund de activitatea lor in fata Guvernului si a ministrului fata de care sunt subordonati. Textul, dupa cum remarca profesorul Prisacaru, contine o anomalie: atunci cand participa la sedintele Guvernului, acestia doi - ministrul si secretarul de stat, membru al Guvernului - sunt egali, luand parte cu drepturi egale la adoptarea hotararilor Guvernului, cand se termina sedinta secretarul de stat, membru al Guvernului, devine subordonatul ministrului ce conduce ministerul in cadrul caruia functioneaza departamentul condus de secretarul de stat, membru al Guvernului.

Atributiile Guvernului

In functie de izvorul lor atributiile Guvernului pot fi împartite în *atributii constitutionale* si *atributii prevazute de Legea 37/1990*.

1. Atributii constitutionale

In baza programului de guvernare *acceptat* de Parlament, Guvernul *asigura realizarea politicii interne si externe a tarii si exercita conducerea generala a administratiei publice*. (art. 101.1 Constitutie). Textul constitutional reliefeaza distinctia dintre puterea executiva si administratia publica, adaugând înca un argument în favoarea desprinderii puterii administrative ca o noua putere în stat.

Alte atributii constitutionale⁷, în baza raporturilor Guvernului cu alte autoritati publice (Parlamentul, Curtea Constitutionala etc.), se refera la:

- exercitarea initiativei legislative;
- obligatia de a informa Parlamentul si de a raspunde la întrebările si interpelările formulate de senatori sau deputati;
- angajarea raspunderii politice asupra unui program, a unei declaratii de politica generala sau a unui proiect de lege;
- sesizarea Curtii Constitutionale.

Exercitarea initiativei legislative. Complexitatea legii si necesitatea redactarii ei în formule riguroase face din Guvern principalul subiect de initiativalegislativa. Dreptul de initiativa legislativa are în vedere legile ordinare, organice si constitutionale (de data aceasta prin intermediul Presedintelui României). Mai mult decât atât, Guvernul are un drept de initiativa legislativa exclusiva în ceea ce priveste proiectul bugetului de stat si cel al asigurarilor sociale de stat. Daca în cursul executiei bugetare intervine o initiativa legislativa care implica modificarea prevederilor bugetului de stat sau a bugetului asigurarilor sociale de stat, ea nu poate fi primita decât dupa solicitarea unei informari de la Guvern si numai în masura în care sunt indicate sursele de finantare ale cheltuielilor.

Guvernul poate trimite proiectul de lege oricarei Camere a Parlamentului. Libertatea de optiune între Camerele Parlamentului poate prezenta si un anumit risc în conditiile în care votul negativ al Camerei care examineaza prima proiectul opreste definitiv drumul proiectului de lege spre cealalta Camera în cursul aceleiasi sesiuni.

Obligatia Guvernului de a informa Parlamentul își are temeiul în dreptul de control al legislativului asupra executivului consacrat de art. 110.1 din Constitutie: "*Guvernul si celelalte organe ale administratiei publice, în cadrul controlului parlamentar al activitatii lor, sînt obligate sa prezinte informatiile si documentele cerute de Camera Deputatilor, de Senat sau de comisiile parlamentare, prin intermediul presedintilor acestora*".

Potrivit unei opinii sintagma "Guvernul si celelalte organe ale administratiei publice" are în vedere Guvernul si orice organ al administratiei centrale sau locale *exceptând* Presedintele României⁸. Consideram ca si Presedintele României poate face obiectul acestui tip de control parlamentar⁹ în masura în care îndeplineste atributii din sfera administratiei publice.

Obiectul informatiilor solicitate de Parlament nu poate depasi sfera activitatii guvernamentale si a administratiei publice.

⁷ Ioan Vida - *Puterea executiva si administratia publica*, Bucuresti, 1994, p. 87.

⁸ Antonie Iorgovan - *Drept administrativ. Tratat elementar*, vol. IV, Editura "Actami", Bucuresti, 1994, p. 175, nota 146.

⁹ Desi nu raspunde politic în fata Parlamentului, Parlamentul are dreptul de a hotărî suspendarea din functie a Presedintelui sau punerea lui sub acuzare pentru înalta tradare.

În dezvoltarea prevederilor constituționale amintite, discuții controversate a ridicat articolul 162 alin. 2 și 3 din Regulamentul Camerei Deputaților și art. 142 din Regulamentul Senatului privind dreptul deputaților și senatorilor de a cere informații și date de la organele administrației centrale și locale. Sesizată, Curtea Constituțională, a declarat aceste două articole neconstituționale deoarece contravin dispozițiilor art. 110 din Constituție care permit solicitarea de informații și documente doar de către Camere sau de către comisiile parlamentare, prin intermediul președinților acestora¹⁰.

Obligația Guvernului de a răspunde la întrebările și interpelările formulate de deputați și senatori își are temeiul tot în dreptul de control al legislativului asupra executivului.

Întrebările și interpelările sunt modalități legale de chestionare a Guvernului sau a unuia dintre membrii acestuia asupra unor probleme de politică trecută sau curentă.

Întrebarea - potrivit Regulamentului Camerei Deputaților și al Senatului - constă într-o simplă cerere de a răspunde dacă un fapt este adevărat, dacă o informație este exactă, dacă Guvernul și celelalte organe ale administrației publice înțeleg să comunice Camerei informațiile și documentele cerute de Camera sau de comisiile permanente ori dacă Guvernul are intenția de a lua o hotărâre într-o problemă determinată.

Întrebările, potrivit Regulamentelor celor două Camere, pot fi orale sau scrise iar Președintele Camerei poate să nu admită întrebările care: privesc probleme de interes personal sau particular, urmăresc în exclusivitate obținerea unei consultatii juridice, se referă la procese aflate pe rolul instanțelor judecătorești ori pot afecta soluționarea unor cauze aflate în curs de judecată sau privesc activitatea unor persoane care nu îndeplinesc funcții publice. "Ora ministerială" - adică perioada când deputații pot adresa întrebări membrilor Guvernului - este în fiecare zi de luni între 18,30 și 19,30. Regulamentul Senatului precizează doar că "Senatul stabilește o zi din săptămâna consacrată întrebărilor și răspunsurilor la aceasta"¹¹.

Interpelarea constă într-o cerere adresată Guvernului sau unui membru al acestuia de unul sau mai mulți parlamentari (sau grup parlamentar) prin care se solicită explicații asupra politicii Guvernului în probleme ale activității sale interne sau externe¹².

¹⁰ Decizia Curții Constituționale nr. 45 din 17 mai 1994 privind constituționalitatea Regulamentului Camerei Deputaților, publicată în "Curtea Constituțională. Culegere de decizii și hotărâri 1994" Regia Autonomă "Monitorul Oficial", București, 1995, p. 89. Pentru dezvoltări vezi: Ioan Vida, *op. cit.* p. 115 -118, și Antonie Iorgovan, *op. cit.* p. 175 - 176.

¹¹ Regulamentul Senatului, publicat în Monitorul Oficial nr. 178/27 iulie 1993, art. 133.

¹² Interpelarea este reglementată relativ diferit în Regulamentele Camerelor: sub aspectul subiectului interpelării Regulamentul Camerei Deputaților se referă la un grup parlamentar sau la unul sau mai mulți deputați iar Regulamentul Senatului se referă doar la senatori; sub aspectul destinatarului interpelării, Regulamentul Camerei Deputaților

Deși formal nu există nici o deosebire între întrebare și interpelare (interpelarea este tot ... o întrebare !) sub aspect procedural interpelarea se elaborează numai în scris, provocând o mai largă dezbateră în Parlament și se poate încheia cu o motiune. Aceasta este diferența esențială dintre întrebare și interpelare.

Procedura întrebărilor și interpelărilor este relativ dezvoltată în practica noastră constituțională. În cadrul legislaturii începute în octombrie 1992, la Camera Deputaților s-au înregistrat - în perioada 23 octombrie 1993 - 1 februarie 1994 - 811 întrebări și 400 de interpelări¹³

La fel ca și multe alte practici parlamentare, procedura întrebărilor ("Question Times") își are originea în Marea Britanie. Primul-ministru, precum și alți membri ai Cabinetului, se prezintă săptămânal în fața Camerei Comunelor pentru a răspunde întrebărilor parlamentarilor¹⁴.

Aceste apariții fac parte din evenimentele politice semnificative în Westminster, fiind descrise drept "duble confruntări săptămânale asupra competenței guvernărilor"¹⁵. Pregătirea răspunsurilor consumă o importantă parte din timpul Primului-ministru și al secretarilor din Downing Street, iar fostul premier Harold Macmillan afirmă că devenea ... "fizic bolnav"¹⁶ în așteptarea "Question Times"...

În Germania procedura întrebărilor este la fel de des folosită, aproximativ 5000 de întrebări sunt puse în fiecare an, cele mai multe primind un răspuns scris. Cu toate că în Germania rolul întrebărilor nu pare să fie la fel de important ca în Anglia, au existat totuși situații excepționale. În 1962, ministrul vest-german al Aparării, H. Strauss, a fost obligat să demisioneze în urma întrebărilor care i-au fost adresate în legătură cu "Afacerea Spiegel"¹⁷. Începând din 1965 au fost introduse "întrebările curente" (*Aktuelle Stunde*) care oferă Bundestag-ului posibilitatea să dezbata, timp de o oră în fiecare zi, problemele politice curente.

Întrebările și interpelările au câștigat - așa cum se poate observa - o continuare importantă în cadrul mecanismelor de control parlamentar. Faptul se datorează, în primul rând, activității desfășurate de mass-media, care publicând asemenea dezbateri a oferit posibilitatea transformării unei întrebări ridicate de un membru al Parlamentului într-o dezbateră națională.

vorbesc doar de Guvern în timp ce Regulamentul Senatului vorbește de Guvern sau membru al acestuia.

¹³ Ioan Vida - *op. cit.*, p. 119-122.

¹⁴ Richard Rose, Ezra N. Suleiman - *Presidents and Prime Ministers*, American Enterprise Institute for Public Policy Research, Washington, D.C., 1981, p. 12

¹⁵ George W. Jones - *The Prime Minister and Parliamentary Questions*, in *Parliamentary Affairs*, vol. 26, nr. 3, p. 263.

¹⁶ Richard Rose, Ezra N. Suleiman - *op. cit.* p. 13.

¹⁷ Yves Meny - *op. cit.* p. 220.

Impactul mass-mediei confera astfel o importanta crescândă acestor mijloace de control parlamentar care, desi nu sunt dotate cu o sanctiune politica propriu-zisa (precum motiunea de cenzura), tind sa devina extrem de puternice.

În concluzie, dacă în trecut motiunea de cenzura era instrumentul principal al controlului parlamentar, astazi primatul mijloacelor de control parlamentar este detinut de procedurile primar nesanctionatoare, adica întrebările, interpelările si impactul mass-mediei.

Angajarea raspunderii politice a Guvernului are loc asupra unui program, a unei declaratii de politica generala sau a unui proiect de lege, în sedinta comuna a celor doua Camere ale Parlamentului. Dacă într-un interval de trei zile de la prezentarea unuia dintre documentele amintite se depune si se voteaza o motiune de cenzura, Guvernul este demis. *Per a contrario*, dacă motiunea nu se depune sau desi se depune nu se adoptata, Guvernul reuseste sa-si impuna programul, declaratia sau proiectul de lege evitând procedura legislativa obisnuita (*a se vedea capitolul anterior*).

În principiu, o asemenea procedura vine în contradictie cu principiul constitutional potrivit caruia *Parlamentul constituie unica autoritate legiuitoare a tarii*. În realitate, Parlamentul ramâne unica autoritate legiuitoare doar ca, la fel ca si în situatia delegarii legislative, permite Guvernului sa legifereze în anumite cazuri concrete si sub sanctiunea controlului parlamentar (motiunea de cenzura). Practic, o asemenea situatie poate fi întâlnita doar în cazurile în care Guvernul se bucurade un suport confortabil în Parlament. În alte situatii, Guvernul nu poate risca la "ruleta ruseasca" propriul destin.

Sesizarea Curtii Constitutionale. În temeiul prerogativelor sale constitutionale, Guvernul poate:

- sesiza Curtea Constitutionalacu privire la o lege înainte de promulgarea acesteia
- sesiza Curtea Constitutionala cu privire la neconstitutionalitatea unui partid politic
- sa-si prezinte punctul de vedere ori de câte ori Curtea Constitutionala urmeaza sa se pronunte asupra neconstitutionalitatii unei legi.

2. Atributii prevazute de Legea 37/1990.

Facând doar precizarea ca Legea 37 a fost adoptata înaintea elaborarii Constitutiei României din 1991 - prin urmare prevederile legii trebuie interpretate si aplicate în consonanta cu litera si spiritul Constitutiei - Guvernul are urmatoarele atributii mai importante:

1. asigura executarea, de catre administratia publica, a legilor si a celorlalte dispozitii normative date în aplicarea acestora;
2. conduce si controleaza activitatea ministerelor si a celorlalte organe centrale si locale ale administratiei de stat;

Textul de mai sus comporta cel putin doua observatii în baza textelor constitutionale:

a) sfera atributiei de conducere si control nu se extinde si asupra autoritatilor administrative autonome organizate în baza art. 115 din Constitutie.

b) administratia locala nu mai constituie parte a administratiei de stat si prin urmare dreptul de conducere si control al Guvernului se rezuma la exercitarea tutelei administrative prin intermediul Prefectului. Prin urmare, acest control nu include dreptul de anulare al actelor ilegale ale autoritatilor administratiei publice locale si judetene ci numai cel de suspendare, anulara fiind de competenta instantelor de contencios administrativ.

3. stabileste masuri pentru introducerea si dezvoltarea mecanismelor economiei de piata, în coditiile prevazute de lege.

4. asigurarea, prin luarea si aplicarea masurilor necesare, a apararii ordinii de drept si a linistii publice, a drepturilor si libertatilor cetatenesti, în conditiile prevazute de lege.

5. asigura realizarea politicii sociale cu privire la utilizarea fortei de munca, la salarii, pensii, acordare de ajutoare materiale si alte drepturi banesti, precum si adaptarea acestora la specificul unor ramuri si domenii de activitate.

6. organizarea desfasurarii, în bune conditii, a alegerilor pentru Parlament, Presedintele României si autoritatile publice judetene si locale;

7. îndeplinirea altor atributii prevazute de lege (de exemplu, potrivit Legii 21/1991 - Legea cetateniei române - Guvernul acorda, retrage sau aproba renuntarea la cetatenia româna).

Atributiile Primului - Ministru

Primul-Ministru, potrivit prevederilor constitutionale, conduce Guvernul si coordoneaza activitatea membrilor acestuia, respectând atributiile ce le revin. Astfel, atributiile Primului-Ministru ca element coordonator a activitatii membrilor Guvernului, se defasoara cu respectarea atributiilor specifice fiecărei functii stabilite cu prilejul investiturii. Fara existenta acestei reguli apare riscul ca un Prim-Ministru autoritar sa se substituie, unui ministru, impunând o anume linie politica si nu linia politica a Programului acceptat de Parlament¹⁸. O asemenea situatie este foarte plauzibila în cazul guvernelor bazate pe coalitii de partide.

Alte atributii ale Primului - Ministru:

- formeaza Guvernul, prezentând lista acestuia în sedinta comuna a Camerei Deputatilor si a Senatului (art. 102.2 Constitutie);
- prezinta, odata cu lista Guvernului, programul de guvernare (art. 102.2 Constitutie);
- convoaca si conduce sedintele Guvernului si ale Biroului Executiv;
- prezinta Camerei Deputatilor si Senatului rapoarte si declaratii cu privire la politica guvernului, care se dezbat cu prioritate;
- propune Presedintelui României revocarea si numirea unor membri ai Guvernului (art.85.2)

¹⁸ Antonie Iorgovan - *op. cit.* p. 161.

- invita Presedintele României sa participe la sedintele Guvernului atunci când apreciaza ca prezenta lui este absolut necesara. Reamintim ca Presedintele României poate participa de drept la sedintele Guvernului în care se dezbat probleme de interes national privind politica externa, apararea tarii si asigurarea ordinii publice. Presedintele României prezideaza sedintele Guvernului la care participa. (art.87 Constitutie)
- semneaza hotarârile si ordonantele adoptate de Guvern (art.107.4) si contrasemneaza decretele prezidentiale (art.99.2)
- reprezinta Guvernul în relatiile cu Parlamentul, Presedintele României, Curtea Suprema de Justitie, Curtea Constitutionala, partidele politice precum si în relatiile internationale.

Potrivit art. 17 din Legea 37/1990, Primul - Ministru numeste si elibereaza din functie:

- secretarul general al Guvernului
- cabinetul primului-ministru si consilierii acestuia
- conducatorii organelor din subordinea Guvernului
- secretarii de stat care nu sunt membri ai Guvernului precum si subsecretarii de stat
- persoane îndeplinind alte functii, în cazurile prevazute de lege.

În vederea îndeplinirii atributiilor ce îi revin, Primul-Ministru emite decizii cu caracter individual.

Aparatul de lucru al Guvernului subordonat nemijlocit Primului - Ministru este format din:

1. Grupul de consilieri de stat, consilieri si experti si cabinetul Primului-Ministru
2. Consiliul pentru Coordonare, Strategie si Reforma Economica
3. Secretariatul General al Guvernului
4. Departamentul pentru Administratie Publica Locala
5. Departamentul de Control
6. Departamentu Informatiilor Publice
7. Purtatorul de Cuvânt si Relatii cu Presa
8. Departamentul pentru Integrare Europeana
9. Departamentul Pentru Relatiile cu Sindicatele si Patronatul
10. Aparatul Ministrului pentru Relatia cu Parlamentul
11. Agentia Nationalade Control al Exporturilor Strategice si al Interzicerii Armelor Chimice
12. Secretariatul Comitetului National Pentru Protectia Copilului.

Atributiile principale, structura organizatorica si numarul de personal al acestora sunt stabilite prin hotârâri ale Guvernului sau prin decizii ale primului-ministru.

ACTELE GUVERNULUI

Potrivit art. 107 din Constituție, Guvernul adopta hotărâri și ordonanțe. Legea 37/1990 se referă la adoptarea de hotărâri și regulamente. Alături de alți autori¹⁹, considerăm modificată această prevedere a Legii 37/1990 întrucât, potrivit Constituției, Guvernul poate adopta doar hotărâri și ordonanțe. "Regulamentele" sau "Normele metodologice" sunt adoptate tot printr-o hotărâre de Guvern.

Hotărârile Guvernului: se elaborează și adoptă în vederea executării legilor și ele nu pot fi contrare principiilor sau dispozițiilor cuprinse în lege. Așadar, hotărârile guvernamentale nu pot fi decât *secundum legem si praeter legem*, fiind de neconceput hotărâri de Guvern emise direct în aplicarea Constituției²⁰. Este cazul hotărârilor guvernamentale prin care, contrar Constituției, au fost organizate ministerele. Ministerele trebuiau organizate în baza legii și nu în baza unor hotărâri guvernamentale. Potrivit art. 116 alin. 1, "*Ministerele se înființează, se organizează și funcționează potrivit legii*". Ignorând textul constituțional, guvernantii au emis hotărâri de guvern pentru organizarea și funcționarea majorității ministerelor: hotărârea nr. 448/1994 privind organizarea și funcționarea Ministerului Muncii și Protecției Sociale, hotărârea nr. 449/1994 privind organizarea și funcționarea Ministerului Finanțelor etc. De remarcat faptul că Ministerul de Interne și Ministerul Apărării Naționale au fost înființate prin legi speciale adoptate după întoarcerea în vigoare a Constituției din 1991.

Hotărârile adoptate de Guvern sunt semnate de primul-ministru și contrasemnate de ministrii care au obligația punerii lor în executare, iar apoi se publică în Monitorul Oficial al României. Nepublicarea atrage inexistența hotărârii guvernamentale. Singura excepție permisă se referă la hotărârile care au caracter militar, în cazul cărora se comunică numai instituțiilor interesate.

Ordonanțele Guvernului. Dreptul Guvernului de a emite ordonanțe se întemeiază pe institutul *delegării legislative* consacrat de art. 114 din Constituție. Prin *delegare legislativă* se înțelege imputernicirea altei autorități decât cea legiuitoare să emită, pe o perioadă determinată de timp și într-un domeniu specificat, acte legislative specifice puterii legiuitoare.

Ordonanțele Guvernului sunt de două feluri:

1. Ordonanțe simple
2. Ordonanțe de urgență.

1. Ordonanțele

simple sunt emise în baza unei legi de abilitare adoptate de Parlament. Legea de abilitare va cuprinde, în mod obligatoriu, domeniul și data până la care se pot emite ordonanțe. Ordonanțele simple nu pot fi emise în domenii care fac obiectul legilor organice.

Ordonanțele simple sunt de două feluri:

¹⁹ I. Vida - *op. cit.* p. 99.

²⁰ *Idem*, p. 170.

a) ordonante simple pentru care legea de abilitare prevede obligativitatea supunerii lor spre aprobare Parlamentului, potrivit procedurii legislative, pana la implinirea termenului de abilitare. Nerespectarea termenului atrage incetarea efectelor ordonantei.

Ordonanta aprobata de Parlament in interiorul termenului de abilitare devine lege si produce efecte juridice fara intrerupere.

In cazul in care ordonanta este depusa in termen spre aprobare Parlamentului, dar acesta intarzie sa o aprobe, ordonanta va produce in continuare efecte pana in momentul aprobarii/respingerii ei de catre Parlament. In cazul aprobarii ordonantei aceasta isi va continua efectele in virtutea legii de aprobare a ordonantei. In cazul in care Parlamentul respinge ordonanta depusa in termen spre aprobare Parlamentului, efectele acesteia vor inceta pe data intrarii in vigoare a legii de respingere a ordonantei.

b) ordonante simple pentru care legea de abilitare nu prevede obligativitatea supunerii lor spre aprobare Parlamentului. In acest caz ordonantele au valoarea juridica a unor legi ordinare²¹ si vor ramane in vigoare pana la modificarea/abrogarea lor de catre Parlament.

O problema care se pune este aceea de sti daca Parlamentul poate legifera pe perioada delegarii legislative in spatiul incredintat spre legiferare in favoarea Guvernului. Intr-o onterpretare stricta s-ar putea sustine ca in aceasta perioada Parlamentul nu ar putea statuta intrucat el s-a dezinvestit de competenta si, daca ar legifera, s-ar anula insusi sensul delegarii. In realitate, nimic nu poate impiedica Parlamentul sa-si abroge sau modifice propriile legi²².

2. **Ordonantele de urgenta.** Aceste ordonante pot fi emise numai in situatii exceptionale, iar Guvernul nu ar avea timp suficient sa solicite aprobarea unei legi de abilitare.

Ordonantele de urgenta intra in vigoare numai dupa depunerea lor spre aprobare la Parlament. Daca Parlamentul nu se afla in sesiune el se convoca in mod obligatoriu.

O intrebare care a staruit si inca mai staruie in literatura si practica juridica din tara noastra este aceea de a sti daca ordonantele de urgenta pot sau nu sa intervina in domeniul legilor organice.

Potrivit unui punct de vedere²³, restrictia emiterii de ordonante in spatiul legilor organice nu este prevazuta de Constitutie in cazul ordonantelor de urgenta. Prin urmare, ordonantele de urgenta ar putea interveni in domeniul legilor organice intrucat" restrictia emiterii de ordonante in domeniile legilor organice nu a mai fost prevazuta; este o exceptie de la regula, determinata de insasi situatia exceptionala ce justifica emiterea de ordonante de urgenta²⁴".

²¹ T. Draganu - *Drept constitutional si institutii politice*, Ed. Lumina Lex, 1997, vol. II, p. 143.

²² I. Deleanu - *Drept constitutioanl si institutii politice*, Editura Europa Nova, Bucuresti, 1996, p. 327.

²³ M. Constantinescu, A. Iorgovan - *Constitutia Romaniei comentata si adnotata*, Ed. Monitorul Oficial, Bucuresti, 1992, p. 142.

²⁴ *ibidem*.

Potrivit altui punct de vedere ordonantele de urgenta nu pot interveni in domeniul legilor organice intrucat, in realitate, "art. 114 (4) nu a inteles sa schimbe continutul notiunii de ordonanta a Guvernului, pe care l-a considerat definit de art. 114(1), ci a urmarit numai sa precizeze ca "ordonantele de urgenta" pot fi emise (bineinteles atunci cand o asemenea stare este data) in absenta unei legi de abilitare"²⁵.

In ceea ce ne priveste, consideram ca ordonatele de urgenta pot interveni in domeniul legilor organice. Fara o asemenea justificare, ordonantele de urgenta nu-si mai au rostul in sistemul nostru constitutioanal. De altfel, practica a confirmat acest punct de vedere (a se vedea Ordonanta de urgenta nr. 22 cu privire la modificarea legii administratiei publice locale, ordonanta de urgenta nr. 36 cu privire la modificarea legii invatamantului etc.). Admitand o asemenea interpretare, nu inseamna ca suntem de-acord cu practica exagerata a guvernarii prin ordonante de urgenta. Exagerarile sunt periculoase, dar Parlamentul ar putea respinge ordonantele de urgenta pentru prea simplul motiv ca nu au intervenit intr-o "situatie exceptionala" care sa le justifice aparitia. In aceste conditii efectele ordonantei vor fi nule atat *ex tunc* cat si *ex nunc*.

BIBLIOGRAFIE

1. Iorgovan, A., *Tratat de drept administrativ*, Comisia de redactare a Proiectului de Constitutie a ajuns la concluzia inlocuirii verbului "a aproba" cu verbul "a accepta" numai dupa discutiile purtate cu expertii elvetieni, in luna iunie 1991, in frunte cu prof. Jean Francois Aybert, vol 4, nota 67, p. 130).
2. Iorgovan, A., *op. cit.*, p. 130.
3. Ardant, P., *Institutions Politiques et Droit Constitutionnel*, 3 edition, L.G.D.J., Paris, 1991, 510-511.
4. Giquel, J., *Droit constitutionnel et institutions politiques*, Montchrestien, Paris, 1995, p. 591.
5. Iorgovan, A., *op. cit.*, p. 133.
6. *idem*, p. 134.
7. Vida, I., *Puterea executiva si administratia publica*, Bucuresti, 1994, p. 87.
8. Iorgovan, A., *Drept administrativ. Tratat elementar*, vol. IV, Editura "Actami", Bucuresti, 1994, p. 175, nota 146.
9. Desi nu raspunde politic în fata Parlamentului, Parlamentul are dreptul de a hotărî suspendarea din functie a Presedintelui sau punerea lui sub acuzare pentru înalta tradare.

²⁵ T. Draganu - *op. cit.* p. 143.

10. *Decizia Curtii Constitutionale nr. 45 din 17 mai 1994 privind constitutionalitatea Regulamentului Camerei Deputatilor*, publicata în "Curtea Constitutionala. Culegere de decizii si hotarâri 1994" Regia Autonoma "Monitorul Oficial" , Bucuresti, 1995, p. 89. Pentru dezvoltari vezi: Ioan Vida, *op. cit.* p. 115 -118, si Antonie Iorgovan, *op. cit.* p. 175 - 176.
11. *Regulamentul Senatului*, publicat în Monitorul Oficial nr. 178/27iulie 1993, art. 133.
12. Interpelarea este reglementata relativ diferit în Regulamentele Camerelor: sub aspectul *subiectului interpelarii* Regulamentul Camerei Deputatilor se refera la un grup parlamentar sau la unul sau mai multi deputati iar Regulamentul Senatului se refera doar la senatori; sub aspectul *destinatarului interpelarii*, Regulamentul Camerei Deputatilor vorbeste doar de Guvern în timp ce Regulamentul Senatului vorbeste de Guvern sau membru al acestuia.
13. Vida, I., *op. cit.*, p. 119-122.
14. Rose, R., Suleiman, E.N., *Presidents and Prime Ministers*, American Enterprise Institute for Public Policy Research, Wasinghton, D.C., 1981, p. 12.
15. Jones, G.W., *The Prime Minister and Parliamentary Questions*, in *Parliamentary Affairs*, vol. 26, nr. 3, p. 263.
16. Rose, R., Suleiman, E.N., *op. cit.* p. 13.
17. Meny, Y., *op. cit.* p. 220.
18. Iorgovan, A., *op. cit.* p. 161.
19. Vida, I., *op. cit.* p. 99.
20. *Idem*, p. 170.
21. Draganu, T., *Drept constitutional si institutii politice*, Ed. Lumina Lex, 1997, vol. II, p. 143.
22. Deleanu, *Drept constitutioanal si institutii politice*, Editura Europa Nova, Bucuresti, 1996, p. 327.
23. Constantinescu, M., Iorgovan, A., *Constitutia Romaniei comentata si adnotata*, Ed. Monitorul Oficial, Bucuresti, 1992, p. 142.
24. *Ibidem*.
25. Draganu, T., *op. cit.* p. 143.

ASUPRA UNOR METODE DE SELECȚIE PENTRU ADMITEREA ÎN ÎNVĂȚĂMÂNTUL SUPERIOR

GABRIEL BĂDESCU

ABSTRACT. The Romanian higher education system has undergone important transformation since 1990 but only this year has become very clear the need of revising the criteria involved in the entrance exam. "Whom should be a higher education student?" is the question that this study is dealing with. It starts building a conceptual framework that allows both a qualitative and a quantitative approach. Data from the three higher education institutions from Cluj are analysed in this framework and the results are consistent with the fact that the old admission exam has a low efficiency (1), a selection based on higher education graduation exam (bacalaureat) would predict the performance of the future students better than the old exam (2), there are serious problems that affect the efficiency of bacalaureat but also there are ways of alleviating them (3).

O componentă importantă a procesului de reformă din învățământul superior constă, în viziunea actualului Minister al Educației Naționale, în schimbarea sistemului de admitere a studenților. Motivele pentru care revizuirea procedeele de selecție actuale este prioritară sunt importanța pe care o au efectele aplicării lor pentru întreaga societate și faptul că schimbările pot fi realizate rapid și fără costuri mari.

Problema alegerii unei proceduri de admitere implică două aspecte importante:

- A.** definirea criteriilor de apreciere a eficienței selecției,
- B.** alegerea selecției optime în raport cu un set de criterii de eficiență date.

Obiectul principal al dezbaterilor recente, atât a celor la nivel național cât și la nivelul departamentelor, privește, aproape exclusiv, a doua categorie de decizii. Totuși, definirea conceptuală a eficienței este o problemă nebanală, și cu atât mai mult operaționalizarea sa, adică precizarea metodelor prin care eficiența unui candidat poate fi evaluată. Astfel, deși poate să pară de la sine înțeles faptul că numai criteriile de tip meritocratic sunt potrivite, se poate argumenta și în favoarea unui cadru de apreciere potrivit căruia doi candidați sunt egali atunci când se

stabilește că în condiții egale aceștia ar avea performanțe egale¹, sau a unor criterii de ierarhizare a candidaților în funcție de câștigul în performanță datorat studiilor pe care aceștia ar urma să îl realizeze².

Analiza care urmează vizează doar al doilea aspect, cel al adecvării dintre mijloace și obiective. Mai precis, pornind de la o definiție precisă a eficienței studenților încercăm să evaluăm următoarele afirmații:

- Procedurile de selecție a candidaților folosite în ultimii ani pot să fie înlocuite cu metode care sunt mai eficiente, în condițiile unor costuri apropiate sau mai mici, în cele mai multe dintre cazuri.
- Media de la bacalaureat poate să stea la baza unor proceduri noi de selecție, mai eficiente. Chiar și în forma cea mai simplă, cind media este folosită drept criteriu unic de departajare, metoda este mai eficientă decit procedeele actuale, în cele mai multe dintre cazuri.
- Folosirea mediei de la bacalaureat drept criteriu unic sau în combinație cu alte metode (de exemplu, media dintre media de la bacalaureat și o nota de la un examen organizat de facultate) este afectată de doua surse de erori sistematice:

a. notele obținute în ani diferiți nu sunt într-un totu comparabile deoarece gradul de dificultate a subiectelor este diferit de la un an la altul;

b. chiar dacă subiectele sunt unice, există variații semnificative între modurile de evaluare dintre liceele unei aceleiași localități, precum și între liceele din localități diferite. Mai precis, cu cât un liceu este mai slab, respectiv, cu cât este mai mică localitatea din care provine, cu atât notele tind să fie mai mari pentru aceleași performanțe ale absolvenților de liceu.

Designul cercetării a fost conceput în condițiile unor limitări serioase de timp și resurse materiale și de aceea investigația are în mare măsură un caracter explorator, uneori în detrimentul celui de confirmare. Au fost alese trei departamente -- două din Universitatea "Babeș-Bolyai" și unul din Universitatea de Științe Agricole din Cluj -- iar datele folosite au fost cele aflate în bazele de date ale secretariatelor. Studiul va fi dezvoltat ulterior prin includerea și a altor departamente din țara, realizarea de interviuri standardizate cu studenții și de interviuri semistandardizate cu profesorii.

Rezultatele obținute până acum vin în sprijinul ideii privind necesitatea de a revizui metodele actuale de selecție a candidaților în învățământul superior. Deasemenea, furnizează argumente în favoarea folosirii rezultatelor de la bacalaureat ca mijloc de departajare a candidaților. Totodată, sunt evaluate

¹ În acest caz trebuie stabilit ce se înțelege prin performanță și care sunt condițiile care trebuie considerate pentru egalizarea șanselor. Aplicarea unui astfel de criteriu are ca rezultat discriminarea pozitivă (pornind, de ex. de la rasă, etnie, prezența unor handicapuri, statut de veteran de război etc.)

² Sunt evidente argumentele de natură economică pentru acest tip de criterii. Studenții sunt aleși în așa fel pentru aceeași sumă cheltuită de către sistem, sporul de performanță să fie maxim. Este posibil ca rezultatul să difere de cel obținut în urma aplicării unor criterii meritocratice deoarece poate fi mai puțin "rentabilă" investiția într-un candidat foarte bun decit în unul de mijloc.

problemele pe care le ridică selecția pe baza bacalaureatului și sunt descrise mijloace de atenuare a lor.

Date și metode de prelucrare a acestora

Datele provin de la secția de Științe Politice a Facultății de Științe Politice și Administrație Publică, secția de Psihologie a Facultății de Psihologie și Științele Educației și de la Facultatea de Medicină Veterinară. Au fost aleși toți studenții din anii II - IV, exceptând Facultatea de Medicină Veterinară unde au fost selectați cu metoda pasului 40 de studenți pentru fiecare din anii II - VI. Pentru fiecare student au fost considerate în analiză următoarele variabile: notele la bacalaureat, notele la probele de admitere, mărimea localității de absolvire a bacalaureatului, anul în care a fost absolvit bacalaureatul și mediile pentru fiecare an de studiu în facultate.

Analiza are la baza mai multe asumptii care vizează operaționalizarea conceptelor care intervin și generalizarea rezultatelor:

A1. Performanța studenților poate fi evaluată pornind de la notele pe care aceștia le obțin în facultate. O metodă de admitere a candidaților este mai eficientă decît o altă metodă dacă selectează pentru facultate studenții care urmează să obțină note mai mari decît cei care ar fi selectați cu cealaltă metodă.

A2. Relațiile studiate sunt suficient de stabile în timp pentru a proiecta în viitorul apropiat rezultate deduse din date din trecut.

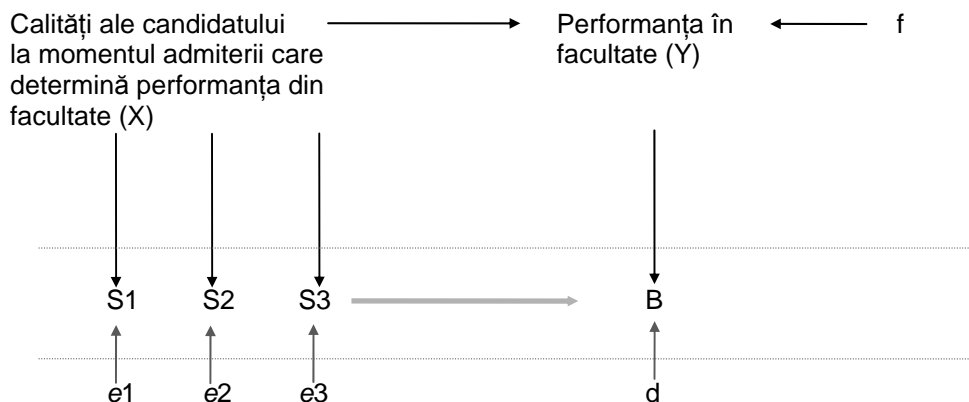
A3. Rezultatele obținute pentru cei care au intrat pot fi extinse și pentru cei care ar fi intrat dacă numărul de locuri ar fi fost mai mare.

A4. Rezultatele obținute pentru cele trei departamente pot fi extinse și pentru alte departamente din Cluj și din țară.

Pot fi imaginate și alte mijloace de apreciere a eficienței unei metode de admitere în facultate. Am ales notele din facultate ca punct de pornire pentru că metoda este simplă și general acceptată; procedeul presupune evaluarea exclusiv de către departament, în timp ce alte instanțe de apreciere, cum ar fi piața forței de muncă, se regăsesc doar indirect, în felul în care este constituită curricula, conținutul cursurilor și modurile de notare. În plus, rezultatele evaluării studenților în acest fel sunt numerice și pot fi considerate ca avînd proprietăți de interval.

Problemele de validitate a estimării performanței studenților pot să conducă la o imagine falsă privind eficiența unei metode de selecție, de aceea este important ca acestea să fie identificate. De exemplu, atunci cînd curricula a suferit transformări recente în urma redefinirii obiectivelor departamentului de către membrii săi, iar examenul de admitere a rămas neschimbat, notele din timpul facultății pot să apară corelate cu cele de la examenul de admitere chiar dacă acesta nu mai este un predictor al performanței studenților (așa cum este înțeleasă în prezent).

Modelul conceptual care stă la baza analizei noastre poate fi reprezentat grafic în felul următor:

S1, S2, S3 ... sunt metodele de admitere dintre care trebuie aleasă metoda optimă; o metoda și ($i=1,2,3,\dots$) este cu atât mai bună cu cât este o reflectare mai bună a acelor calități ale candidaților care determină performanța în facultate (X); e_i ($i=1,2,3,\dots$) reprezintă totalitatea factorilor care determină S_i , alții decât X (de exemplu, erori de corectare, cunoștințe care se reflectă în rezultatul de la admitere dar care nu au relevanța pentru performanța în facultate); B este măsura performanței în facultate, d reprezintă toți ceilalți factori care determină B, în afara de performanță.

X și Y nu pot fi observați direct și de aceea nu putem ști cât de bine poate fi anticipată performanța în facultate având informații despre studenți la momentul admiterii -- f desemnează factorii care determină această performanță dar nu pot fi cunoscuți la momentul admiterii (de exemplu, o înrăutățire bruscă în starea materială a unui student îl obligă să se anjajeze, iar performanța sa școlară scade). Din acest motiv eficiența unei metode de admitere poate fi apreciată doar în termeni relativi, în comparație cu cea a altor metode, nu și absoluți.

Ceea ce putem observa direct sunt relațiile dintre S1, S2, S3 și B, precum și o parte dintre relațiile e_i -- S_i . Ierarhia stabilită între metodele de admitere pornind de la intensitatea relațiilor S_i -- B este în mod sigur corectă dacă are loc următoarea condiție:

A5. e_i ($i=1,2,3,\dots$) și d nu sunt corelați.

În caz contrar, este posibil ca relația dintre rezultatele unei proceduri de selecție și măsura performanței din facultate să fie cea mai puternică datorită unui factor care le determină simultan și care nu se suprapune cu conceptul de performanță (de exemplu, în cazul unei schimbări în curricula vechiul concept de performanță este acel factor).

O metodă de selecție a candidaților, S_i , este cu atât mai eficientă cu cât relația dintre X și S_i este mai intensă. Relațiile dintre X și Y, respectiv dintre Y și B, nu pot fi determinate dar pentru că intervin în mod egal între S_i și B, pentru orice $i=1,2,3,\dots$, ierarhia intensității legăturilor S_i -- X poate fi dedusă din studiul relațiilor S_i -- B, atunci când are loc A5. Vom analiza aceste relații în următorii pași:

I. Vor fi evaluate relațiile bivariate Si -- B. Metoda cea mai eficientă este cea pentru care intensitatea este cea mai mare.

II. Vor fi considerate simultan variabilele S1, S2, S3, ... și B într-un model liniar. Vom putea afla care ar trebui să fie ponderea măsurilor S1, S2, S3, ... într-o combinație liniară pentru ca B să fie prezis cât mai bine atunci cind sunt aplicate simultan mai multe proceduri de selecție și se încearcă combinarea rezultatelor (de exemplu, media de la bacalaureat și un examen scris).

III. Vor fi construite modele care includ în lista variabilelor independente S1, S2, S3,... și variabile care sunt componente ale e1, e2, e3,... în acest fel putem evalua care ar fi eficiența unei metode și atunci cind o parte din sursele de eroare ar fi înlăturate.

Datele pe care le avem ne permit compararea a doua tipuri de selecție: media de la bacalaureat (S1) și un tip constând în oricare din procedeele de selecție aplicate în cazul grupelor de studenți studiate.

Tabelele 1. și 2. cuprind trei indicatori care descriu intensitatea relațiilor dintre S1, S2, și B, care este măsurat de media generala pe anii de studiu absolviți³:

Tabelul 1.

		Media notelor	Media la bacalaureat	Media la admitere
Pearson Correlation	Media notelor	1,000	0,43**	,085
	Media la bacalaureat	0,43**	1,000	,222
	Media la admitere	,085	,222	1,000

** Asocierea este semnificativă pentru un nivel de 0,01.

³ cei trei indicatori sint:

- coeficientul de corelatie Pearson; aplicarea sa presupune ca variabilele sunt de interval. În cazul notelor variabila este ordinala dar poate fi considerata ca avind proprietati de interval
- coeficientul rho al lui Spearman; aplicarea sa presupune că valorile sunt egal distantate.
- coeficientul tau-b al lui Kendall; variabilele sunt presupuse ca având proprietăți ordinale.

Tabelul 2.

		Media notelor	Media la bacalaureat	Media la admitere
Kendall's tau_b	Media notelor	1,000	,299**	,067*
	Media la bacalaureat	,299**	1,000	,140**
	Media la admitere	,067*	,140**	1,000
Spearman's rho	Media notelor	1,000	,441**	,097*
	Media la bacalaureat	,441**	1,000	,207**
	Media la admitere	,097*	,207**	1,000

** . Asocierea este semnificativa pentru un nivel de 0,01.

* . Asocierea este semnificativa pentru un nivel de 0,05.

Se constată ca intensitatea legăturii dintre media la bacalaureat și media din facultate este mult mai mare decât cea dintre nota obținută la admitere și media din facultate. Altfel spus, dacă alegem la întâmplare un student dintre cei cuprinși în studiu, cunoașterea mediei pe baza careia a fost admis nu ne ajută să prezicem dacă este un student cu note mari sau nu, în timp ce media de la bacalaureat ne ajută substanțial în aceasta predicție. Dacă admitem A3. rezultă că admiterea în forma aplicată până acum a operat o tăietură arbitrară în lista candidaților înscriși. Chiar și o formă mai "slabă" a lui A3. implică faptul că o parte dintre cei care nu au fost admiși ar fi avut note mai mari în timpul facultății decât o parte dintre cei care au fost admiși.

Vom avea o imagine mai precisă despre natura relațiilor studiate dacă repetăm analiza pentru fiecare an de studiu din fiecare facultate. Tabelul 3. sintetizează rezultatele:

Tabelul 3.

		r între Medie și Media la la BAC	r între Medie și Media la Admitere
Științe Politice	anul 2	0,48	-0,13
	anul 3	0,23	0,34
	anul 4	0,56	0,50
Psihologie	anul 2	0,28	0,19
	anul 3	0,52	0,27
	anul 4	0,46	0,50
Medicina Veterinara	anul 2	0,14	0,29
	anul 3	0,12	0,12
	anul 4	0,20	0,46
	anul 5	0,50	0,15
	anul 6	0,56	0,30

Se observă că ordinea eficienței celor două metode nu se păstrează pentru toți anii de studiu. Pentru Științe Politice și Psihologie media de la bacalaureat este un predictor mai bun decât media la admitere în cite două cazuri din trei; la Medicină Veterinară sunt doi ani de studiu pentru care media la bacalaureat este mai importantă și un caz de egalitate. Concluzia ce rezultă din cazul agregat se păstrează: media la bacalaureat tinde să fie un predictor cel puțin la fel de eficient ca și admiterea clasică. Mai mult, pentru procedeul de selecție obișnuită există chiar și o corelație negativă, pentru anul 2 de la Științe Politice (este anul în care concurența a fost cea mai mare de la înființarea secției), adică studenții care au avut note mari la admitere tind să obțină note mai mici în facultate decât cei cu note mici la admitere.

Al doilea pas al acestei analize constă în determinarea combinației liniare dintre media la admiterea clasică și media la bacalaureat care ar fi permis predicția cea mai bună pentru fiecare dintre grupele de studenți studiate. Tabelul 4. cuprinde coeficienții modelelor de regresie liniară (b , β , R^2) în care media în facultate este variabila dependentă, iar media la bacalaureat și media la admitere sunt variabile independente; de asemenea sunt cuprinși R^2 pentru modelele de regresie simplă în care intervin cele trei variabile.

Tabelul 4.

		Media la BAC		Media la admitere		R^2		
		b	beta	b	beta	B	A	B+A
Științe Politice	anul 2	0,30	0,50	-0,2	-0,2	0,23	0,02	0,26
	anul 3	0,11	0,23	0,14	0,32	0,05	0,12	0,17
	anul 4	0,24	0,38	0,13	0,29	0,31	0,25	0,35
Psihologie	anul 2	0,2	0,26	0,28	0,17	0,08	0,04	0,11
	anul 3	0,44	0,48	0,2	0,14	0,27	0,07	0,29
	anul 4	0,25	0,42	0,27	0,47	0,21	0,25	0,44
Medicina	anul 2	0,08	0,07	0,24	0,28	0,02	0,08	0,09
	anul 3	0,15	0,12	0,15	0,14	0,01	0,01	0,03
	anul 4	0,21	0,15	0,54	0,45	0,04	0,21	0,24
	anul 5	0,42	0,32	0,06	0,07	0,25	0,02	0,12
	anul 6	0,45	0,55	0,17	0,24	0,31	0,09	0,39
Toate grupele de studenți		0,42	0,41	0,00	0,00	0,18	0,01	0,17

B -- r^2 între media în facultate și media la bacalaureat

A -- r^2 între media în facultate și media la admitere

A + B -- R^2 în ecuația de regresie liniară între media în facultate ca variabila dependentă, media la bacalaureat și media la admitere ca variabile independente

În ceea ce privește importanța relativă a fiecăreia din metodele de selecție, rezultatele seriei de modele de regresie multiplă sunt consistente cu cele puse în evidență de regresia simplă. Ce aflăm în plus este că, luate împreună, cele două metode tind să fie la fel de eficiente ca și una singură dintre ele, dacă aceasta este potrivit aleasă. Din toate grupele de studenți (11) doar într-una singură, anul 4 Psihologie, combinația celor două metode ar fi permis o mai bună predicție a

succesului în facultate decit prin aplicarea uneia singure. Explicația constă în faptul ca ambele metode tind să explice aceeași parte din variația performanței și de aceea este un efort inutil aplicarea ambelor criterii (și combinarea lor apoi într-un singur scor) în condițiile în care se cunoaște care este metoda cu cele mai bune rezultate.

Al treilea pas al evaluării tehnicilor de selecție constă în includerea în model și a citorva dintre sursele de eroare. În acest fel putem avea o imagine despre eficacitatea potențiala a unei metode care în prezent este afectată de erori, dar care pot fi atenuate. Sunt folosite modelele predictive în care relațiile dintre media la bacalaureat și media la admitere, ca variabile independente, cu media în facultate, ca variabilă dependentă sunt evaluate în condiții de control pentru *anul în care a fost susținut bacalaureatul și mărimea localității în care a fost absolvit liceul*:

- anul în care a fost susținut bacalaureatul. Presupunem ca eficiența folosirii bacalaureatului în aceasta formă este diminuată de variațiile în nivelul de dificultate de la un an la altul. Dacă presupunerea este confirmată atunci putem determina câte un coeficient de corecție pentru fiecare an.

Influența anului în care a fost susținut examenul de bacalaureat poate fi pusă în evidență prin modele de regresie, însă efectul este doar la limita semnificației statistice iar semnul său nu este constant între grupele de studenți. De aceea, nu putem trage o concluzie clară privind existența unor erori sistematice de evaluare prin examenul de bacalaureat, legate de modurile diferite de examinare de la un an la altul.

Problema este importantă deoarece candidații din fiecare din anii trecuti au fost eterogeni din perspectiva anului în care au susținut bacalaureatul (Tabelul 5.) și este de așteptat ca acest lucru să se mențină, iar erorile în evaluare ar putea fi substanțiale: distribuțiile notelor la bacalaureat diferă semnificativ în funcție de anul de absolvire a liceului (Tabelul 6. și Figura 1.), iar dacă acest fapt s-ar datora numai diferențelor în examinare ar însemna că pentru aceeași performanță notele pot să difere chiar și cu un punct⁴.

Rămâne ca într-o extindere ulterioară a acestui studiu problema să fie reluată într-un design mai bine adaptat rezolvării ei.

⁴ Diferențele în distribuție pot să apară din mai multe motive inasa datele pe care le avem nu ne permit să respingem nici una dintre urmatoarele ipoteze:

- subiectele și modul de notare conduc la diferente în distributii.
- exista diferente de valoare între generatii; chiar și pentru subiecte echivalente distribuțiile ar fi diferite.
- au existat variatii anuale în "calitatea" celor care au candidat la profilele alese în studiu; pe ansamblul absolvenților de bacalaureat diferentele anuale pot să fie neînsemnate inasa interesul lor pentru o anumita secție este fluctuant.

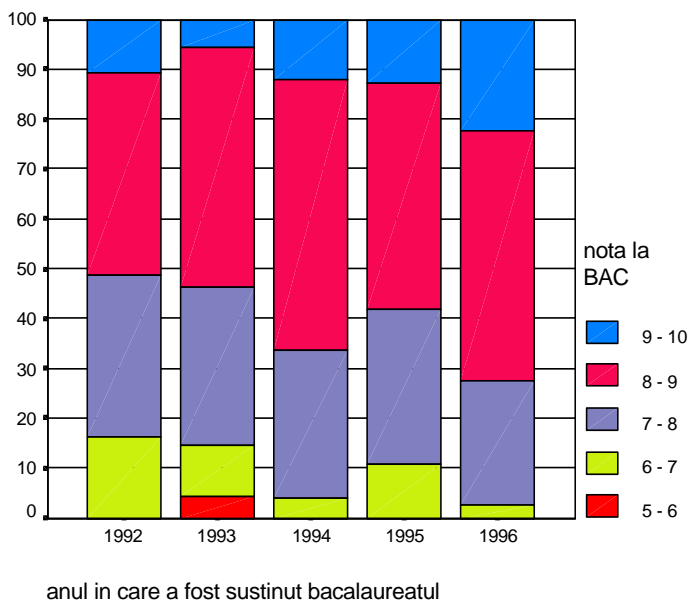
A doua ipoteză este cel mai puțin plauzibilă și cel mai dificil de testat. Pentru a treia, ar trebui determinată printr-un studiu pe eşantion distribuția notelor la bacalaureat pentru fiecare din ultimii ani.

ASUPRA UNOR METODE DE SELECȚIE PENTRU ADMITEREA ÎN ÎNVĂȚĂMÂNTUL SUPERIOR

Tabelul 5.

		anul BAC-ului							
		inainte de '90	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
Anul de 2 studiu	% din Anul de studiu	1,3%		1,3%		5,2%	6,5%	33,8%	51,9%
	3	% din Anul de studiu	2,6%	1,3%	3,8%	3,8%	12,8%	38,5%	37,2%
	4	% din Anul de studiu	2,6%	2,6%	1,3%	11,5%	30,8%	51,3%	
	5	% din Anul de studiu		2,4%		22,0%	75,6%		
	6	% din Anul de studiu	12,5%	15,0%	32,5%	40,0%			
Total	% din Anul de studiu	3,2%	3,2%	5,7%	11,8%	22,0%	23,9%	17,5%	12,7%

Figura 1.

Tabelul 6.

anul	< 1990	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
media	7,6	7,5	7,3	8,0	8,0	8,3	8,0	8,5
mediana	7,2	7,0	7,3	8,0	8,1	8,4	8,2	8,5

- mărirea localității în care a fost susținut bacalaureatul. Presupunem ca există tendința ca în localitățile mici exigența în corectarea și în supravegherea examenelor să fie mai scăzută decât în localitățile mari. O eventuală problemă de acest tip nu poate fi remediată retroactiv dar punerea ei în evidență ar urma să stea la baza unor măsuri de prevenire pentru viitor.

Modelele de regresie pun în evidență, atât la nivelul agregat al celor trei secții cât și pentru fiecare în parte, relații directe între mărirea localității și performanța studenților, în condiții de control pentru media de la bacalaureat. Altfel spus, dacă sunt comparați studenți care au avut medii apropiate la bacalaureat, se constată că absolvenții de bacalaureat în localități mari tind să aibă performanțe mai bune decît absolvenții din localități mai mici. Relația are un caracter logaritmîc și nu liniar, adică o anumită creștere în mărirea localității este însoțită de un efect mai mare atunci cînd o observăm pentru localități mici decît atunci cînd comparația se face între localități mari.

Concluzii

Problema revizuirii sistemului de admitere în învățămîntul superior poate să conducă la un caz remarcabil în raport cu ansamblul politicilor publice care sunt parte a reformei: permite realizarea unor efecte importante cu investiții materiale minime. Pentru a atinge aceste efecte este necesară o definire corectă a problemei și obținerea informației necesare pentru luarea deciziilor.

Analiza noastră contribuie la stabilirea unui model conceptual pentru determinarea unei ierarhii între procedurile de selecție a candidaților în învățămîntul superior din punctul de vedere al eficienței. Am particularizat acest model pentru două categorii de admitere -- cea clasică, aplicată pînă acum, și selecția pornind de la media de la bacalaureat --, și pentru o definiție a performanței în facultate care pornește de la note. Rezultatele obținute susțin atât necesitatea de a revizui actualul sistem de admitere cât și faptul că o eventuală selecție pe baza mediei de la bacalaureat ar duce, în cele mai multe cazuri la o îmbunătățire. Deasemenea, sunt puse în evidență cîteva dintre problemele pe care le-ar ridica folosirea bacalaureatului în selecție.

Principalele concluzii pot fi rezumate astfel:

- Media de la bacalaureat este în general un predictor mai bun decît admiterea de pînă acum pentru performanța pe care studenții o au în facultate. De aceea este probabil ca și în cazul admiterii media de la bacalaureat să realizeze o selecție mai bună, din perspectiva performanței de mai tîrziu a celor aleși.
- Folosirea combinată a probelor clasice și a bacalaureatului nu reușește să crească eficiența metodei în mod semnificativ față de situația în care este

aplicată doar una dintre cele două proceduri, cea care este mai potrivită acelei situații.

- Media de la bacalaureat ar câștiga în eficacitate în mod semnificativ dacă subiectele și modul de corectare ar fi echivalente, atât între licee diferite cât și de la un an la altul. Aceste neajunsuri pot fi atenuate dacă:

A. Nota obținută la bacalaureat ar fi standardizată astfel încât să reprezinte proporția de absolvenți din acel an care au reușit un rezultat mai bun. În acest fel, un același scor obținut de doi candidați care au absolvit în ani diferiți ar exprima faptul că sunt egali ca poziție în cadrul generației lor. Dacă admitem că diferențele între generații apropiate nu sunt mari atunci scorurile standardizate permit comparații și între absolvenți din generații diferite.

B. Subiectele sunt alese astfel încât să ducă la variații mici în evaluarea de către corectori. Deasemenea, are loc un control mai riguros în timpul admiterii, în special în localitățile mici.

Cercetarea urmează să fie extinsă astfel încât să permită compararea și a altor tipuri de selecție -- ne gândim în primul rind la cele nestandardizate, de tipul interviului --, să pornească de la o operaționalizare mai precisă a conceptului de *performanță în facultate* și să cuprindă un număr mai mare de profile de învățământ, alese astfel încât generalizarea rezultatelor să fie mai precisă.

PERCEPȚIA EFICACITĂȚII ECONOMICE ȘI POLITICE A GUVERNANȚILOR ÎN ROMÂNIA ANILOR '90

COSMIN MARIAN

ABSTRACT. "What is the efficiency of the governance?" and "What is the perception of the political and economical efficacy of the government members?" are two of the important questions raised by many social scientists (Lewis-Beck, Alt, Norpoth, etc).

This paper analyses the perception of the efficacy of governance in relation with the main types of political participation and with the cultural regions of Romania, as Sandu (1996) defines them. The study is based on data of a national survey, conducted short after the 1996 general elections. Factor analysis is the main statistical tool used to analyse these data and it supports the idea of a two dimensional structure of the citizens perception concerning governance.

Peste tot, într-o măsură mai mare sau mai mică, oamenii se așteaptă ca guvernul să elaboreze strategii politice sau economice care să răspundă problemelor elementare cu care se confruntă societatea. Atunci când se pune problema evaluării activității guvernului oamenii au în vedere modul în care este urmărită îndeplinirea scopurilor pe care acesta și le-a propus. Spre exemplu, majoritatea cetățenilor sunt de acord cu necesitatea consolidării economiei, dar pot avea păreri diferite cu privire la modul în care guvernul îndeplinește acest obiectiv.

Cercetătorii domeniului social sunt de multă vreme interesați de modul în care percepția performanței guvernului, mai ales în domeniul economic, influențează comportamentul electoral, rezultatele alegerilor și suportul pentru procesele democratice. Studiile recente au examinat efectele economiei asupra suportului public pentru diferiții actori politici și/sau pentru instituții (spre exemplu, Mackuen, Erikson și Stimson, 1989; Duch, 1993; Clarke, Dutt și Kornberg, 1993, etc), în timp ce alte cercetări au pus în evidență efectele performanței economice asupra atitudinilor și valorilor politice (spre exemplu, Durr, 1993; Duch and Taylor, 1993; Wlezien, 1995).

Potrivit "Dicționarului de Sociologie" coordonat de Cătălin Zamfir și Lazăr Vlăsceanu (1998), "eficacitatea", la modul general, poate fi considerată *măsura în care o activitate satisface o necesitate, realizează un obiectiv sau*

îndeplinește o funcție. Pornind de la această definiție putem considera "eficacitatea politică" ca fiind: măsura în care o activitate desfășurată de actorii politici satisface o necesitate socială, realizează un obiectiv sau îndeplinește o funcție politică, economică sau socială. Potrivit aceluiași dicționar, o altă măsură a modului în care este desfășurată o activitate este "eficiența" acesteia, adică *raportul dintre rezultatele ei și eforturile făcute pentru a o duce la îndeplinire.* O abordare de acest fel a unei activități sociale este considerată ca fiind mai greu de utilizat deoarece în acest domeniu input-ul și output-ul au unități de măsură diferite. În limbajul comun "eficiența" înseamnă maximizarea rezultatelor cu minimizarea costurilor. Rezultă de aici că eficiența poate fi definită ca un raport între eficacitate, înțelesă ca măsură a gradului în care o activitate satisface o necesitate, și costuri.

Trebuie observat că eficiența unei politici nu este un lucru ușor de definit. Dar, în cele din urmă ceea ce are importanță este "percepția" oamenilor cu privire la eficiența sau ineficiența unei politici (Helmut Norpoth, 1991). Între cercetătorii domeniului social există un acord general că oamenii reacționează mai degrabă la percepția pe care o au cu privire la starea generală a economiei și nu la propriile lor probleme economice. Astfel, motivul pentru care oamenii votează împotriva guvernului este mai degrabă percepția unei rate ridicate a șomajului și nu faptul că ei înșiși sunt șomeri (Kinder and Kiewiet, 1979; Fiorina, 1981, etc).

Măsurarea eficienței actorilor politici

Evaluarea performanțelor guvernului implică judecăți generale cu privire la activitatea acestuia. Aceste judecăți pot fi retrospective atunci când cetățenii apreciază activitatea guvernului din trecut, sau prospective, bazate pe așteptarea unei viitoare performanțe. Atât judecățile retrospective, cât și cele prospective reflectă diferit comportamentele politice ale oamenilor. Judecățile retrospective au o bază empirică întrucât reflectă experiențe din trecut, judecățile prospective sunt speculative, reflectând o strategie de luare a deciziilor. Combinarea celor două tipuri de judecăți furnizează alegătorului un ghid de comportament electoral.

Alegerea făcută de individ în campania electorală implică, pe de o parte, o "apreciere a politicilor" partidelor (sau candidaților acestora) în legătură cu problemele controversate cu care s-a confruntat societatea în trecut. (Russell J. Dalton, 1996). Spre exemplu, în 1992 opoziția unei mari părți a electoratului față de George Bush avea la bază o serie de judecăți retrospective referitoare la politica de creșterea taxelor în 1989. Pe de altă parte, "evaluarea performanțelor" unui actor politic (candidat, partid, guvern, etc) implică judecăți generale cu privire la modul în care acesta și-a îndeplinit sarcinile pe care și le-a asumat în trecut. Spre exemplu, dacă guvernul și-a îndeplinit angajamentele luate, alegătorii îi vor acorda votul și la viitoarele alegeri, în caz contrar își vor îndrepta opțiunile spre o alternativă pe care o consideră mai acceptabilă.

Problema rolului jucat de cele două tipuri de evaluări (retrospective și prospective) în conturarea opiniilor politice este încă o problemă controversată (Clarke și Stewart, 1994; MacKuen, Erikson și Stimson, 1992).

Studiile de până acum au arătat că unii indivizi sunt mult mai apti să folosească informațiile pe care le recepționează. Statusul economic și nivelul de educație determină stratificări ale publicului care permit cercetătorului să prezică care respondenți sunt mai probabil să recepționeze informații cu privire la activitatea guvernanților și care sunt mai puțin probabil să facă același lucru. Astfel, s-a pus în evidență faptul că indivizii cu un nivel ridicat de educație sunt mult mai expuși fluxului informațional decât cei cu un nivel de educație scăzut. Cu alte cuvinte, urmărirea și receptarea informațiilor referitoare la activitatea guvernului este o "caracteristică" a cetățeanului sofisticat (Haller și Norpoth, 1997, etc). În ceea ce privește restul publicului, acesta urmărește fluxul informațional în grade diferite în funcție de circumstanțe, precum: este economia o problemă importantă sau nu, etc.

Cu toate că unii oameni au puține informații cu privire la mersul diferitelor domenii ale statului, opiniile acestora cu privire la aceste domenii nu sunt afirmații aleatoare sau incoerente. Dimpotrivă, opinia celor care nu dețin informații este foarte apropiată de opinia celor care sunt bine informați (Haller și Norpoth, 1997).

Date si design

În lucrarea sa "*Economics and Elections: The Major Western Democracies*" (1988), Lewis-Back dezvoltă un model care ia în considerare efectele majore ale percepției eficacității economice a guvernului asupra votului. Potrivit acestui model alegerea făcută de cetățean în timpul alegerilor este determinată de evaluările retrospective și prospective ale performanței economice a guvernului, dar și de alți factori precum: ideologia și statusul social. Aceste evaluări economice sunt la rândul lor determinate de percepția retrospectivă a altor factori, incluzând situația economiei naționale, și alte patru aspecte specifice ale activității economice a guvernului: situație financiară a familiei, locul de muncă, șomajul și inflația.

Pentru studiul eficacității guvernului în România, alături de unele aspecte analizate și de Lewis-Beck (efectul activității guvernului asupra prețurilor, șomajului și starea generală a economiei) am luat în considerare și probleme specifice societății românești, precum relațiile româno-maghiare, dar și o serie de probleme cu care se confruntă societățile aflate într-un proces de tranziție politică: respectarea libertăților individuale, modul în care sunt organizate alegerile, sau modul în care funcționează mecanismele democratice.

Nu se poate pretinde că aspectele luate în considerare sunt reprezentative pentru problemele societății românești în acest moment, mai mult, probabil nu se poate construi un eșantion reprezentativ al problemelor unei societăți întrucât acestea sunt într-un proces continuu de transformare și de redefinire.

Au fost luate în considerare probleme care prezintă caracteristici diferite în ceea ce privește modul în care informația referitoare la ele ajunge la cetățean. Astfel, unele probleme precum venitul, șomajul și prețurile sunt observate de către oameni în mod obișnuit și inevitabil. Altele, precum mersul general al democrației sau relațiile româno-maghiare, care pot fi importante, dar sunt mai "îndepartate" de individ, sunt mai puțin vizibile (James E. Alt 1991).

Majoritatea acestor aspecte au fost amplu dezbătute în mass-media și în mediile politice și sunt în general considerate ca fiind importate (vezi tabelul 1).

Măsurarea eficacității activităților guvernului, în studiul de față, este bazată pe opinii "sociotropice": "Gândindu-vă la starea actuală a economiei (ca întreg), credeți ca în ultimul an aceasta s-a îmbunătățit sau s-a înrăutățit?". Accentul este pus pe "situația țării ca întreg" și, nu pe situația financiară sau economică a individului sau a familiei acestuia (opinii "egocentrice"). "Cadrul de timp" este retrospectiv ("acum" comparat cu "un an în urmă") și nu prospectiv.

Întrebările folosite nu încearcă să pună în evidență cantitatea de informații deținute de oameni cu privire la activitatea guvernului (spre exemplu: care a fost rata creșterii economice a fost în ultimul an), cu alte cuvinte accentul nu este pus pe cunoștințe înțelese într-un sens factual., ci pe judecarea pozitivă sau negativă a activităților guvernului. Premisa de la care s-a plecat nu este aceea că respondenții trebuie să-și amintească informațiile recepționate. Analiza se referă în principal la valențele pozitive sau negative ale interpretării informațiilor recepționate.

Datele analizate provin de la 1175 interviuri realizate în lunile noiembrie - decembrie 1996 pe un eșantion considerat reprezentativ la nivel național.

Procedura de eșantionare: eșantionare aleatoare în trei etape. În prima etapă a fost folosită o stratificare geografică.

Procedura de stratificare: bidimensională bazată pe "ariile cultural-istorice"(vezi Anexa1) așa cum au fost acestea identificate de Sandu (1996) și pe "tipul de localitate" (sate, orașe cu mai puțin de 50.000 de locuitori, orașe cu 50.000 - 199.999 de locuitori, orașe cu mai mult de 200.000 de locuitori).

Selecția persoanelor intervievate s-a desfășurat în două etape. În prima fază au fost selectate aleator localitățile din care urmau să fie selectați cei intervievați. Pentru selecția indivizilor au fost folosite listele electorale revizuite și completate pentru alegerile din noiembrie 1996, liste disponibile în fiecare localitate. Pe fiecare listă sunt înscrși în jur de 2500 de indivizi, astfel unei localități îi corespunde un număr de liste egal cu raportul dintre numărul total al populației adulte și numărul de indivizi de pe fiecare listă (2500). Au fost alese aleator câte două liste din fiecare localitate care are mai mult de două liste. Selecția indivizilor de pe listele electorale a fost făcută aleator, astfel încât nu a mai fost nevoie de o procedură de selectare a persoanelor din fiecare gospodărie. Au fost excluși din eșantion militarii în termen, persoanele internate în unități medicale, studenții care locuiesc în campusuri universitare, persoanele aflate în detenție. Procentul total estimat al populației eligibile care a fost exclusă din eșantion: 1,5 - 3%.

Anexa 1: Județele țării au fost grupate în funcție de cele nouă "arii cultural-istorice", reprezentate prin abrevierea oficială a numelui lor.

Transilvania: AB CJ SJ BN BV SB HD

Crișana-Maramureș: AD BH SM MM

Transilvania de Est: CV HR MS

Banat: TM CS

Oltenia: DJ GJ MH OT VL

Moldova: BC BT GL IS NT SV VS VR

Muntenia: AG BR BZ CL DB G IL PH TL

Dobrogea: CT TL

București: B

Tabelul 1

Procentul celor care consideră că problema prețurilor este importantă	86,6%
Procentul celor care consideră că problema șomajului este importantă	74,6%
Procentul celor care consideră că problema relațiilor româno-maghiare este importantă	42,6%
Procentul celor care consideră că problema corupției este importantă	74,2%
Procentul celor care consideră că problema garantării drepturilor și libertăților individuale este importantă	54,2%

Rezultatele analizei

Analiza factorială a itemilor care măsoară eficacitatea acțiunilor guvernului a pus în evidență existența a doi factori distincți dar corelați ($r = 0.138$, $p < 0.01$). Primul factor explică 63,8%, iar al doilea explică 46,4% din variația acestor variabile (metoda de extracție folosită este cea a componentelor principale și "listwise deletion" pentru valorile lipsă). Cu alte cuvinte, opinia oamenilor cu privire la eficacitatea activității guvernului are o arie de referință mai extinsă: modul în care funcționează democrația, modul în care au fost ținute alegerile, mersul general al economiei, sau mai restrânsă: modul în care guvernul s-a ocupat de anumite activități particulare: prețurile, șomajul, corupția, libertățile individuale, relațiile româno-maghiare (vezi tabelul 2).

Pentru simplificarea limbajului primul factor va fi în continuare definit ca fiind "*eficacitatea guvernului în anumite domenii particulare*" (valoarea proprie a acestui factor este 3.19), iar cel de al doilea factor va fi denumit "*eficacitatea generală a guvernului*" (cu valoarea proprie de 1.39).

Tabelul 2. Rezultatele Analizei Factoriale a indicatorilor eficacității activității guvernului.

Variabile	Factor 1	Factor 2
Modul în care statul a actionat pentru a rezolva problema prețurilor	.70399	-
Modul în care statul a actionat pentru a rezolva problema șomajului	.78537	-
Modul în care statul a actionat pentru a rezolva problema relațiilor româno-maghiare.	.83542	-
Modul în care statul a actionat pentru a rezolva problema corupției	.86250	-
Modul în care statul a actionat pentru a proteja drepturile și libertățile individuale	.79890	-
Modul în care funcționează democrația	-	.73188
Modul cum au fost ținute alegerile	-	.60206
Starea actuală a economiei	-	.70176

Variabilele care intră în analiză sunt definite după cum urmează:

Gândindu-vă în general, la modul în care democrația funcționează la noi în țară sunteți: 1. mulțumit, 2. destul de mulțumit, 3. nu prea mulțumit, 4. deloc mulțumit, 8.NR.

În unele țări oamenii cred că alegerile sunt ținute corect. În alte țări oamenii cred că alegerile sunt ținute incorect. Dacă vă gândiți la alegerile care tocmai au avut loc în România vă rugăm să dați o notă între 1 și 5, unde 1 înseamnă că alegerile au fost ținute corect, 5 înseamnă că alegerile au fost ținute incorect.

Ce părere aveți despre starea actuală a economiei României ? 1. este foarte bună, 2. bună, 3. nici bună nici proastă, 4. proastă, 5. foarte proastă, 8. NR.

Cât de mulțumit sunteți de modul în care statul a rezolvat aceste probleme până acum: a) prețurile, b) șomajul, c) relațiile dintre români și maghiari, d) corupția, e) garantarea libertăților individuale. (dați o notă de la 1 la 5, unde 1 înseamnă foarte mulțumit, 5 înseamnă deloc mulțumit).

Explicarea variației percepției eficacității politice are la bază setul de predictorii prezentat în Anexa 2.

Discuție. Eficacitatea generală a guvernului se referă atât la aspectele politice (modul în care funcționează democrația la noi în țară, modul în care au fost ținute alegerile) cât și la cele economice (starea actuală a economiei). Percepția acestei eficacități este corelată pozitiv cu satisfacția indivizilor cu privire la activitatea guvernului, cu responsivitatea actorilor politici și cu orientarea oamenilor către input-ul sistemului politic și este corelată negativ cu venitul și tipul de localitate în care locuiesc subiecții. Cu alte cuvinte cei care sunt orientați către sistemul politic, fie ca și dependenți, fie ca și participativi, cei cu venituri reduse și cei care locuiesc în mediul rural tind să perceapă guvernul ca fiind în general eficace.

Percepția eficacității guvernului în anumite domenii particulare se referă de asemenea atât la probleme economice (prețurile, șomajul), cât și la probleme politice care țin de domeniul politicului (garantarea drepturilor și libertăților individuale). Analiza datelor a pus în evidență existența a doi predictorii importanți ai percepției acestui tip de eficacitate: responsivitatea actorilor politici și informarea politică a cetățenilor. De asemenea percepția eficacității particulare a guvernului are la bază o serie de valori care sunt întâlnite și la estimarea eficacității generale a guvernului: orientarea către output-ul și input-ul sistemului politic, dar și un nivel de educație redus.

În ceea ce privește diferențele de percepție a celor două tipuri de eficacitate pe regiuni datele analizate ne arată că eficacitatea generală a guvernului nu este percepută diferit în nici una din regiunile țării. Pe de altă parte, coeficienții pentru eficacitatea politică a guvernului în anumite domenii particulare sunt pozitivi și semnificativi în Banat și Dobrogea, și sunt negativi și semnificativi în Moldova. Cu alte cuvinte subiecții din Banat și Dobrogea tind să perceapă guvernul ca fiind eficace în anumite domenii particulare, în timp ce subiecții din Moldova tind să aibă o opinie contrară.

Predictorii luați în considerare explică doar proporții relativ mici din variații totală a percepției eficacității guvernului ($R^2 = 0.11$ în cazul eficacității generale a guvernului, respectiv $R^2 = 0.23$ în cazul eficacității particulare a guvernului), ceea ce înseamnă că pot fi identificați alți predictorii importanți, precum: orientarea ideologică, statusul social, etc (vezi Lewis-Back, 1988).

BIBLIOGRAFIE

1. Alt, James E., "Ambiguous Intervention: The Role of Government Action in Public Evaluation of the Economy", in "Economics and Politics. The Calculus of Support", Edited by Helmut Norpoth, Michael S. Lewis-Back and Jean-Dominique Lafay, University of Michigan Press, 1991.

2. Kinder, D. R., and Kiewiet, "The Political Economy of Attitudes Toward Polity and Society in Western European Democracies" in *Journal of Politics* 55(4): 998-1021, 1993.
3. Clarke, Harold D., and Marianne Stewart, "Prospections, Retrospections and Rationality: The 'Bankers' Model of Presidential Approval Reconsidered", in *American Journal of Political Science* 38: 1104-23, 1994.
4. Dalton, Russell J. "Citizen Politics", Second Edition, Chatham House Publishers, Inc. Chatham, Ney Jersey, 1996.
5. Duch, Raymond M., "Tolerating economic reform: Popular suport for transition to a free market in republics of the former Soviet Union" in *American Political Science Review* 87: 590-608, 1993.
6. Duch, Raymond M., and Michael Taylor, "Postmaterialism and Economic Condition", in *American Journal of Political Science* 37: 747-778, 1993.
7. Durr, Robert H., "What Moves Policy Sentiment?" in "American Political Science Review", 87(1): 158-170, 1993.
8. Fiorina, M. P., "Retrospective Voting in American National Elections", New Haven: Yale University Press, 1981.
9. Haller, Brandon H., Norpoth, Helmut, "Reality Bites. News Exposure and Economic Opinion", in *Public Opinion Quarterly*, Vol. 61/ Winter 1997/Number 4.
10. Lewis-Back, Michael S., "Economics and Elections". Ann Arbor: University of Michigan Press, 1988.
11. Kinder, D. R., and Kiewiet, D. R., "Economic Discontent and Political Behaviour: The Role of Personal Grievances and Collective Economic Judgement in Congressional Voting." in *American Journal of Political Science* 23: 495-527.
12. MacKuen, Michael B., Erikson, Robert S., and Stimson, James A. "Macropartisanship" in *American Political Science Review* 83(4): 1125-1142, 1989.
13. MacKuen, Michael B., Erikson, Robert S. and Stimson, James A., "Peasants or Bankers? The American Electorate and the U. S. Economy", in *American Political Science Review* 86: 597-611, 1992.
14. Norpoth, Helmut, "The Popularity of the Thatcher Government: A Matter of War and Economy", in "Economics and Politics. The Calculus of Support", Edited by Helmut Norpoth, Michael S. Lewis-Back and Jean-Dominique Lafay, University of Michigan Press, 1991.
15. Sandu, Dumitru, "Sociologia tranzitiei. Valori si tipuri sociale in Romania", Editura Staff, 1996.
16. Zamfir, Cătălin, Vlăsceanu, Lazăr, *Dicționar de Sociologie*, Editura Babel, 1998.
17. Wlezien, Christopher, "The Public as Thermostat: Dynamics of preferences for spending" in *American Journal of Political Science* 39:981-1000, 1995.

Anexa 2.

Predictorii percepției eficacității guvernului

Predictorul	Semnificația predictorului
Satisfacție	- orientarea către outpu-ul guvernamental (satisfacție cu privire la activitatea guvernului)
Sindicat	- apartenență la un sindicat; variabilă fictivă
Contact	- contact cu politicienii în ultimul an; variabilă fictivă
Responsivitate	- scor factorial între opinia cu privire la cunoștințele parlamentarilor despre problemele oamenilor obișnuiți și interesul partidelor politice față de problemele cetățenilor
Vot	- opinia cu privire la importanță votului oamenilor
Putere	- orientarea către input-ul guvernamental ("are sau nu are importanță cine sunt cei de la putere")
Informare	- informarea politica; scor factorial
Educație	- educația subiecților
Localitate	- tipul de localitate (rural / urban); variabilă fictivă
Venit	- venitul subiecților

Percepția eficacității politice a guvernului. Rezultatele analizei de regresie multiplă (coeficienții de regresie standardizați beta)

Predictor	Eficacitatea generală	Eficacitatea particulară
Satisfacție	0.13	-0.09
Sindicat	-0.01	-0.03
Contact	0.00	-0.01
Responsivitate	0.18	0.12
Putere	0.06	0.07
Vot	0.00	0.02
Informare	0.05	0.26
Educație	0.00	-0.07
Localitate	-0.08	0.05
Venit	-0.07	0.04
Regiune		
Transilvania	-0.02	-0.03
Crișana-Maramureș	0.05	0.02
Transilvania de Est	-0.03	0.03
Banat	0.08	0.07
Oltenia	-0.02	0.06
Moldova	0.03	-0.09
Muntenia	-0.08	0.06
Dobrogea	0.05	0.10
R ²	0.11	0.23

Notă: Metoda de regresie folosită este "Enter" (Predictorii incluși în tabel nu corelează semnificativ între ei).

Coeficienții îngroșați sunt semnificativi la nivelul $p < 0.05$.

DESPRE SPECIFICUL NAȚIONALISMULUI POSTCOMUNIST

ILEANA PETRAȘ-VOICU

ABSTRACT. *On Post-Communist Nationalism.* This article tries to make a typology of many different historical forms of nationalism. The main idea is that nationalism is not an independent ideology but always a part of a larger ideological combination. Traditionally nationalism was on the right, but it also entered in a strange confluence with the left, even with communist ideology. There is a strong similarity between nationalism and communist ideology: both are committed to organic community, collective rights against individual, civic rights; they both put the origin of the morality in the collective not in the individual consciousness. Other main thesis is that there are peculiar features of nationalism in South Eastern Europe, because here there is no tradition of civic patriotism like in the most of Western countries, but an ethnic approach of the nation-state.

One of the most important parts of the article is about the relationship between democratization, post-communist transition and state building. The issue of state building cannot be decided democratically; one can make democracy work only after this obstacle is solved.

Preambul

Ce face din naționalism un fenomen extrem de complex și îndeobște supradeterminat este în primul rând caracteristica sa esențială de a fi Janus cu două fețe: pe de o parte, statul - națiune este organizarea de bază a oricărei societăți moderne industrializate, cadrul politic esențial al democrației și asigurării drepturilor fundamentale ale omului și, pe de altă parte, poate fi baza doctrinar-ideologică pentru practici exclusiviste, xenofobe, dominatoare, agresive.

Parafrazând celebra butadă a lui Giovanni Sartori: ideile greșite despre democrație fac ca democrația să meargă prost, vom spune că ideile greșite despre națiune, patrie, patriotism determină în măsură importantă traseul, destinul țărilor în lumea modernității târzii. Căci, așa cum frumos preciza John W. Whitehead: "We must never forget that we live în a world that is structured by ideas. Our presuppositions and ideas create our worldview, the grid which we evaluate the world"¹.

¹ John Whitehead, *A Judeo-christian perspective on law and government*, paper presented at International Conference Christianity and democracy, Matrahaza, Ungaria, 3-5 oct. 1991.

Dar tocmai în acest punct intervin dificultățile aproape insurmontabile. Ideile greșite despre națiune, naționalism au devenit de mult un câmp de aprigi dispute intelectuale. Julien Benda nu se sfiește să arunce o lumină crudă, necruțătoare asupra "trădării cărturarilor", asupra ralierei lor la un gregarism naționalist, la apărarea viziunii colectiviste în fața dreptului individului la gândire autonomă. Acesta vede unul din simptoamele cele mai grave ale "trădării cărturarilor" tocmai în renunțarea la gândirea independentă și laudarea gândirii în forma ei gregară. Se cunoaște - scrie Benda - anatema aruncată... cu prilejul afacerii Dreyfus, de mulți cugetători francezi împotriva omului "care" pretinde să afle adevărul de unul singur, încearcă să-și facă o părere personală, în loc s-o adopte pe ce a națiunii sale, căreia șefii ei vigilenți i-au explicat ce trebuie să gândească². Și la noi mulți intelectuali adoptă formula lui Simion Bărnuțiu: "Ține cu poporul să nu rătăcești". Ce se întâmplă însă dacă o întregă națiune rătăcește cărarea dreaptă? La ce duce adoptarea formei gregare a gândirii am putut noi înșine constata în perioada conformismului de cazarmă totalitar și, mai recent, lumea întregă în cazul dramei iugoslave.

"Trădarea cărturarilor" complică esențial mersul lumii moderne, căci viciază cultura, educația, mistifică sufletul și mentalitatea popoarelor. Prin toate canalele esențiale de comunicare în masă, în special prin sistemul de învățământ care după Gustave le Bon³ este coloana vertebrală în formarea caracterelor popoarelor - viziunile colectivist-gregare, naționaliste, "fanteziile salvării" (Tismăneanu, 1999), miturile politice pătrund în suflete, caractere și mentalități generație după generație. Lupta dintre tabăra intelectualilor adepți ai "naționalismului" civic, al "patriotismului constituțional" (Dahrendorf) și cea a naționaliștilor propriu-ziși este inegală cu deosebire în Europa de sud-est sau în Balcani, unde viziunea etnicistă este predominantă. Pentru naționaliști, etnicul are o absolută legitimitate spirituală, morală, politică și culturală, în timp ce pentru tabăra opusă el înseamnă ilegitimitate din aceleași puncte de vedere. A da dreptate uneia dintre părți seamănă cu o încercare de a decide în disputa dintre o religie sau credință și necredință⁴.

Cum se explică această formidabilă putere de seducție a naționalismului? A da răspuns unei astfel de întrebări echivalează în mare cu a descoperi enigma - sau una din marile enigme ale lumii moderne, căci să nu uităm că naționalismul are o istorie de peste două sute de ani în spate, un prezent explosiv și un viitor greu predictibil.

Fără a încerca o taxonomie exhaustivă am putea discerne două mari direcții de abordare teoretică: una care încearcă o explicație antropologică și una mai complexă, care are în vedere trăsături ce izvorăsc din esența lumii moderne. Pentru exemplificarea primei orientări merită să analizăm eseuul lui A.N. Berdiaev: "Seducția naționalismului"⁵. Atracția pe care o exercită naționalismul și sclavia

² Julien Benda, *Trădarea cărturarilor*, Humanitas, București, 1993, p. 124.

³ Gustave le Bon, *Psihologia multimilor*, Editura Anima, București, 1990.

⁴ Dan Pavel, *Etica lui Adam*, Editura Dn Style, București, 1995, pp. 172-173.

⁵ A. N. Berdiaev, *Seducția naționalismului*, Revista "22", 31 august, 1990.

impusă de el sunt mai puternice decât cele ale statului. Dintre toate valorile "suprapersonale", valorile naționale sunt cele pe care omul consimte să le accepte cu cea mai mare ușurință; el consimte astfel cu cea mai mare ușurință să se subordoneze întregului național, grație sentimentului de a fi o parte a acestuia. Este vorba, într-adevăr, de un sentiment profund înrădăcinat în viața emoțională a omului, mai profund decât acela prin care el se simte atașat statului. Naționalismul (egoismul național) este la fel de condamnat din punct de vedere creștin ca și egoismul personal. Egoism, cupiditate, preuzumpție, orgoliu, voință de putere, ură față de alții, violență; toate acestea sunt transformate în tot atâtea virtuți de îndată ce nu este vorba de o persoană ci de un ansamblu național. Națiunii îi este permis totul: în numele ei individul se poate deda la tot ceea ce din punct de vedere uman reprezintă o crimă.

La întrebarea crucială pentru condiția umană modernă: unde este centrul existențial, organul conștiinței: în persoană sau în națiune? Liberalismul și existențialismul în mod clar și categoric situează organul conștiinței în individ, pe când naționalismul în națiune - privită ca o entitate organică, supraindividuală și superioară valoric individului.

Naționalismul este o formă de idolatrie și sclavie generală prin obiective și exteriorizare. De îndată ce se aplică judecări de ordin moral vieții unei națiuni, naționalismul devine imposibil. Naționalismul se hrănește din minciună și nu se poate lipsi de minciună. Înalta opinie a unei națiuni despre ea însăși este o minciună, orgoliul și vanitatea sa pare pur și simplu ridicate dintr-un punct de vedere obiectiv și imparțial. Naționalismul comportă un element reflexiv, ideologic absent în patriotism. Naționalismul comportă raționalizarea iraționalului, mecanizarea organicului, transformarea calității de om într-o calitate non-umană. În timp ce popularul se integrează, ca toate gradele individualizării, în concretul universal, naționalismul ca atare nu este doar ostil universalului, el tinde să-l distrugă. Ostil universalului, el este în aceeași măsură ostil personalului. Așa încât el trebuie negat în aceeași măsură în numele autonomiei personale, ca și în numele Universalului. Trebuie ca popularul să treacă înaintea naționalului. Naționalismul disprețuiește sau neglijează valoarea și drepturile omului și tocmai de aceea pasiunile naționaliste sunt mai puțin umane decât cele sociale și în mai mare măsură incompatibile cu persoana.

Într-o conferință ținută în 1959, Aldous Huxley⁶ definea naționalismul ca pe o religie divizată ("divisive religion") care plasează valori absolute în părți fragmentare ale umanității și condamnă cu certitudine pe cei ce le acceptă la o luptă cronică cu vecinii lor. În concepția lui Huxley, naționalismul este un sistem de gândire pseudo-religios, un set coerent de concepte, idealuri și legături etnice. Naționalismul ca pseudo-religie este posibil astăzi pentru că sentimentele religioase autentice au fost în mare măsură distruse de comunism. Dumnezeu a fost luat de la popor, fără să-i fie dat altceva în schimb.

În cea de a doua mare categorie interpretativă se situează autorii care explică succesul naționalismului ca ideologie politică în secolul XX, în special în cea de a doua jumătate prin ceea ce Anthony Smith numește "the cyclical

⁶ Aldous Huxley, *The Human Situation*, London, Chatto and Windus, 1978, p. 80.

functioning of the modern bureaucracy"⁷. Atracția cea mai importantă a *naționalismului birocratic* este promisiunea sa de a menține ordinea și stabilitatea în timpuri de rapide schimbări. Statul este privit ca un zid de apărare împotriva schimbărilor radicale. Observația pertinentă a lui Smith este și mai adevărată pentru Europa de sud-est și în general, pentru postcomunism, cu atât mai mult că în această zonă și perioadă istorică rolul statului în modernizare, în controlul schimbărilor este esențial.

În aceeași direcție de accent pe succesul naționalismului ca *naționalism birocratic* și nu unul romantic-popular se înscrie și Tom Nairn: "Odată cu creșterea spectaculoasă a centralizării politice și administrative în secolele 19 și 20 istoria naționalismului devine inseparabilă de etatism, adică de istoria centralizării culturale și administrative"⁸.

Putem pune problema acum mai ascutit: care este factorul explicativ ultim pentru succesul de două sute de ani a naționalismului: factorul emoțional-etnic sau funcționarea birocratică a lumii moderne? Sunt gânditori de primă mână, ca de pildă A. Smith cu a sa istorie a naționalismului în secolul XX, care susțin că factorii emoționali și etnici contribuie indubitabil dar că ei furnizează mai degrabă și bază ușor manipulabilă decât un motiv de ultimă instanță. În era pragmatică, postbelică, orientată spre eficiență cu valorile sale dominant materiale ar fi cu siguranță greșit să explicăm mersul istoriei în termeni de legături sentimentale. A. Smith are dreptate categorică - pentru occidentul dezvoltat, nu și pentru alte părți - unde legături etnice, pasiunile istorice sunt infinit mai importante decât valorile materiale și eficiente și vor fi încă multă vreme de acum înainte. Mai mult decât atât, în zonele neoccidentale - în special în Europa de sud-est - apare o ciudată combinație a naționalismului etnic cu cel birocratic. Combinația este atipică pentru că întreaga concurență și luptă etnico-politică nu se situează în zona eficienței ci a distribuției. Penuria de resurse ascute naționalismul ca și lupta pentru stăpânirea statului - ca principal instrument al distribuției. Nu tot ceea ce este adevărat pentru occident se poate aplica în Europa de sud-est și de aceea multe politici occidentale pentru această zonă sunt total neadecvate și neeficiente.

Totuși, trebuie să adâncim ambii factori. Este evident că istoria naționalismului se confundă cu istoria lumii moderne în general, a birocrăției în particular. De aceea Maz Weber rămâne și chiar devine tot mai actual: el nu desparte sentimentele și birocrăția ca factori explicativi ultimi, ci le consideră fețe ale aceleiași monede. Merită citate cuvintele sale profetice despre esența lumii moderne: "După părerea lui Baxter, grija pentru bunurile exterioare trebuie să apese pe umerii <<sfînșilor săi>>, numai ca o mantie subțire care poate fi lepădată în orice clipă. Dar soarta a transformat mantia într-o carcasă dură ca oțelul. Astăzi spiritul ascezei a dispărut din carcasă, cine știe dacă nu pentru totdeauna. Nimeni nu știe încă cine va locui în viitor în această carcasă și dacă la capătul acestei evoluții imense se vor afla prooroci noi sau o viguroasă renaștere a unor idei sau idealuri mai vechi sau nimic din toate acestea, ci o împietrire mecanizată, garnisită

⁷ A. D. Smith, *Nationalism in the Twentieth Century*, Oxford, Martin Robertson, 1979, p. 315.

⁸ Tom Nairn, *The Break-Up of Britain: Crisis and Neo-nationalism*, 2-th Edition, London, verso, 1981, chapter 9.

cu atitudinea gravă "a celei ce-și dă importanță". Căci pentru "ultimii oameni" ai acestei evoluții culturale, cuvintele următoare: "specialiști fără spirit, oameni fără inimă dedați plăcerilor", acest nimic își închipuie că ar urca o treaptă neatinsă vreodată de omenire - ar putea deveni adevăruri"⁹.

Naționalismul - dificultăți de definire

Lunga prosperitate a naționalismului de-a lungul a două secole ce coincid cu epoca de înflorire a lumii moderne - epocă profund contradictorie definită deopotrivă ca fiind epoca individului și a maselor - se datorează capacității sale de a satisface o gamă largă de nevoi ideologice, culturale, sociale și politice¹⁰. Naționalismul este simultan o viziune, o ideologie, o cultură, un sentiment de loialitate și o politică. Forța sa e inerentă naturii sale diverse și volatile, rezistenței sale la definiții și faptul că idealul universal al suveranității populare servește ca o punte de legătură pentru grupurile etnice. Nu poate fi spus același lucru despre ideologii mai ușor definibile, ca fascismul sau comunismul.

În general, sursa dificultăților în "războiul naționalismelor" provine din polisemia funciară a termenului, dar și din participarea sa la diverse contexte istorice sau complexe ideologice. Naționalismul, ca ideologie politică, rareori se manifestă în formă pură, de sine stătătoare. De regulă, intră în cele mai surprinzătoare combinații sau conglomerate ideologice, la a căror participare își schimbă sensul și accentul. El poate fi întâlnit - istoricește vorbind - în viziuni liberale, conservatoare, imperialiste sau în cadrul unor ideologii de eliberare națională, fie în cadrul unor ideologii fascist-naziste și chiar comuniste. Ca urmare, orice tratare generală sau abstractă nu poate evita capcanele hermeneutice. E greu - sau chiar imposibil să surprinzi adevărul despre naționalism în general sau despre naționalism pur și simplu. Cheia hermeneutică cu șanse de adevăr și succes nu poate fi, prin urmare, decât o analiză concretă a contextului istoric și ideologic care să pună în evidență la modul concret, rolul și consecințele pentru modernizare, deschidere și progres al diverselor ideologii concurente. Căci întotdeauna există o gradație, o scalare, un țel și efecte specifice ale diverselor specii de naționalism, care merg de la patriotismul constituțional și cultural luminat până la extrema opusă a naționalismului reacționar exclusivist, nazist, legionar etc.

Teoretizarea aflată în fază încă incipientă a comunismului și postcomunismului aduce cu sine revelația prăbușirii unui mit politic, dreapta politică era asociată cu naționalismul și prin "natura" ei stânga era socotită a fi internaționalistă și neutră în raport cu principiul național. Studiul atent al acestor societăți a pus în evidență existența unui naționalism ad-hoc cu trăsături inedite. Natura proteică a naționalismului este și mai amplu pusă în evidență de faptul că indiferent de eticheta pe care și-o atașează în postcomunism, o luptă decisivă, o concurență acerbă a majorității partidelor este pentru cucerirea electoratului orientat naționalist.

⁹ Max Weber, *Etica protestanta și spiritul capitalismului*, Humanitas, București, 1993, p. 182.

¹⁰ Ileana Petras-Voicu, *Nationalism and Therapy*, paper presented at the International Conference Christian and Democracy, Natrahaza, Ungaria, 3-5 oct. 1991.

Mai mult decât atât, în prezent se vorbește tot mai mult de o sinteză a naționalismului de dreapta și de stânga. "Cu tendința spre etnocrăție ce-i este caracteristică, naționalismul a aparținut arsenalului ideologic și practicii politice a tuturor regimurilor totalitare ale secolului nostru. Și în acestea s-a manifestat între altele, în pofida unor deosebiri deloc neglijabile între ele, unitatea de esență a totalitarismului fascist și comunist"¹¹. Parafrazându-l pe Raymond Aron, se poate spune că naționalismul a acționat și acționează ca opiu al intelectualilor. În același sens Julien Benda, într-o carte extrem de sagace, va vorbi pe bună dreptate de "trădarea cărturarilor". Adevărul analizei sale se verifică pe deplin în postcomunism: cărturarii, în majoritate, alunecă nu spre democrația liberală, ci spre ideologia naționalistă. Adevărul de fond al tezei lui Benda se verifică și în cazul particular al României.

Catherine Verdery în *Ideologia naționalistă în România sub Ceaușescu* și Mihai Botez în *Intelectualii din Europa de Est*, demonstrează pe larg rolul de prim rang al intelectualilor în făurirea și consolidarea național-comunismului. Astfel se mai prăbușește un mit: cu cât există un progres în cultura politică, cu atât sunt șanse mai mari pentru eradicarea acestui flagel. Este clar că niciodată naționalismul nu a pornit de la baza populației – el este o creație a intelectualilor și politicienilor, din care o bună parte profită imens din manipularea acestor simboluri și sentimente. Există, de pildă, argumente extrem de serioase și convingătoare pentru a conchide despre rolul de prim rang al presei și intelectualilor în declanșarea războiului în Iugoslavia sau din divorțul de catifea din Cehoslovacia. Păturilor largi ale populației acest sentiment le este indus și în forme extreme, clar provocat prin manipulare. Toate cercetările tind să acrediteze ideea că, de pildă, conflictul interetnic din Târgu-Mureș din 1990 a fost provocat pe de o parte de o campanie de presă și politică orchestrată și de intervenția unor cadre ale fostei Securități, care se dorea legitimată prin astfel de evenimente în noua realitate postcomunistă.

Ce face naționalismul dificil de surprins și de interpretat teoretic este și aglomerarea unor termeni concurenți precum "naționalism moderat", "naționalism excesiv", "naționalism emancipator" și "naționalism asupritor". Pentru a putea înțelege existența unor naționalisme extrem de diverse și uneori adverse, trebuie să facem distincția între naționalism și conștiința identității naționale. Nu există un naționalism în general, ci tot atâtea forme de naționalisme câte forme poate îmbrăca conștiința identității naționale. În acest sens, Hélène Carrere d'Encausse, care face parte din puținii analiști care au anticipat prăbușirea URSS sub impactul naționalismelor, scria: "nu avem de-a face în Uniunea Sovietică cu un fenomen general numit naționalism, ci cu sentimente de identitate națională foarte diferite de la un popor la altul, având în spate situații socio-culturale diferite, care asigură revendicărilor naționale conținuturi și tonalități foarte diferite între ele"¹².

¹¹ Andrei Roth, *Un nationalism "bun" si unul "rau"?*, Delimitari terminologice si conceptuale, in "Polis", 2/1994.

¹² Helene Carrere d'Encausse *La decomposition de l'Empire sovietique*, si *Pouvoirs*, Nr. 57/1991, p. 291.

Împotriva grăbitelor diatribe despre "sfârșitul istoriei"¹³, și deci al ideologiilor, despre ireversibilitatea valului istoric de democratizare, poate n-ar strica să medităm la observația istoricului John Lukács. El crede că dintre cele trei forțe și puteri care s-au înfruntat în veacul nostru – "comunismul, reprezentat doar de Rusia", "democrația occidentală, capitalistă, liberală, reprezentată în principal de națiunile vorbitoare de limba engleză și acelea din nord-vestul Europei", precum și "naționalismul radical încorporat de Germania Național-socialistă, dar, de asemenea, și de alte națiuni" – cea mai puternică a fost și este naționalismul¹⁴.

Naționalismul postcomunist: cadru teoretico-metodologic

Pentru a încerca o explicație a fenomenelor de puternic reviriment al naționalismelor în postcomunism s-au conturat mai multe teorii majore concurente: teoria developmentistă și totodată substanțialistă a națiunii, explicația psihodinamică și teoria evenimentului contingent sau relaționistă.

Vom începe prezentarea instrumentelor analizei prin teoria relaționistă, care este de altfel și cea mai nouă și cu aplicare clară la Europa postcomunistă, cu excelența carte a lui Rogers Brubaker (1996) *Nationalism Reframed: Nationhood and the National Question in the New Europe*.

Teza fundamentală pe care încearcă să o demonstreze autorul este că nu avem de a face cu o dezvoltare a naționalismului, cu o revigorare a sa în Europa Centrală și Răsăriteană postcomunistă, ci cu o reconfigurare a sa (naționalism reframed). Paradoxul istoriei face ca două procese, altfel opuse, crearea unei Europe post-naționaliste în Vest să coincidă cu o *perioadă de mișcare înapoi la statele națiuni*. Scurtul secol XX ("the short twentieth century") pare să sfârșească cum a început, cu Europa intrând nu într-o eră post-națională, ci într-o eră post-multinațională, prin naționalizarea cuprinzătoare a fostelor state multinaționale.

De ce s-au prăbușit imperiile ca și statele multinaționale rezultate în urma lor? O explicație pertinentă o aduce Brubaker, explicație care este în mare măsură similară cu cea furnizată de Juan J. Linz și Alfred Stepan în remarcabila lor analiză comparativă *Problems of Democratic Transition and Consolidation (Southern Europe, South America and Postcommunist Europe)*: Cum categoria de "națiune" difuzată în Est în a doua jumătate a secolului al XIX-lea ca un principiu proeminent al viziunii și diviziunii ("principle of vision and division") a lumii sociale, ca să folosesc expresia lui Pierre Bourdieu, aceste ținuturi imperiale au fost tot mai mult percepute, experimentate și analizate ca fiind mai degrabă specific multinaționale decât simplu polietnice, polireligioase și polilingvistice, "principiul naționalității" ("principle of nationality") – concepția statului ca stat pentru o anumită națiune – a devenit principala pârghie pentru reimaginarea și reorganizarea spațiului social¹⁵.

¹³ Francis Fukuyama, *Sfârșitul istoriei?*, Editura Vremea I. C., București, 1994.

¹⁴ John Lukács, *The Third of the Twentieth Century and the End of the Modern Age*, New York, Ticknor & Fields, 1993, p. 109.

¹⁵ Rogers Brubaker, *Nationalism Reframed: Nationhood and the National Question in the New Europe*, Cambridge: Cambridge University Press, p. 3.

Departate de a "rezolva" problema națională a regiunii, cea mai recentă reconfigurare națională a spațiului politic, cea postcomunistă, analog cu secolul XX timpuriu, doar a reformulat problema națională, i-a dat o formă nouă.

O altă teză esențială și pertinentă avansată de Brubaker este aceea că naționalism dintr-o țară sau alta nu există și nu poate fi înțeles în sine. Cadrul de manifestare și, ca urmare, cadrul explicativ nu este decât cel regional sau zonal al Europei Centrale și Estice și Eurasia, aceste zone formează un mic nexus relațional. Naționalismul și formele sale sunt respondente și supradeterminate de geografia și istoria zonală. Aceste naționalisme sunt întretăiate și interactive, cimentate împreună într-un ic mic nexus relațional.

Acesta poate fi caracterizat într-o primă aproximare ca o traducă care leagă minoritățile naționale, noile state naționaliste ("nationalizing states") în care ele trăiesc, și statele naționale patrie ("homelands") cărora ele le aparțin sau pot fi considerate că aparțin prin afinități etnoculturale, deci nu și prin cetățenie legală¹⁶.

Acest nexus triadic implică trei naționalisme distincte și reciproc antagonice. Primul este naționalismul "naționalizant" al unor state recent devenit independente sau recent reconfigurate.

Naționalismele naționalizante implică revendicări făcute în numele unei națiuni de bază ("core nation") sau naționalității definite în termeni etnoculari și ascuțit distinsă de cetățenie ca întreg. Națiunea de bază sau majoritară este înțeleasă ca stăpânul ("owner") statului, care este conceput ca un stat *al* și *pentru* națiunea majoritară. Cu toate că are "propriul său stat" ("it's own state"), totuși națiunea majoritară se consideră într-o poziție culturală, economică ori demografică inferioară în cadrul statului. Această poziție slabă – văzută ca o moștenire a discriminării împotriva națiunii înainte ca aceasta să-și cucerească independența – este adoptată pentru a justifica proiectul "remedial" sau "compensatoriu" de folosire a puterii de stat pentru promovarea intereselor specifice (și care înainte erau inadecvat servite) ale națiunii majoritare.

Opuse direct acestor naționalisme "naționalizante" sunt naționalismele transfrontaliere a ceea ce am numit "patrii naționale externe" ("external nation homelands"). Naționalismele patrie-mamă declară dreptul statelor – în realitate obligația lor – să monitorizeze condiția, să promoveze prosperitatea și să protejeze interesele conaționaliilor lor, cetățeni ai altor state. Aceste revendicări sunt de obicei făcute când minoritățile naționale respective sunt amenințate de către politicile și practicile naționalizante (și ca urmare din punctul de vedere al minorităților naționale deznaționalizante) ale statului în care trăiesc. Ca urmare, naționalismele patriei mamă cresc în opoziție *directă* cu și în *interacțiune directă* cu naționalismele naționalizante. Împotriva aserțiunii statelor naționalizante că statutul minorităților este o problemă stric internă, statele mamă consideră că drepturile și responsabilitățile lor vizavi de conaționali transcind granițele teritoriului și cetățeniei. "Patria" ("homeland") în acest sens este o categorie politică și nu etnografică.

Minoritățile naționale sunt prinse între două naționalisme antagoniste: acelea ale națiunii naționalizante în care trăiesc și acelea ale patriei mamă căreia îi

¹⁶ *Ibidem*, p. 5.

aparțin prin afinități etnonaționale, deci nu prin cetățenie legală. La rândul lor, ele au propriul lor naționalism, ele fac asemenea revendicări pe temeiul naționalității lor. Brubaker subliniază pe bună dreptate că astfel de revendicări fac din ei o minoritate națională. "Minoritate națională" ca și "patria națională externă" ori "statul naționalizant" desemnează o realitate politică și nu un fapt etnodemografic. Trebuie să facem clar distincția între două concepte: cel de etnie sau grup etnocultural și cel de "minoritate națională". Atitudinile caracteristice minorităților implică o autoînțelegere mai degrabă în termeni specifici "naționali" decât în termeni pur "etnici", o cerere pentru stat de a recunoaște naționalitatea lor etnoculturală distinctă și revendicarea unor drepturi colective culturale ori politice bazate pe naționalitate. Cu toate că minoritatea națională și naționalismele patriei mamă se definesc deopotrivă în opoziție cu naționalismele "naționalizante" ale statului în care trăiesc minoritățile ele nu sunt în mod necesar alinate armonios. Divergența este în special atunci posibilă când naționalismele patriei mamă sunt adoptate strategic de către statul patriei mamă ca mijloace de a atinge alte țeluri non-naționaliste; în astfel de cazuri etnicii conaționali din afara granițelor pot fi abandonăți urgent dacă scopurile geopolitice o cer.

Cu toate că acest nexus triadic nu există în exclusivitate doar în Europa, totuși locul clasic a fost Europa interbelică, și am adăuga noi, Europa postcomunistă. Cu toate că aranjamentele de pace – rearanjările după primul război mondial – se bazau ostentativ pe principiul autodeterminării naționale, în fapt au atribuit zeci de milioane de oameni la alte state națiuni decât "al lor" și în același timp au acordat o atenție fără precedent pe calitatea națională sau putativ națională atât a persoanelor cât și a teritoriilor.

Reorganizarea postcomunistă a spațiului politic a avut consecințe similare. Din nou, zeci de milioane de oameni au devenit rezidenți și cetățeni ai unor state noi care "aparțin" altor naționalități etnice decât cea a lor. Mai dramatic, aproximativ 25 de milioane de etnici ruși au fost transformați printr-o reșezare drastică a spațiului politic dintr-un grup național privilegiat cultural și politic acasă pe cuprinsul Uniunii Sovietice, în minorități cu statut precar, cetățenie disputată și identitate incertă în ospitalitatea statelor non-rusești incipiente. Dar multe alte grupuri în regiune – incluzând un număr mare de maghiari, albanezi, sârbi, turci și armeni – sunt "dislocați", atașați prin cetățenie formală la un stat (în cele mai multe cazuri unul nou și naționalizant) dar cu afinități cultural-etnice cu alt stat.

În ceea ce privește cadrul epistemologico-metodologic teoria nexusului relațional contestă teoriile explicative substanțialiste și developmentiste.

Principalele teze în concepția lui Brubaker sunt următoarele: "reînvierea naționalismelor nu trebuie să ducă la reificarea națiunilor"; naționalismul poate și trebuie să fie înțeles fără invocarea "națiunilor" ca entități substanțiale. În loc să se concentreze pe națiuni ca și grupuri reale, noi trebuie să ne concentrăm pe "națiune ca o categorie practică, formă instituționalizată și eveniment probabil (contingent event)". "Națiunea" este o categorie a practicii, nu (în primul rând) o categorie a analizei. Pentru a înțelege naționalismul, noi trebuie să înțelegem folosirea practică a categoriei "națiune", căile prin care ea poate să structureze percepția, să informeze gândirea și experiența, să organizeze discursul și acțiunea

politică¹⁷. Una din tezele cele mai interesante de la care pornește studiul nostru și pe care am analizat-o într-un articol publicat acum patru ani¹⁸ este aceea că nu se poate vorbi serios despre resurgența, creșterea sau scăderea naționalismelor. În loc de o imagine developmentistă a naționalismului este preferabil să-l abordăm cam în felul în care antropologul francez C. Levi Strauss¹⁹ concepe spiritul uman: ca un ansamblu de scheme logice, de idei seminale finite, dar care pot fi alese în diverse etape istorice de cele mai diverse forțe și să intre în infinite combinații și permutații. Brubaker ajunge la o poziție asemănătoare: "naționalismul nu este o forță" care să poată fi măsurată ca resurgentă sau diminuată. Este un set eterogen de idiomuri practice și posibilități orientate spre "națiune" care sunt continuu disponibile sau "endemice" în viața culturală și politică modernă. "Națiunea" este atât de centrală și proteică, o categorie a gândirii politice și culturale moderne, discurs și practică încât este dificil de imaginat o lume fără naționalism. Dar tocmai pentru că naționalismul este proteic și polimorf n-are sens să ne întrebăm cât de puternic este naționalismul și dacă se diminuează sau avansează.

În studiul nostru vom fi preocupați nu de resurgența, ci de reformularea naționalismului, nu cu *cât de mult* naționalism, ci *cu ce fel* de naționalism, nu cu puterea acestuia, ci cu caracteristici de structură și stil a politicilor naționaliste în Europa și Eurasia postcomunistă. Brubaker remarcă pe bună dreptate că "aceste vechi noi naționalisme deși în unele privințe sunt izbitor de asemănătoare cu cele din Europa Centrală și Răsăriteană interbelică, diferă puternic de naționalismele tinzând să găsească state și cele constructoare de națiuni pe care s-au construit majoritatea naționalismelor". A explica serios formele distincte, mecanismele și consecințele acestor vechi noi naționalisme va fi provocarea crucială a studiilor asupra naționalismului în următoarea decadă.

Cu toate că în linii mari acceptăm teoria relaționistă, vom încerca să urmărim mai clar noile configurații ale naționalismului în postcomunism și corelația acestora cu problema tranziției de sistem.

Statalitate, Naționalism și Democratizare în postcomunism

A) Perspectiva comparativistă

Juan Linz și Alfred Stepan (1996) relansează problematica naționalismului prin centrarea pe chestiunea statalității, o variabilă subteoreizată, dar esențială pentru democrație. Ne vom concentra în acest paragraf asupra relațiilor dintre stat, națiune (națiuni) și democrație. Un stat democratic modern este bazat pe participarea demosului (a populației) și naționalismul furnizează o definiție posibilă a demosului care poate să coincidă sau nu cu demosul statului. Un mare număr de probleme derivă din asta, problema statală ("stateness problem") apare atunci când există diferențe profunde privind granițele teritoriale ale comunității politiceale

¹⁷ *Ibidem*, p. 7.

¹⁸ Ileana Petraș-Voicu, *Neutralitate axiologică sau angajare politică?*, "Tribuna" nr. 17/27 aprilie-3 mai 1995, p. 8.

¹⁹ Rogers Brubaker, *Op. cit.*, p. 11.

statului, și ca urmare, controverse profunde privind cine are dreptul la cetățenie în acel stat²⁰.

În general democrația este imposibilă până când problema statalității nu este rezolvată. Ca urmare, culpabilizarea în bloc de către Occident a oricărui discurs naționalist și contrapunerea sa democrației ca în sintagma "naționalismul este o piedică în calea democratizării" este o dovadă de neînțelegere a complexității problematicii postcomuniste.

Lucrările clasice despre tranziția democratică nu au acordat o atenție deosebită problemei "statalității" pentru că acestea au vizat în principal tranziția în Europa de Sud și America Latină unde provocarea naționalismelor concurente în cadrul unui stat teritorial sau problema acută în postcomunism, cine poate fi cetățean al noului polis democratic nu erau fapte izbitoare. Relalitățile postcomuniste pun cu stringență explorarea a trei întrebări diferite. De ce este existența unui stat suveran o precondiție a democrației moderne? De ce sunt procese istorice și conceptuale diferite construcția unui stat ("state building") și construcția unei națiuni? Și, cea mai importantă întrebare: când sunt statul națiune și democrația logici complementare sau conflictuale și ce poate fi făcut pentru a realiza democrația când ele sunt procese conflictuale?

B) Statul suveran – precondiție a democrației

Democrația este o formă de guvernare a statului modern. Deci, fără stat nu este posibilă o democrație modernă. Pentru a vedea că e așa trebuie să trecem în revistă definițiile cele mai importante și pertinente ale statului. Cea mai relevantă rămâne definiția clară dată de Max Weber: "caracteristicile formale fundamentale ale statelor moderne sunt următoarele: ele posedă o ordine administrativă și legală supusă schimbării prin legislație, spre care se îndreaptă activitatea corporativ organizată a staff-ului administrativ, care, de asemenea, este reglementată prin legislație. Acest sistem de ordine pretinde să întărească unitatea autorității nu numai asupra membrilor statului, cetățenii, cei mai mulți obținând cetățenia prin naștere, ci, de asemenea, și asupra tuturor activităților care se desfășoară în aria jurisdicției. El este deci o asociație obligatorie ("compulsory") cu bază teritorială. Mai departe, azi, folosirea forței este privită ca legitimă numai dacă fie e permisă, fie e prescrisă de către stat... Pretenția statelor moderne de a monopoliza folosirea forței este o caracteristică la fel de esențială ca cea a jurisdicției obligatorii și a continuității organizației"²¹.

Charles Tilly oferă o formulare mai recentă care de asemenea pune accent pe abilitatea statului de a controla populația în teritoriu. În concepția lui Tilly "o organizație care controlează populația ocupând un anumit teritoriu este stat numai

²⁰ Juan J. Linz & Alfred Stepan, *Problems of democratic Transition and Consolidation*, Southern Europe, South America and Post Communist Europe, The John Hopkins University press, Baltimore and London, 1996, p. 16.

²¹ Max Weber, *The Fundamental Concepts of Sociology*, in alcott Parsons, *Theory of Social and Economic Organisation*, New York, Free Press, 1964, p. 156.

daca 1) este diferențiată de alte organizații operând în același teritoriu; 2) dacă este autonomă; 3) diviziunile sale sunt coordonate una cu cealaltă²².

Numai dacă există o organizație cu atribute statale în teritoriu, un guvern (chiar dacă este ales democratic) poate să-și exercite efectiv pretenția sa de folosire legitimă a forței, să-și colecteze taxele (și ca urmare să furnizeze servicii publice) și să implementeze un sistem judiciar.

State și construire de state. Națiuni și construire de națiuni.

Încercăm în acest paragraf să explicăm faptul că construirea de state ("state building") și construirea de națiuni ("nation building") sunt două procese care se întretaie, dar, atât conceptual, cât și istoric, sunt procese diferite. Dacă cele două procese nu se suprapun strâns – această interacțiune a celor două procese poate să producă probleme mari atât stabilității, cât și democratizării.

Statul – așa cum se xprima marele isoric Burchardt – a fost o operă de artă ("work of art") și a avut de la început un caracter artificial. Procesul de construire al statului, așa cum sugerează ideea de mai sus, nu a avut de loc o natură de creștere organică, așa cum aveau să pretindă naționaliștii de mai târziu. Procesul de formare a statelor s-a desfășurat timp de mai multe secole înainte ca ideea de națiune – și în special de stat națiune – "să aprindă imaginația intelectualilor și a poporului". Punctul crucial a fost revoluția franceză și epoca napoleoniană. Loialitatea, sentimentele de identificare culturală și politică nu erau pentru o "națiune", care – în cele mai multe cazuri – nu era inventată, ci pentru dinastie. Mai devreme sau mai târziu, în multe state, statul a generat un proces de construire de stat-națiune ("state-nation building") și eventual odată cu democratizarea și construirea unei națiuni ("nation building").

Weber consideră că conceptul de națiune aparține sferei valorilor; "înseamnă înainte de toate că este normal să aștepți de la anumite grupuri un sentiment de solidaritate în fața altor grupuri"²³. Așa cum remarcă mai departe Weber, nu există nici un acord asupra modului cum trebuie delimitată sau despre ce fel de acțiune concertată trebuie să rezulte din această solidaritate. Cu alte cuvinte nu este necesar să fie o identitate între poporul unui stat și o națiune sau cu calitatea de membru al unei unități politice. Cazul celor două state germane a construit un exemplu relevant de națiune divizată între două state.

Deosebirea esențială între stat și națiune ca atare constă în aceea că națiunea n-are nici un fel de caracteristici organizaționale asemănătoare statelor. Nu are autonomie, agenți, reguli, ci numai resurse derivate din identificarea psihologică cu poporul care o constituie. În timp ce un stat poate să existe pe baza conformării externe cu regulile, o națiune cere o identificare internă. Națiunea este

²² Charles Tilly, *Reflections on the European State Making*, in Charles Tilly, ed. *The Formation of National States in Western Europe*, Princeton: Princeton University Press, 1975, p. 70.

²³ A se vedea aceasta discutie despre nationalism in Max Weber, *Political Communities*, in Guenther Roth and Klaus Withch, eds., *Economy and Society*, New York: Bedminster Press, 1968, 11: 92, 256.

o comunitate imaginată. Fără comunități imaginate ("imagined communities") nu există națiuni²⁴.

Din punct de vedere istoric se poate analiza cum, într-un număr de cazuri, prioritatea acordată construirii națiunii într-un stat a contribuit la instabilitatea democratică, criză și uneori destrămarea în ultimele decenii a statului respectiv. Din cele opt state noi formate în Europa după primul război mondial majoritatea s-au destrămat și procesul continuă.

Mituri naționaliste ale tranziției postcomuniste

Încercând să facem un bilanț - fie el și parțial și provizoriu - al literaturii consacrate postcomunismului, ajungem la concluzia că ea este în mare măsură greșită, mai mult principial greșită. Însăși ipoteza de lucru este greșită: toate analizele au adoptat conceptul de tranziție. La originea teoriilor tranziției se află problema de a stabili cum se vor adapta fostele societăți comuniste, cât mai repede posibil, la un pretins model occidental. Or, nu aceasta este ipoteza valabilă²⁵, pentru că printre altele ea nu permite înțelegerea reală a cauzelor izbucnirilor naționaliste atât de intense și periculoase în zonă.

Întru-cât tema noastră este limitată, nu vom aborda critica analizelor clasice ale postcomunismului în extensia și profunzimea lor, ci doar acele elemente care să ne sprijine în demersul unei mai bune explicații a cauzelor și specificului naționalismului postcomunist. Manifestările naționaliste au fost primele semne foarte timpurii care puneau sub semnul întrebării abordările triumfaliste ale lui Fukuyama despre sfârșitul istoriei, triumful democrației liberale ca ideologie unică și dominantă în fața ideologiilor și proiectelor sociale rivale.

Toate analizele clasice ale postcomunismului trebuie reconsiderate pentru că ele sunt viciate de o cheie de lectură complet greșită: în loc să analizeze noua societate care se naște din ruinele comunismului ca pe o societate genuină, cu trăsături, obiective și legi specifice inedite din punct de vedere istoric, au citit-o în nota revenirii acestor societăți la una identică cu modelul democratic și al economiei de piață occidental.

"Finalitatea schimbărilor" era clar stabilită: trecerea de la "veche" ordine la cea "nouă", cunoscută și determinată. Analiza trebuie să repereze și să descrie elementele prevestitoare ale acestei ordini, în special formarea noilor instituții în domeniul economic, politic și social. Toate fenomenele care nu intrau în aceasă schemă puteau fi considerate marginale și trecătoare, fiind vizate în special cele referitoare la *evoluțiile culturale (modificările identitare în mentalități, reprezentările sociale)*.

O asemenea definiție a schimbării e seducătoare pentru că facilitează analiza, făcând-o să depindă de categoriile deja existente și cunoscute, sugerând în final ideea unui model al unei "ordini" preexistente. Ea permite în special

²⁴ Benedict Anderson, *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*, London: Verso, 1991, revised and expanded edition, p. 141.

²⁵ Narcin Frybes, *Critica analizelor clasice ale postcomunismului* (II), revista "22", 12-18 ianuarie 1999, p. 1.

ocolirea reflecției asupra trecutului comunist, asupra consecințelor lui sociale și culturale, precum și asupra cauzelor reale ale prăbușirii. Aceasta este o greșală fundamentală pentru că se abdică de la două principii verificate:

- 1) nu putem transforma cu succes decât ceea ce cunoaștem
- 2) putem transforma cu succes doar societatea din care facem parte sau majoritatea analizelor postcomunismului aparțin de fapt occidentalilor, iar noi, cei din est, nu facem decât să le preluăm și să le imităm.

Eșecul generalizat în această zona al politicilor Fondului Monetar Internațional poate fi înțeles în același sens.

Partizanii tipului de analiză amintit se ocupă prea puțin de trecutul comunist și de adevăratele mecanisme care condiționau funcționarea și dezvoltarea societăților de tip sovietic, ca și cum comunismul n-ar fi fost pur și simplu decât o "greșală a istoriei", un fel de paranteză care acum trebuie închisă și uitată cât mai repede.

Ne putem întreba împreună cu alți analiști dacă se justifică noțiunea de "tranziție" concepută astfel și dacă folosirea acesteia nu conduce la urma urmelor la transformarea demersului într-un fel de "raționalizare ideologică a realității", mai degrabă într-o analiză autentică a situației.

Evoluțiile din multe țări – Rusia, fosta Iugoslavie, Albania, România – sunt departe și tot mai îndepărtate de schema liniară a micii "tranziții". În caest caz am putea răsturna întrebarea sub următoarea formă: cum a fost totuși posibilă înscrierea Chinei, Poloniei și Ungariei în schema liniară a micii "tranziții"? Întrebarea merită să fie astfel formulată pentru că par, cel puțin deocamdată, singurele "tranziții" reușite. Pentru ca să nu uităm de "atipicitatea" transformărilor din China, de acerbia cu care rezistă Mongolia, Cuba, Vietnamul unor reforme care ar zdruncina comunismul. Judecând după rezultatele de până acum, harta democrației trasată de Huntington se menține ca viabilă²⁶.

Până la urmă, variabilele "civilizație", respectiv "cultură" se impun – în pofida importului de instituții și fațade democratice. Transformările - nu pot arde etape istorice – istoria nu se lasă scoasă din "logica" și "cadența" înscrisă în ADN-ul ei social, cultural și economic. Primatul politicului se ciocnește de un întreg cortegiu de bariere.

Transormările care trebuie să ducă la o presupusă normalitate s-au lovit de blocaje, de rezistențe fundamentate cultural sau istoric. Schimbările proprii postcomunismului nu afectează numai instituțiile. Elementele unui nou sistem politic, economic și instituțional, ale unui nou sistem de reguli (susceptibile de a fi reconstruite în cursul schimbărilor) nu există în mod real decât în măsura în care aceste sisteme sunt investite, interiorizate, "populate" de actori, organizații, indivizi și grupuri sociale. Schimbările afectează așadar atât instituțiile, cât și identitățile sociale, mentalitățile și actorii sociali, sau toate aceste elemente nu pot fi înțelese decât prin intermediul unei relaționări cu trecutul și cu moștenirea perioadei comuniste.

²⁶ Samuel P Huntington, *Ciocnirea civilizatiilor si refacerea ordinii mondiale*, Editura Antet, 1997.

O greșală strategică - în această tentativă mai generală de punere în paranteze a istoriei - constă în voita omitere a moștenirii ideologiei marxiste. Este edificatoare analiza pe care o face, de pildă, Dominique Colas²⁷ ideologiei marxiste în problema națională, care devenise pentru decenii politică de stat în țările comuniste, dar și cu ample ecouri și influențe internaționale. "Concepția" lui Lenin este determinantă pentru ideologia construcției URSS, ideologia mișcărilor de eliberare națională de după al doilea război mondial, dar de asemenea pentru modalitățile de deconstrucție a blocului comunist. Se poate spune că sfârșitul dominației intelectuale a stalinismului în problema națională a avut influențe asupra războaielor și grupărilor fostului URSS, a situației din Pretoria și recunoașterii dreptului la existență a statului Israel de către Organizația Palestiniană de Eliberare Națională.

Este deci o legătură esențială între naționalismul actual - cu deosebire de cel postcomunist - și moștenirea comunistă. Toate impun, ca o evidență, faptul că postcomunismul nu poate fi limitat la schimbările politice și economice, ele este în același timp o transformare culturală. Analiza nu poate să sară peste perioada comunistă, și mai mult de la istoria anterioară acestuia.

Așa cum demonstrează Sorin Alexandrescu²⁸, multe metehne ale vieții politice și ale clasei politice reînvie în prezent, așa cum și o serie de mituri și mentalități sunt recurente și persistente. Totul se reciclează și practic nu dispare. Reîntoarcerea la perioada interbelică - drept model de urmat - este o strategie periculoasă. Insuficienta dezvoltare a societății civile, lipsa de maturitate a electoratului, lipsa de moderație și moralitate publică, naționalismul și lipsa orientării pragmatice eficiente, tind să se regăsească ca tendințe și în postcomunism.

Reînvierea naționalismului este caracteristică *Estului european postcomunist*²⁹. Confrontările interetnice sunt cu atât mai acute și mai violente, cu cât țările au avut un nivel de trai mai scăzut, iar economia lor a fost mai puternic centralizată. Suspiciunile și rivalitățile între grupurile etnice sunt, în acest caz, amplificate de impresia fiecărui grup că celălalt este favorizat.

Psihologia maselor înregistrează azi un fenomen curios: încercând să refuleze cei 50 de ani de dictatură, mulți sunt tentați să refacă starea de spirit din ajunul celui de-al doilea război mondial. Este o iluzie și o raportare care pot fi periculoase pentru că perturbă găsirea de soluții viabile.

Democrație, nationalism și mit în Europa Postcomunista

Una dintre cele mai recente și mai bune cărți dedicate acestui subiect extrem de complex este cea a lui Valdimir Tismaneanu: *Fantasies of Salvation*

²⁷ Dominique Colas, *Sociologie politique*, Presses Universitaires de France, 1994, p. 480.

²⁸ Sorin Alexandrescu, *Paradoxul roman*, Editura Univers, 1998.

²⁹ Ileana Petraș-Voicu, *Crestinism, democrație, reconciliere*, Revista "22", an I, nr. 45, noiembrie 1990, p. 12.

(Democracy, Nationalism and Myth în Post-Communist Europe)³⁰. Este poate cea mai profundă argumentare despre pericolul hegemoniei miturilor politice în viața publică. Așa cum arata George Sorel, nu se poate explica trecerea de la principii la acțiune fără mit. Acest adevăr este la fel de valabil și în cazul miturilor naționaliste.

Mulți dintre cei care în trecut au îmbrățișat logica omogenizantă a ideologiei comuniste sunt gata în zilele noastre să adere la o viziune nu mai puțin colectivitășă asupra societății, visceral adversară oricarei idei despre drepturi individuale, diversitate și diferență³¹.

În locul defunctului leninism au apărut pattern-uri ale unui control de stat hipercentralizat asupra economiei și mijloacelor mass media și nationalismul extremist. Lupta deschisă de prabusirea comunismului între adeptii și adversarii societății deschise are – așa cum arata turbulentele din Rusia și Jugoslavia cu rezultat incert.

Ernest Gellner este de parere ca: "The time zones of Europe, with their uneven relationship to modernity, including democratic individualism, will continue to divide the continent's political an spiritual map"³².

Cartea evocata a lui Vladimir Tismaneanu are drept teza centrală- demna de luat în seama- aceea ca intelectualii au avut un rol cheie în destrămarea comunismului și ei raman o forță vitală, importantă în modelarea viitorului. Cei doi actori principali ai cărții sunt liberalismul și naționalismul în confruntare pe scena Europei postcomuniste. Ipoteza care se impune tot mai mult după ce optimismul naiv s-a stins, este aceea ca sentimentele anticapitaliste și antidemocratice, incluzind nostalgii paternaliste, corporatiste și nostalgii populiste pot coagula în noi experimente autoritariste. Dar și până atunci diverse tari cum ar fi Albania, Croatia, România, Serbia și Slovacia au experimentat guvernări parohiale care considera orice forma de criticism ca un atac direct la securitatea națională a țării.

Cat de complex și nemanieist este procesul de democratizare în noua Europa rezulta și din faptul ca retorica vehement anticomunista a "Solidarității" a incorporat, în special după 1993, teme tradiționale ale extremei drepte, incluzind antiparlamentarismul și antisemitismul.

Subiectul principal pe care trebuie de aceea sa-l avem în vedere este următorul: care sunt principalele pericole pentru noile democrații?

Exista un larg consens în lumea cercetătorilor și a foștilor dizidenți ca este mai puțin pregnant riscul restaurării comunismului marxist-leninist cat acela ca autoritarismul corporatist, populist, pseudo-democratic va prevala.

Avalanșa de studii și rapoarte despre crearea economiei de piața și a instituțiilor occidentale în noile democrații a omis variabila cultura politica. Accentul - aproape exclusiv, în orice caz masiv - pe aspectul economic este o greșeală.

De fapt problema principală este natura comunităților politice care se nasc: vor fi ele inclusive ori exclusive, tolerante sau intolerante, orientate spre societate

³⁰Vladimir Tismaneanu, *Fantasies of Salvation*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 1998.

³¹*Ibidem*, p. 3.

³²Ernest Gellner, *Conditions of Liberty: Civil Society and Its Rivals* (New York: Allen Lane Penguin Press, 1994, pp. 113-18.

sau spre comunitate? Cum vor găsi aceste națiuni soluții pentru istoria lor de suferințe și înapoiere? Poate fi naționalismul canalizat și transformat într-o energie pozitivă, care să aducă la dialog și cooperare civică sau se va limita în continuare la scopuri agresive și de autocentrare etnică?

Dacă aceste societăți doresc să reinventeze politicul într-un sens uman și luminat astfel de valori fundamentale, cum ar fi adevărul, încrederea și toleranța trebuie aparate în arena politică³³. Mai mult ca oricând cunoașterea și acțiunea sunt legate inextricabil și nu este un eșec al inteligenței în a apăra aceste valori și a acționa pentru democrație poate avea consecințe abisale.

Condiția post-comunistă este propice pentru pasiuni colective, teama, iluzii și dezamăgiri. Vechile certitudini ideologice au murit. În locul lor apar noi mitologii care dau răspunsuri rapide și satisfăcătoare la dilemele cardinale. Miturile politice sunt răspunsuri la sentimentele de discontinuitate, fragmentare și confuzia generală a stadiului postcomunist. Tismaneanu este de părere că "originile acestei reînvieri a mitologiilor pot fi detectate în sentimentele adânc înrădăcinate ale umilirii naționale experimentate de toate națiunile regiunii ca rezultat al subordonării lor centrului de la Moscova". Toate au fost private de memoria lor, de istoria lor reală. Așa se și explică reîntoarcerea la istorie într-o vreme când Occidentul e întors cu fața spre economie și viitor.

Declinul internaționalismului leninist a coincis cu creșterea național-comunismului în ultima fază a statului socialist în Europa Centrală și Răsăriteană. Pentru a rămâne la putere elitele birocratice au abandonat tot mai mult marxism-leninismul și au îmbrățișat cele mai mobilizatoare simboluri ale interesului național. Ei au reînviat formele tradiționaliste ale manipulării și mobilizării naționaliste. În cazul Serbiei, Slovaciei și României această strategie a continuat și după sfârșitul oficial al comunismului. În multe din noile democrații, noile elite – adesea recrutate din eșaloanele doi și trei ale celor anterioare – au recurs la naționalism ca la o sursă de legitimare ideologică.

Naționalismul post-comunist este deci un fenomen politic și ideologic cu o natură duală de Janus: ca o expresie a unui clivaj istoric el respinge internaționalismul detestabil al propagandei comuniste și subliniază valorile naționale îndelung reprimite; pe de altă parte, mentalitățile și obiceiurile autoritar-leniniste, orientate împotriva oricărui principiu de diferență și în special împotriva acelor grupuri și forte care luptă pentru orientări pro-occidentale, pluraliste. Prima direcție este legată de tendința globală spre redescoperirea strămoșilor, rădăcinilor și valorilor autohtone. A doua perpetuează și întărește tradițiile colectiviste care neaga dreptul la dizidență, sanctificând comunitatea națională și presupușii săi lideri providențiali și demonizând, transformând în țapi ispășitori minoritățile etnice pentru trădări și comploturi imaginare³⁴. Într-adevăr, dacă avem demagogii cinici ca Slobodan Milošević, Jirinovski sau C. V. Tudor, observăm că demagogia lor cinică și agresivă are un unic scop: lupta pentru putere.

Mitologiile post-comuniste ale salvării sunt surrogate ideologice concurând cu alte tendințe intelectuale și politice. Funcția lor principală este să unifice

³³Vladimir Tismaneanu, *Op. cit.*, p. 5.

³⁴*Ibidem*, pp. 6-7.

discursul public și să furnizeze cetățeanului o sursă de identitate ușor recognoscibilă de identitate ca parte a unei vag definite comunități politice sau etnice. Aceste ideologii minimalizează drepturile individuale și accentuează în schimb, necesitatea de a menține un ethos organic supraindividual. Răspunzând frustrării maselor ei vorbesc în termeni de vina și pedeapsa colectivă. Favorizând o politică de manie și resentiment, promotorii acestor mitologii adesea își fac capital exploatând aspirații și nemulțumiri legitime. Într-adevăr, exista o mare de disperări în aceste țări și miturile furnizează explicații rapide și foarte tranșante despre cauza necazurilor existente³⁵.

Noile mitologii sunt extrem de asemănătoare în toate noile democrații. Una dintre cele mai răspândite – și identice ca argumentare – este ideologia națiunii-victima, defavorizată: "Noi, croații sau lituanienii, rușii, slovacii, sârbii, ucrainenii și așa mai departe au fost victimele cele mai oprimate ale comunismului (sau trădării străine)". Conform acestui mit nici o națiune n-a suferit pe pământ așa mult ca a noastră, cea în care trăim și este de neînțeles cum poate fi lumea largă atât de insensibilă la dezastrul națiunii. Nevoia pentru certitudinile pierdute explica nostalgia crescută pentru valorile naționale și culturale precomuniste, resurecția mitului mesianic al națiunii (poporul e unul singur) și credința arzătoare în puterea sa regeneratoare.

Tismaneanu insistă pe buna dreptate asupra unei distincții cruciale între un naționalism antiliberal, integral care susține primatul valorilor etnice în raport cu celelalte și naționalismul liberal sau civic care admite compatibilitatea identităților civice și etnice într-o ordine politică bazată pe încredere și toleranță reciprocă. Revoluțiile din 1989 au avut o natură duală: ele au fost simultan revoluții de eliberare națională și politică. Ca urmare nu este surprinzător ca faza primă a postcomunismului a fost predominant civică în timp ce a doua a tins să fie mai intens colorată etnic. Cele două faze nu pot fi complet separate, ele se pot suprapune atât în discursuri oficiale cât și în declarații politice particulare.

Miturile politice nu sunt sisteme de gândire ci mai degrabă seturi de credințe ale căror fundații transcend logica; nici o evidență nu poate zdruncina imunitatea lor pseudo-cognitivă. Tocmai datorită caracterului său eliptic și aluziv mitul politic apare ca un sistem de credințe coerent: "el nu evocă nici o altă legitimitate în afara propriei sale dezvoltări. Și experiența a dovedit că fiecare dintre aceste constelații mitologice poate apărea la celelalte opuse puncte ale orizontului politic, pot fi clasificate ca "stânga sau dreapta" conform oportunităților momentului³⁶.

Cum se poate lupta cu miturile politice periculoase? Prin alte mituri, solidaritate, creștere economică. Rolul bazei culturale și a sistemului de învățământ rămân totuși determinate. Să nu uităm că dacă "trădarea cărturarilor" continuă, viitorul rămâne marcat de tendințe naționaliste. Experiența țărilor care au realizat cu succes tranziția dovedesc clar că nu se poate ieși din postcomunism cu tot ce înseamnă el fără un masiv ajutor occidental: în construcția instituțională, în schimb

³⁵ *Ibidem*, p. 7.

³⁶ Raoul Girardet, *Mythes et mythologies politiques*, Paris: Editions du Seuil, 1986, p. 12, apud Tismaneanu, *Op. cit.*, p. 9.

DESPRE SPECIFICUL NAȚIONALISMULUI POSTCOMUNIST

cultural, în economie, finanțe, management. Desigur, strategiile pot avea succes numai dacă sunt adaptate diverselor specificuri naționale. De obicei politicienii și intelectualii sunt cei care ratează tranziția, de aceea o bună parte a efortului strategic ar trebui concentrată în această direcție. Cum strălucit a demonstrat Eugen Lovinescu în a sa *Istorie a civilizației romane moderne*, sincronizarea cu occidentul, modernizarea nu e posibilă fără crearea unei stări de spirit pro-reforma, pro-occidentale. Și aici rolul culturii, presei, învățământului sunt decisive.